

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2001

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 2 (407)
februarie 2001

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1, 3 Spune-mi cu ce te îmbraci, ca să îți spun ce ești. În lumea medievală, afirmația avea acoperire deplină. Calitatea materialelor și chiar culorile la care avea cineva acces erau strict reglementate. Astfel, oricine putea recunoaște cărui rang social îi aparținea personajul din fața sa.

Ați recunoscut desigur, în imagine, un alai nobiliar. Este o miniatură din *Prea-bogatul ceaslov al ducelui de Berry*, o filă de calendar pentru luna mai. Creație a fraților Limbourg, din secolul XV, manuscrisul este considerat o capodoperă a artei medievale. Calendarul ce însoțește ceaslovul conține miniaturi înfățișând muncile câmpului din lunile anului, alternând cu petreceri la curte și scene de vânătoare. Deasupra miniaturii este reprezentat carul soarelui tras de cai înaripați și condus de Apollo. Două cercuri gradate arată zilele lunii și fazele Lunii, respectiv semnele zodiacului.

Și în China antică vestimentația exprima apartenența la un anumit rang social. Dovedă și această imagine din perioada celor cinci dinastii (907-960), ce prezintă modul cum își împodobeau părul doamnele din înalta societate

2 Eneoliticul – perioada de sfârșit a neoliticului, ultima vârstă a uneltelor de piatră, când deja apar și primele ustensile din aramă – românesc este caracterizat de câteva splendide culturi ceramice. Între acestea se detașează net cultura Cucuteni.

4 Din 1066, Westminster Abbey a fost catedrala unde s-au încoronat suveranii englezi. Originile așezământului coboară mult în timp, fiind învăluite în legendă. Coperta noastră vă prezintă turnurile din partea de Vest

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEL,
academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române**

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos,

Director economic:

Doina Pascu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram,

Mădălina Geambașu

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Diffuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

februarie

2001

4 Îndemn disperat
la autodepășire

E. CIORAN

AMINTIRI DESPRE CEALALTĂ ROMÂNIE

5 Un cuib
de nobili bancheri

*Interviu cu Sybille
Manu-Chrissoveloni*

Ș. PETRE KIRSON

11 Umbrele din
pădurea Babadag

*Luptători anticomuniști
în Dobrogea*

S. ANGELESCU

DILEMA ALIANTELOR

16 Un corset
prea strâmt

*Divergențe româno-
sovietice privind statutul
Tratatului de la Varșovia*

AL. OȘCA

22 Păcălit de
baloane de săpun

*Vizita lui Gheorghe
Brătianu la Berlin, în
1936*

D. HÎNCU

26 Dragostea trece,
interesul rămâne

*Relațiile româno-
polone, 1933-1939*

D. PREDA

33 Suntem pregătiți
pentru nemurire?

*O perspectivă istorică
asupra modificărilor
biologice ale speciei
umane*

C.T. DRAGOMIR

38 Nostalgii
românești la Rio de
Janeiro
A.V. BOAS DA MOTA

40 Histria,
prima dragoste

*Ultima parte a
interviului cu Emil
Condurachi*

M. RADNEV

43 După patru luni,
pocăit

*Disputa Nicolae Iorga –
Carol II*

P. ȚURLEA

49 Cu luciditate,
despre pan-rusism

Amintiri

C. RĂDULESCU-
MOTRU

53 Trei personaje
în căutarea fericirii

*Șt. O. Iosif – N. Negru –
D. Anghel*

F. POPESCU

57 66 ani
de răzbunare

*Împăratul-femeie Wu
Zetian*

A.E. BUDURA

63 Ișlic, fes, giubea,
ceacșiri...
Îmbrăcăminte și rang
social în secolul XIX
A.-S. IONESCU

68 Legendele pietrei
Suzdal
M. NANU

71 Sanctuarul
Westminster Abbey

75 Un rege într-o
perpetuă campanie
Carol XII
M. CONRAD

79 Pierdut
documente secrete.
Aștept provincia
KGB și Biserica rusă
D. MATEI

CHIPURI UITATE ALE MILENIULUI

83 Danezul care
și-a reformat nația
N.F.S. Grundtvig
N. SACALIȘ

92 Omul Moscovei
în slujba Germaniei
la Tokio
Richard Sorge
F. DOLGHIN

EVENIMENT

31 Spitalul orășenesc
Tg. Bujor la 125 ani
C. GÂNDEA,
O. MAFTEI

87 La semicentenar
Muzeul din Tulcea
M. ȘTEFAN

62 Toți pentru unul
Simpozionul național
„Monumentul: tradiție
și viitor”
M.D. MATEI

RUBRICI

48 Pentru biblioteca
dumneavoastră

56 Amprente în timp
Fotografii de la cititori

88 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

70; 93; 94
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

ORGOLIU ȘI CIVILIZAȚIE

EMIL CIORAN

Națiunile fără orgoliu nici nu trăiesc, nici nu mor. Existența lor e searbădă și nulă, căci nu cheltuiesc decât nimicul umilinței lor. Numai pasiunile le-ar putea scoate din soarta omogenă. Dar pasiuni nu au.

Când mă întorc cu ochii spre actualitățile trecutului, din tot ce-a fost nu mă încântă decât epocile de mândrie monstruoasă, de provocare gigantică, de nefericire triumfală, în care spiritul sătul de putere își lecuia sațietatea în căutarea unor și mai mari puteri. Își închipuie cineva ce se petrecea în conștiința unui senator român? Atâta patimă de stăpânire și de bogăție a epuizat vertiginos un neam. Dar atât de puțin cât a trăit, a întrecut prin tărie veșnicia neamurilor anonime. Iubirea de bani, de lux, de viciu, aceasta-i civilizația.

Un popor simplu și cinstit nu se deosebește de plante. Violând natura, crești peste legea ta firească și ești efectiv,

prăbușindu-te. Tot ce pleacă din orgoliu e de scurtă durată, dar intensitatea infinită răscumpără micimea vremii.

Pentru senatul român, Roma era mai mult ca lumea. De aceea a dominat-o, a umilit-o, a înfrânt-o. Un popor – și mai ales un ins – nu creează decât refuzând ce nu e el, neînțelegându-se decât pe sine.

Pricepând pe alții, devii gelatină, înțeleaptă și cuminte. Dar nu mai zămislești nimic. Comprehensiunea e mormântul individului și al colectivității, ce nu se mișcă decât cu ochii legați, cu simțurile-n fierbere.

(Îndreptar pătimas,
Ed. Humanitas,
1991)

DESTIN ÎN VREMURI VITREGE

Am prezentat anul trecut (Magazin istoric, nr. 9/2000) o scurtă istorie a familiei de bancheri Chrissoveloni. O putem completa acum prin convorbirea ce urmează, purtată cu doamna Sybille Manu-Chrissoveloni, cea mai mare dintre fiicele familiei Georgeta și Nicolae Chrissoveloni.

S-a născut la 15 iunie 1942 în București. A fost eleva Liceului „I.L. Caragiale”, iar după plecarea familiei sale din România, în anul 1960, a urmat studii de Art Déco la Paris.

S-a căsătorit în anul 1968 cu Constantin Manu, reprezentant al ramurii grecești a familiei Manu. Au patru copii: trei fii – Alexandru, Nicolas, Ștefan – și o fiică, Ileana, ducesă de Chartres, căsătorită cu ducele Charles Louis d'Orléans, fiul contelui de Paris, descendent al familiei regale franceze.

În 1960

– Bancheri, prinți, militari, proprietari de pământuri. O lume fascinantă în care ați crescut și v-ați format.

– Am fost primul copil al familiei. Tata era ultimul bancher al familiei Chrissovelonilor, iar mama este fiica moșierului Georges Lakeman-Economu și al Elenei Colibășeanu. Prin tatăl ei, mama – care trăiește – este nepoata celebrului Mazar-Pașa. A apărut un articol în *Magazin istoric*, în 1973, despre conspirația de la Mazar-Pașa, din anul 1875. Să vă spun câteva cuvinte despre străbunicul meu ?

– Vă rog. Magazin istoric l-a evocat, înțeleg de la dumneavoastră, în urmă cu mai bine de 25 ani, așa că o mărturie proaspătă, de familie, este cu atât mai necesară.

– Numele lui englezesc era Stephen Bartlett Lakeman. A fost un personaj de-a dreptul extraordinar. Era ofițer britanic, de origine olandeză. Pe timpul reginei Victoria, luptase în războaiele de expansiune colonială duse de Anglia, în secolul XIX. Și-a dat seama atunci că uniforma armatei imperiale – roșie cu pene albe – era o catastrofă, deoarece era o țintă sigură pentru inamic. S-a dus așadar la regina

Victoria și i-a prezentat ideea lui de a face în locul acelor costume roșii uniforme kaki, o culoare de protecție pentru soldați. Se pare că a avut loc un consiliu de război, s-a dezbătut propunerea, dar Statul Major al armatei a spus că victorioasa armată imperială *nu poate* purta uniforme kaki. Refuzat, ofițerul, profund vexat – care era extrem de bogat – și-a făcut propriul regiment, numit „Regimentul Morții”.

A plecat să lupte cu el în războiul Crimeii din 1853-1856. Datorită curajului, său și succeselor obținute pe front, regina Victoria l-a decorat și l-a înnobilit. Când a devenit general, suverana l-a trimis la Constantinopol să organizeze armata turcă, deoarece atunci Anglia se afla în relații bune cu Imperiul otoman. Turcii l-au decorat cu titlul de Mazar-Pașa, o mare onoare pentru străini.

Așa a fost trimis cu o misiune în România, aflată încă sub suzeranitate otomană. S-a îndrăgostit de Maria Arion, care provenea dintr-o bogată familie de greci (el avea 50 de ani, ea 25), s-au căsătorit și au avut doi băieți, George și Dan, ultimul stabilindu-se în Argentina. Mama își aduce aminte că în vizită la bunica ei, Maria Arion, o auzea vorbind în grecește cu sora ei, o Economu. Aceasta din urmă nu a avut copii, de

În brațele tatălui ei, Nicky Z. Chrissoveloni, la 1 august 1942

aceea i-a lăsat moștenire bunicului meu toată averea ei, împreună cu numele Economu.

În 1906, când s-a emis legea ce îi obliga pe toți străinii să renunțe la cetățenia străină și să devină români, bunicul meu, tatăl mamei, Georges Lakeman-Economu, jumătate englez, jumătate grec, a devenit și el român, ca și Chrissoveloni, de altfel. El s-a căsătorit cu Elena Colibășeanu, fiica unui mare moșier român din Regat.

– Chrissovelonii au rădăcini adânci în civilizația greacă și știu că în istoria familiei dvs. au fost momente de cumpănă.

– Da, sunt originari din Chios și atestați documentar de prin secolul XV sau XVI. Faceau parte din aristocrația insulei, au ocupat demnități diverse, (arhonte, de exemplu), dar s-au ocupat mult și de afaceri bancare. În 1821, pe vremea când grecii luptau pentru independență, turcii au început să extermine aristocrația greacă din insula Chios pentru a lichida focarul de revoltă.

Zani Manolis Chrissoveloniș, unul dintre membrii familiei, a reușit să scape de la moarte, aruncându-se în Marea Egee, și înotând spre larg. Marele lui noroc că a fost văzut de o fregată engleză, care l-a salvat și l-a luat la Atena. Acolo a împrumutat o sumă de bani și a început să practice comerțul cu ulei de măsline în spațiul balcanic. Pe urmă a plecat la Istanbul, unde și-a deschis o firmă de comerț și o bancă, iar de aici istoria este deja cunoscută, în mare parte, datorită articolului apărut în *Magazin istoric*, în luna septembrie 2000.

– Părinții dumnevoastră proveneau amândoi din aceeași clasă socială, primiseră aceeași educație și instrucție...

– Părinții mei se cunoșteau cu mult timp înainte de căsătorie, erau foarte buni prieteni, jucau golf împreună, formau o echipă extraordinară. La jocul de golf mama era foarte calmă, tatăl meu, dimpotrivă, era o fire mai nervoasă. Se completau. S-au căsătorit în anul 1941. Tatăl meu era unicul moștenitor al familiei Chrissoveloni din România, deoarece Dumitru Chrissoveloni, fratele Hélènei Morand și al lui Jean Chrissoveloni, nu a avut copii. A fost căsătorit cu Lily, o suedează frumoașă, blondă, foarte cochetă, dar care nu i-a dăruit copii,

– Pe Dumitru N. Chrissoveloni îl regăsim ca membru fondator al Băncii Chrissoveloni, în Consiliul de Administrație al acesteia, dar după 1945 nu s-au mai păstrat în documente informații despre el. Știți cumva cum a murit?

– Nu cunosc exact, dar știu că s-a întâmplat cu puțin timp înainte ca noi să plecăm în Grecia, în 1960. Îmi amintesc că de la el am primit prima mea jucărie, în anii aceia grei după venirea comuniștilor. Era o cămilă de pluș, o adoram. Bunicul a avut, de fapt, un frate, pe acest Dumitru, diminutivat Mitru, și pe Hélène Morand, care fusese căsătorită cu principele Dimitrie C. Suțu. A divorțat de acesta în 1923 și s-a căsătorit apoi, în 1927, cu scriitorul Paul Morand.

– Hélène Paul Morand, fosta prințesă Suțu, o altă personalitate de excepție a familiei. Nici aceasta nu a avut

privilegiul continuității în timp, cel al urmașilor direcți.

– Mătușa mea Hélène Morand a avut o fiică, Irène sau Papillon, cum era alintată de familie, din căsătoria cu principele Suțu. Aceasta a murit la vârsta de 28 de ani, pe la începutul anilor '30. A căzut de pe cal și s-a lovit la cap. Irène a fost căsătorită cu ducele Eric de Broglie și au avut un băiat, Jean-Albert de Broglie, care a murit la vârsta de 44 de ani, în 1972, la un an după moartea tatălui meu. Nici acesta din urmă nu a avut copii, așa că și mătușa mea a rămas fără moștenitori direcți.

– Nicky Z. Chrissoveloni, tatăl dumneavoastră, a dus mai departe numele familiei. Trei fice și un băiat au compensat lipsa de moștenitori a unchiului și mătușii dvs.

– Tatăl meu și-a dorit să aibă un băiat și așa m-am născut eu, la un an de la căsătorie. Era disperat, mama mă născuse cu destule greutate și eram fată, nu băiat. Atunci a venit marea prietenă a tatei, Dina Balș, mama istoricului Dan Berindei, s-a aplecat asupra leagănului meu, m-a privit cu atenție și, ca o zână binefăcătoare, i-a spus tatei: „Nicky, nu te îngrijora, Sybille o să fie o frumusețe”. Încet-încet, tata s-a împăcat cu gândul că nu are un băiat și a spus „Bine, mă consolez cu ideea că am o fată, dacă cel puțin va fi frumoasă și deșteaptă”. Pe urmă s-a născut Jean, în 1943, apoi Elena în 1946, și Irina în 1951:

– Ați avut o copilărie marcată de o parte nefastă a istoriei României. Ce vă mai amintiți din acele timpuri ?

– Din copilărie, nu mare lucru, doar că o vreme am stat pe moșia de la Novaci, unde m-a crescut doica Dina, care mai trăiește și astăzi, are peste 90 de ani. Îmi amintesc vag când am venit să ne scoată din conac și tata mi-a povestit că atunci am sărutat un soldat rus ca să mă lase să-mi iau păpușa cea mai dragă. Apoi am locuit în apartamentul din strada C.A. Rosetti, nr. 25 și de aici ne-am mutat în casa pictorului Catargi, pe Dorobanți, nr.2. În această casă mare mai locuiau, în afara noastră, un securist, un membru de partid și, ca să mai justifice câteva camere, mai stătea și pictorul Pallady.

Țin minte că Pallady ne teroriza. Era un om în vârstă, avea un baston lung și eram siguri că o să ne bată dacă pune mâna pe noi. Nu ne-a bătut niciodată, săracul, dar noi, copii fiind, ne imaginam tot felul de lucruri. Într-o zi mama ne-a spus „Cine vrea să ducă cartofii domnului Pallady?” Și atunci, sora mea, Elena, căsătorită apoi Averoff, care era cea mai curajoasă dintre noi toți a zis „Poate că o să mă duc eu!”. Și s-a dus. Trebuia să meargă cu sașoa numai până la capătul culoarului. A trecut o vreme și Elena nu se mai întorcea. După un timp, am auzit-o pe mama: „Ce s-a întâmplat dragă cu Elena, a mâncat-o, a înghițit-o domnul Pallady?”. Când s-a întors, Elena ne-a spus: „Nu-mi era foarte frică, dar ce să vă spun, când i-am dat cartofii, mi s-au tăiat genunchii. Tremuram atât de tare, că n-am mai putut să mă mai mișc”. Am stat în casa aceea până în 1950 când ne-a denunțat o securistă că locuim ilegal sau ceva asemănător și ne-au dat afară. Și, atunci, tata a aranjat cu un oarecare domn Frunză care era membru de partid, dar era un om bun, să ne mutăm în imobilul din Ana Ipătescu, nr.7. Erau în casa aceea cei doi bunici din partea mamei, părinții

Cu Constantin Manu, la logodna lor, din 1967

Bunica și nepotul, Philippe d'Orléans

noștri, și noi, cei patru copii, în total opt persoane în două camere mici.

- Cum au perceput părinții dumneavoastră venirea comuniștilor și a sovieticilor în țară?

- Tata mi-a povestit că într-o zi, imediat după 23 august 1944, s-au urcat pe acoperișul Băncii împreună cu mama și au văzut defilând trupele și tancurile rusești prin București. Și atunci tata a luat-o pe mama de mână și i-a spus „Dragă, dacă ăștia mai stau șase luni aici, nu o să mai trăim nici unul dintre noi“. Rușii se comportau ca niște ocupanți. Odată, tata s-a întâlnit cu un prieten și acesta i-a spus: „ia vezi, Nicky, îmi scot vestonul și spune-mi și mie ce oră este“. Își agățase ceasul de gât să nu i-l fure vreun soldat rus. Apăruse și în folclor expresia „Davi ceas“. Eu eram prea mică, nu-mi mai amintesc mare lucru.

Ceea ce rețin este când l-au arestat pe tata, imediat după plecarea regelui și închiderea granițelor. Cred că regele i-a propus tatei să plece cu trenul regal. Nu sunt sigură de acest lucru, în tot cazul, mi-a spus că într-o noapte s-a gândit foarte mult dacă să părăsească sau nu țara. A ales să rămână, pentru că nu-și putea lăsa aici socrii, prietenii, celelalte rude. În fine,

a ales să nu plece, ceea ce a fost greșeala vieții lui. Au urmat suferințele.

- Băncile particulare, printre care și Banca Chrissoveloni, au reușit să mai supraviețuiască încă trei ani de la instalarea regimului comunist. Bancherii de atunci nu au sesizat intențiile noilor stăpâni de a le desființa. Puteau încerca să se salveze și să se opună asaltului puterii comuniste ?

- În 1945, un evreu i-a propus tatei să cumpere Banca Chrissoveloni la o treime din valoarea ei, să-i pună banii în Elveția și să-i înlesnească plecarea din țară, dar tata a refuzat. Nu putea concepe ca după atâta muncă depusă în serviciul băncii, de la 22 de ani, să dispară așa. Avea un respect deosebit pentru clienții și partenerii băncii și nu vroia să-i trădeze. Imediat după 23 august 1944, în bancă au venit doi comisari sovietici, care supravegheau absolut totul. Pe tata l-au arestat prima dată în 1948. I-au dat apoi drumul și când s-a dus la bancă, nu i-au mai permis să intre. Începuse lichidarea băncilor și calvarul conducătorilor acestora. A fost distrusă dintr-o dată o elită și o clasă profesională.

- Și după aceea ?

- După ce s-a închis banca tata a rămas pe drumuri, fără casă și fără serviciu, pentru că nu avea dreptul să lucreze, fiind etichetat ca element burghez-moșieresc. S-a decis să facă topometrie pentru că nu existau destui topometri în România ca să facă măsurătorile pentru colectivizare. Era cea mai facilă soluție pentru noi, pentru a putea să supraviețuim. Și-a comandat de la o tanti a noastră de la Paris, Mini Psycha, care administra și castelul nostru din Franța, un aparat topografic, și așa ne-am plimbat prin toată țara. Treceam din sat în sat, și în condițiile astea am văzut care era situația când a început colectivizarea. Am fost în Transilvania, și la Dobol, un mic sat, în care cred că l-au arestat pe tata. La început, nimeni nu vroia să ne dea de mâncare. Credeau că venim din partea partidului comunist și nu aveau deloc încredere în noi. Pe urmă țăranii s-au înduioșat, pentru că tata avea patru copii după el, și sora mea Irina era foarte mică. Încetul cu

încetul am devenit prieteni cu ei și i-au povestit tatei prin ce întâmplări cumplite au trecut acești oameni când au venit comuniștii să le ia pământurile.

– Spuneți-ne câteva cuvinte despre părinții dumneavoastră.

– Tatăl meu se ocupa foarte mult de noi. Ne organiza jocuri, ne învăța limbi străine. Însă trăiam cu spaimă, pentru că, dacă cineva nu se întorcea la timp acasă, ne gândeam că a fost arestat. Cum noi, copiii, nu cunoșcusem mare lucru din viața dinainte, nu ne impresionaau atât condițiile de viață, cât că putea oricând să dispară cineva din familie: un prieten, o rudă. Mama a fost în toată această perioadă cumplită stâlpul familiei, s-a luptat eroic să reușim să supraviețuim.

– Dar cu bancherii și cu cei din înalta societate ce s-a întâmplat după 1948?

– Bancherii și aristocrații intrau și ieșeau din închisoare. Mai veneau din când în când pe la tata să-l vadă, de exemplu, prințul Șerban Ghica, unul dintre marii prieteni ai familiei noastre. Toți erau desperați. Bunicul meu, Georges Lakeman-Economu, care a mai trăit vreo 20 de ani după ce i-a fost luată moșia de la Novaci, vorbea tot timpul numai de trecut și vroia mereu să se întoarcă la moșie.

De exemplu, îmi aduc bine aminte când a venit din închisoare Teddy Negropontes. Până să-l aresteze, era un tânăr din garda regală și ofițer de legătură dintre Palatul Regal și americani. Comuniștii l-au arestat de pe stradă, cineva a văzut și i-a comunicat surorii lui. Mamei lui nu i-a spus niciodată nimeni că băiatul ei era arestat. L-a tot așteptat să se întoarcă. A fost dus într-un lagăr de concentrare la Constanța, unde erau triați condamnații, iar cei considerați mai periculoși pentru regim erau trimiși în Siberia. Teddy avea în jur de 20 ani când l-au trimis în Siberia. A stat acolo opt ani, din cei zece ani de închisoare.

După eliberare a venit la noi la masă și îmi reamintesc foarte bine că tata a scos ultima sticlă de coniac de la Fabrica de Spirt de la Ghidigeni, care fusese proprietatea noastră, au fumat și ne-au lăsat și pe noi, copiii, să ascultăm ceea ce povestea Teddy Negropontes.

– Și tatăl dvs. a fost arestat.

– Tata a fost arestat în mai multe rânduri, dar odată a fost ținut 306 zile în închisoare și în continuu torturat. Mama îi trimitea pachete cu mâncare la Văcărești. Noi, copiii, mâncam mai puțin în toată perioada asta, ca să-i trimitem tatei câte ceva, să poată supraviețui. Îmi aduc aminte că atunci când am fost să-l scoatem pe tata de la Văcărești era slab ca un țâr, de-abia se mai ținea pe picioare. El, care fusese jucător de rugby în echipa națională a României, avea 40 de kg atunci. Era de nerecunoscut. Când mergeam la vizită la închisoare ne țineau în frig și în zăpadă, uneori câte două zile. Nu ne dădeau voie să-l vedem. Când ne întorceam noaptea cu tramvaiul, nu ne mai puteam ține pe picioare. De oboșală, de extenuare.

Până la urmă am contractat o tuberculoză. Era să mor. M-a vindecat mama acasă cu cei mai buni doctori din vremea aceea, pentru că toți aparțineau fostelor elite și aristocrației. Ei au sfătuit-o pe mamă să mă trimită la munte, la aer proaspăt. Am plecat la Tohani, în Ardeal, la niște foști servitori ai noștri care lucraseră în serviciul familiei, pe moșiile de la Ghidigeni și Novaci. Acolo, la Tohani, mâncând mai bine și stând în aer curat și tare, m-am mai întremat. Tata, care era în închisoare, nu mai m-a văzut la vizite și a crezut că am murit. Mama nu i-a spus că sunt bolnavă, ca să nu-l îngrijoreze și pretexta mereu că am examene, trebuie să învăț... La Tohani am muncit cot la cot cu țărani. Mă sculam la șase dimineața, mergeam la câmp până la nouă seara, făceam exact aceeași treabă cu ei. Îmi câștigam pâinea cu vârf și îndesat. O dată lucram la cartofi și toți stăteam cu capul în jos. Trebuia să facem gropi și să ținem rândul.

Împreună cu cei patru copii, în Creta (1980)

Alături de Corneliu Coposu

Deodată am văzut că toți țărani s-au ridicat adunându-se în jurul unui om...era tatăl meu. Venise să mă ia acasă. Ieșise din închisoare. Ne-am plimbat prin tot satul, apoi am plecat la București.

– Cum ați reușit să părăsiți România?

– Mătușă-de a mea de la Paris, Hélène Morand, sau Mini Psycha a vorbit cu Christine Stathattos, care era doamna de companie a reginei Frederika a Greciei, iar soțul ei – șeful protocolului de la Palatul Regal. Acesta din urmă a intervenit pe lângă rege, care, la rândul lui, i-a expus problema noastră primului ministru de atunci, Karamanlis, iar Karamanlis a vorbit cu ministrul de Externe Averoff. Timp de trei ani, în orice relație pe care Grecia o avea cu România, Averoff a solicitat autorităților române să dea drumul familiei Chrissoveloni să plece în Grecia. Până la urmă Averoff l-a întâlnit pe Gheorghe Gheorghiu-Dej la Națiunile Unite și i-a solicitat acest lucru. Imediat Gheorghe Gheorghiu-Dej a dat un telefon în țară și așa ne-au pregătit documentele. Noi nu știam nimic, dar în două săptămâni eram plecați.

Tata ne-a adus vestea. Eu am început să plâng pentru că nu cunoșteam pe nimeni în străinătate și mă speria gândul. Tata s-a supărat atunci pe mine: „Cum, eu mă zbat de atâția ani de zile să ieșim din infernul ăsta și tu plângi? Să nu auz povești din astea, iar dacă vrei să rămâi, n-ai decât”. M-am decis să fiu cumințe dar în zăpăceala celor două săptămâni, mi-am pierdut buletinul de identitate. Tata a făcut planul să rămână el în țară cu mine și să plece mama cu celelalte două surori și cu Jean. Dacă-ți pierdeai buletinul de identitate erai ca și mort

în vremurile acelea de teroare. Providența a făcut ca o bună prietenă de a mea să-l găsească lângă un fotoliu la ea acasă. Îl pierdusem într-o vizită. La aeroport au venit toți prietenii mei. A fost foarte emoționant, mai ales că nu știam dacă o să ne mai vedem vreodată.

– Presupun că la fel de emoționantă a fost și întâlnirea cu Grecia și cu rudele de acolo.

– În avion tata ne-a spus că la aeroport ne vor întâmpina trei mari frumuseți. Noi ne-am închipuit că o să vedem niște staruri de cinema, dar când am coborât din avion am văzut trei doamne foarte bătrâne. Ne așteptau Hélène Morand, Mini Psycha, care îl iubise foarte mult pe Jean Chrissoveloni, și apoi pe tata, ca pe propriul ei copil, și Christine Stathattos, vară primară cu tanti Hélène și cu bunicul meu, Jean Chrissoveloni. Cele trei doamne veniseră cu mașina Palatului Regal, care ne aștepta să ne ducă la hotelul Grande-Bretagne, cel mai mare hotel din Atena. Pe platforma aeroportului mirosea intens a parfum și eu am crezut atunci că oamenii din Occident sunt așa de bogăți, încât își pot permite să parfumeze aerul. Era parfum de pin, care se mai simte și acum, când vântul bate spre mare, cu toate că poluarea este mult mai intensă. După ce am ajuns la hotel, ne-au oferit o masă bogată, ca în vis.

Apoi lucrurile au început să reîntre în normal. Tata și-a redobândit statutul de bancher, ca reprezentant al Hambros Bank în Grecia, iar noi, copiii, ne-am continuat studiile și ne-am urmat destinul.

A consemnat
Ștefan Petre KIRSON

Rezistența anticomunistă din Dobrogea. 1945-1952

„PĂDUREA BABADAG –
CÂȚI COPACI, ATÂȚIA FUGARI!...”

SILVIA ANGELESCU

Cel de al doilea război mondial și ocupația sovietică aduseseră țara în pragul unei crize economice, resimțită mai acut în regiunile sărate. Dobrogea era o astfel de regiune. Comandamentul Militar al Dobrogei informa Marele Stat Major, la 4 septembrie 1944, că trupele sovietice aflate în trecere rechiziționau animale, jefuiau satele și că recolta era deja compromisă. Anii următori nu au adus o ameliorare a situației țăranilor. Pentru dobrogenii crescători de oi, rechizițiile de animale făcute în contul Convenției de Armistițiu erau dureroase. Se adăuga spaima de colhozuri, despre care oamenii știau lucruri îngrijorătoare: cum trăiau colhoznicii, ce însemna „proprietatea colectivă”. Informațiile erau aduse de cei care făcuseră războiul în Uniunea Sovietică. Spaima țăranilor avea să se dovedească justificată câțiva ani mai târziu, când Dobrogea devenea una dintre primele zone colectivizate din țară.

Rézultatele falsificate ale alegerilor din 1946 ce legitimau guvernul comunist au

stârnit agitație. În câteva sate dobrogene – Beidaud, Nicolae Bălcescu, Topolog, Ceamurlia de Jos – nemulțumirile s-au concretizat în revolte populare. Oamenii se agățau cu disperare de speranța că avea să izbucnească un război între puterile occidentale și U.R.S.S., care să ducă la înlăturarea comuniștilor și la salvarea țării. „Războiul iminent” s-a transformat în conștiința oamenilor într-o certitudine. În numele lui s-au organizat grupurile de rezistență anticomunistă din Delta și până la granița sudică, din Balta Brăilei și până la mare. Chiar dacă au fost înfrânte, mărturiile oamenilor acestui spațiu le-au păstrat amintirea.

În cadrul arhivei Centrului de Istorie Orală „Gheorghe I. Brătianu” al Societății Române de Radiodifuziune am strâns astfel de mărturii din satele dobrogene. Istoria vie, povestită de cei care au trăit-o, completează informațiile provenite din arhivele scrise, aducând culoare și noi perspective acestui episod din trecutul nostru recent.

După 1945, ținutul dobrogean a fost supus aceluiași tragice transformări sociale ca întreaga țară. Era firesc, așadar, ca oamenii să reacționeze la fel cu cei din Bucovina, Maramureș, Vrancea, Banat, Făgăraș sau din alte zone.

Grupurile anticomuniste formate în 1945 la Constanța și în câteva sate – Sinoe, Ceamurlia de Sus ș.a. – s-au aflat în legătură cu Mișcarea Națională de Rezistență, care își extinsese acțiunile în Oltenia, Muntenia, nordul Moldovei și Dobrogea încă din luna ianuarie a aceluși an. În 1948, când în Dobrogea s-au format organizații de sine stătătoare, legăturile cu alte zone s-au păstrat, sub diferite forme. *Și atunci am plecat, în '48, din sat – își amintește Tașcu Beca din comuna Nicolae Bălcescu, județul Tulcea – și-am venit în Banat. În Banat aveam niște rude, un unchi de-al meu. Și acolo m-am întâlnit cu alții. Am plecat din sat cu Iani Hristu, student din sat de la mine, cu intenția vădită să trecem în Iugoslavia. [...] Ne-am deplasat pe linia Arad-Banat, era o stațiune balneo-climaterică, Vața de Jos, la un cunoscut de-al lui, morar, și-am fost găzduit acolo două săptămâni, în care perioadă cetățeanul se interesa de partizani, ca să ia contact cu unul din noi, să le spună că are acasă doi cetățeni care doresc să se înroleze în lupta de partizani. Suntem oameni de încredere, avem girul lui cutare...*

Alte mărturii ale rezistențelor dobrogeni vorbesc despre informațiile din Vrancea sau alte locuri, pe care le primeau conducătorii mișcării, Gogu Puiu și Nicolae Fudulea.

Constituie la sfârșitul anului 1948 și începutul celui următor, organizațiile de rezistență din Dobrogea au, în mare parte, aceleași obiective, mod de organizare și metode de luptă cu cele din alte zone. Obiectivele lor erau lupta împotriva ocupanților sovietici „distrugători de nație” și a comuniștilor instalați de aceștia la putere. Aveau arme și un plan de organizare a satelor. Dosarul 130 de anchetă al Securității, din 21 octombrie

**Vin americanii!
Speranța multor
români din anii '50 a
marcat și mișcarea de
rezistență din
Dobrogea.**

1949, sintetizează obiectivele și planurile de luptă ale rezistențelor în termenii specifici acestor tipuri de documente: „S-au inițiat bande subversive de tip fascist, paramilitare, complotând împotriva siguranței statului. Din august 1948 Tofan Gheorghe a luat legătura cu frații Fudulea, Gogu Puiu, Iancu Beca ce aveau misiunea de organizare a satelor dobrogene, înarmare a oamenilor, adunau cotizații, armament, muniție, colectau alimente și îmbrăcăminte. Făceau deplasări și aveau legături cu Bucureștii. Recrutau noi aderenți. Înființau organizații locale și se pregăteau pentru lovitura de stat, acțiuni teroriste în caz de conflict armat între U.R.S.S. și U.S.A., să treacă la rebeliune. Erau împotriva armatei U.R.S.S.”

Mărturiile celor care au avut șansa de a supraviețui ciocnirilor cu trupele Securității și anilor grei de temniță sunt emoționante: *Vream să punem*

rezistență împotriva comunismului, dar comunismul a fost un tăvălug mare, așa că nu ne-a reușit să-i respingem așa! (Nicolae Ciolacul, Lunca, județul Tulcea). *Dobrogea a fost cuprinsă în totalitate [de mișcarea de rezistență], zeci de sate, nu știu dacă a existat sat să nu fie cuprins câte unul sau doi inși... din nord și până în sud, de la Dunăre până la mare...* (Gheorghe Cușa, Mihail Kogălniceanu, județul Constanța). *În '48 s-a făcut un nucleu mai mare: intrase și [comuna] Vasile Alecsandri, Casimcea, Caildereia, Sari-ghiol, Beidaud, Runcu, Râmniceu de Jos, Râmniceu de Sus, Colilia, deja s-a extins peste tot!* (Dumitru Alexe, Ceamurlia de Sus, județul Tulcea). *Fudulea a avut legătură cu Beca, cu cei de la Ceamurlia, Alexe, toți au avut legătură... [Ne-au spus] că nu-i bine, că... comuniștii ne bagă la cazan, nu e bine!* (Stere Gula, Baia, județul Tulcea).

Sintetizând, putem spune că mișcarea de rezistență din Dobrogea a avut multe trăsături comune cu cea din restul țării: speranța în ajutorul occidental pentru alungarea trupelor sovietice și a comuniștilor de la putere; vehicularea informațiilor încurajatoare transmise de posturile de radio din străinătate care emiteau în limba română; înarmarea pentru luptă efectivă, „la momentul potrivit”; antrenarea nemulțumiților satelor (țărani, preoți, învățători, notari); părăsirea gospodăriilor și a familiilor pentru a se adăposti în locuri ascunse; alimentarea cu provizii și îmbrăcăminte din gospodăriile rudelor și consătenilor cu aceleași vederi. Și a avut același trist rezultat: oameni împușcați

fără sentință sau morți în ciocnirile cu Securitatea, zeci de oameni morți în închisori sau executați, sute de arestați, condamnați la mulți ani de „temniță grea” sau „muncă silnică”.

Iare cum v-ați încumetat, camarazi dobrogei, să porniți o luptă de adevărați haiduci anticomuniști în aceste dealuri despădurite și slab accidentate?, se întreba Ion Gavrilă-Ogoranu, el însuși un luptător în rezistența anticomunistă de pe versantul nordic al Făgărașilor. Nici un grup de rezistență din țară nu a avut parte de un teren mai nepotrivit: între Dunăre și mare nu sunt decît coline cu păduri rare, ce cu greu puteau fi folosite ca locuri de adăpost. Cu toate acestea, în primăvara anului 1949 existau în zona din apropierea pădurii Babadag 30 de grupuri înarmate, care aveau legături în aproape toate satele Dobrogei. După '47, după ce i-a arestat pe frații Fudulea, adică i-au dat în urmărire, ei au plecat. Adică în păduri, acolo..., [...] pădurile Babadagului (Dumitru Alexe).

Și după anul 1949, când Securitatea organiza dese acțiuni de prindere a celor din mișcarea de rezistență, determinându-i pe aceștia să se despartă în grupuri mici, pădurea le-a fost o gazdă bună. Nicolae Ciolacu, unul dintre conducătorii rezistenței din partea centrală, povestește: Stere Ploscaru, Mihai Sîcu, Costea Sîcu și cu mine ne-am întâlnit în casa lui Mihai Sîcu și, fiindcă Securitatea căuta febril să ne prindă, ne-am sfătuit ce aveam de făcut. Ne-am hotărât să mergem un timp la pădure. În procesul care i-a fost intentat în 1952 Ciolacu Nicolae era condamnat „la 25 ani de muncă silnică plus 10 ani degradare civică plus confiscarea averii plus 2 500 lei cheltuieli de judecată. [...] A avut legături cu Cuculi Gheorghe, frații Fudulea, Jipa și alții. A stat fugit în pădurea Babadag și pe la alți prieteni din organizație”.

La sfârșitul anului 1949, conducătorii rezistenței din Dobrogea nordică, Nicolae și Dumitru Fudulea, Stere Grasu și Ion Cotan și-au aflat ascunzătoare într-un loc în care se

putea ajunge doar pe jos: la Cota Secar Bair 332, aflată între Camena, Slava Rusă și Testemel. Acolo și-au săpat o groță adâncă, ascunsă în lăstăriș, dar cu o bună vizibilitate.

Pentru că, totuși, astfel de locuri erau puține și concentrate în părțile nordice, oamenii din sud au fost siliți să recurgă la soluții mai puțin obișnuite. Grupul din Dulgheru și-a săpat o groță în câmp, cu intrarea mascată cu corzi de vie, situată între comunele Dulgheru și Vulturul. Acolo au fost prinși la 25 martie 1950, după ce soția lui Gheorghe Dinu, torturată, a divulgat locul. Cei din Lunca și Sinoe care mai rămăseseră încă în libertate s-au ascuns în pivnițele rudelor sau în gropi săpate sub grajduri.

Specific rezistenței anticomuniste din Dobrogea a fost și faptul că organizatorii ei erau în cea mai mare parte aromâni. Originari din Munții Macedoniei, au fost colonizați după primul război mondial în Cadrilater, iar în 1940 mutați în Dobrogea. Naționalismul lor – care pe foarte mulți i-a apropiat de mișcarea legionară – se datorește cu siguranță

Chirafa C. Branda

Nicolae Ciolacu

Dumitru Fudulea

conviețuirii seculare a macedo-românilor cu alte neamuri care au încercat desnaționalizarea lor. *De atunci a intrat în noi naționalismul și mi-am dat seama că lupta noastră pentru salvarea neamului nu e decât naționalismul*, mărturisește Anastase Buciuneanu, unul dintre cei angajați în rezistența din zona comunei Mihail Kogălniceanu-Constanța.

În multe dintre „Ioturile rezistenței” au fost judecați și condamnați la ani grei de închisoare pentru „nesupunere” față de autoritățile comuniste și turci sau tătari, locuitori ai spațiului dobrogean. Spre exemplu, numai prin sentința 179 din 11.03.1953 a Tribunalului Militar Teritorial București au fost condamnate 15 persoane de etnie turcă și tătară, vinovate de „constituirea de organizație contra-revoluționară «Mișcarea Națională Tătară», care au desfășurat propaganda pentru zisa mișcare de eliberare a Crimeii în favoarea unui stat independent tătar, au ținut ascunși cetățeni sovietici crimeieni cari se organizau pentru independența Crimeii, le-au făcut legături cu cetățeni români de origine tătară din mai multe comune din regiunea Dobrogea și chiar cu Turcia pentru activități de spionaj”.

O altă particularitate a spațiului a fost aceea că Dobrogea fusese declarată, după 23 august 1944, zonă de operații, apoi zonă de ocupație. De aceea Constanța a găzduit cea mai mare garnizoană sovietică din țară, unde au funcționat comandamentele superioare ale trupelor sovietice pentru întreg sectorul sud-estic. Acest lucru nu a fost lipsit de importanță: pe de o parte, a

influențat „excesul de zel” al forțelor de represiune locale, dornice să câștige bunăvoința sovieticilor; pe de altă parte, a alimentat dușmănia locuitorilor față de stăpânitorii de la răsărit. *Bolșevici la noi însemna „anticrist”, însemna corupție, însemna bădăi, însemna colectivizare...* – își amintește Gheorghe Cușa.

Toate aceste evenimente au marcat mișcarea antisovietică și anticomunistă dobrogeană,

Să avem răbdare, că trebuie să se prăbușească comunismul! Mulți nu au mai apucat momentul. Mulți nu au mai crezut că așa ceva mai era posibil.

căre a evoluat în etape specifice. La sfârșitul anului 1948, nucleele de luptă – unele dintre ele organizate de naționaliști aromâni cu trei ani înainte – și-au coordonat activitatea, bazându-se pe un excelent sistem de comunicare. Acesta a fost momentul formării organizațiilor de rezistență, cu obiective precise și planuri concrete de organizare. Frații Fudulea erau în legătură cu grupurile din zonele Hârșova, Casimcea, Topolog, cei din Beidaud conduși de Iancu Ghiuvea controlau satele din sud (Mihai Viteazul, Ceamurlia de Jos, Lunca, Sinoe, Săcele, Nuntași, Istria, Cogeaalac, Mihail Kogălniceanu, Corbu de Sus, Corbu de Jos), iar Stere Hapa le organiza pe cele din zona Tulcei (Nicolae Bălcescu, Izvoarele, Nalbant, Valea Teilor, Cataloi, Mihail Kogălniceanu). Câteva nume – Dumitru și Nicolae Fudulea,

Gogu Puiu, Nicolae Ciolacu – deveniseră foarte cunoscute prin satele Dobrogei. Respectați pentru energia și spiritul lor organizatoric, aceștia adunaseră în jurul lor români și aromâni, cu condiția să fie oameni destoinici și hotărâți. *Politica asta o facem: adică noi toți ne unim contra Partidului Comunist!* (Nicolae Cicoș, Cobadin, județul Constanța).

Încă de la primele contacte, au existat diferențe de opinii între Nicolae Fudulea și Gogu Puiu în ce privește tactica de luptă. Dumitru Alexe își amintește discuțiile dintre cei doi: *Gogu Puiu căuta amplasare mai mare, că în '49, cel târziu '50 o să înceapă un război între Apus și Răsărit și noi trebuie să ne organizăm bine. Fudulea era mai... nu mai sceptic, dar cred că era mai realist. Adică spunea: „Noi trebuie să avem răbdare, că trebuie să se prăbușească comunismul!”.*

În mai 1949 conducătorii organizației anticomuniste s-au regrupat. Gogu Puiu și Stere Hapa acționau în Dobrogea sudică, iar frații Fudulea împreună cu grupul din Dulgheru în zonele apropiate comunei Ceamurlia de Sus. În vara aceea au fost valuri mari de arestări în toate satele. *Atmosfera era tensionată. Rezistența lua amploare. Arestări, de asemenea.* (Tașcu Beca, Nicolae Bălcescu, județul Tulcea).

Satele erau tot mai des bânuite de trupe, situația devenea tot mai gravă. Într-o noapte – povestește Sima Dimiciă din Sinoe –, s spre 6 iunie, Securitatea se duce, arestează pe unul, Gioga Arău. [...] Îl ia și-l scoate la marginea satului

și-l împușcă cu câteva gloanțe în cap. Și-l lasă acolo, mort. Chiar în drum l-au lăsat! De acolo, Securitatea merge înainte și intră în Sarighiol Deal. [...] Îl ia și pe Pulpa Gheorghe. Îl scoate la marginea satului și-l împușcă la fel...

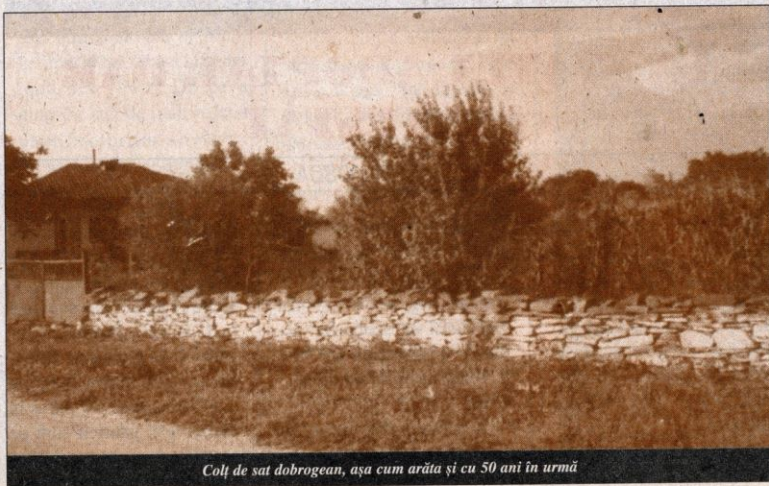
Cu mari precauții, frații Fudulea, Stere Alexe și Gogu Puiu s-au întâlnit în iulie 1949 la Panduru pentru a hotărî ce aveau de făcut în aceste condiții. După ce și-au exprimat dezamăgirea pentru lipsa de reacție a Occidentului, conducătorii rezistenței au propus restrângerea activității. Acesta a fost un moment important al mișcării de rezistență din Dobrogea: hotărârile luate schimbau radical tactica de luptă – care devenea strict defensivă – și dădeau o mai mare pondere preocupării pentru supraviețuire. A fost ultima ședință la care a participat Gogu Puiu. El a plecat la Cobadin unde avea să-și găsească sfârșitul în lupta

cu Securitatea: *Pe la ora 1 a venit o echipă de securiști, a înconjurat casa, n-au somat, așa cum era normal, [...] și au tras în ferestre. Iar Gogu Puiu a ieșit peste ei, s-a bănut cu ei acolo, a uzat-tot armamentul. [...] A rănit un subofițer... Credincios ideii sale de a nu cădea viu în mâinile Securității, Gogu Puiu s-a aruncat peste ultima grenadă. Povestesc acest episod Gheorghe Filiiu – arestat atunci – și Gheorghe Drăgan din Cobadin, care a asistat uluit la scena care a avut loc chiar în curtea sa.*

În primăvara anului 1950 ciobanul Nichita Nazarie a descoperit întâmplător ascunzătoarea fraților Fudulea de la Șecăr Bair. La 9 martie, trupe numeroase au încercuit adăpostul. După un asediu de patru ore, Dumitru a fost ucis, iar Nicolae prins. Din „lotul Fudulea“ au făcut parte 19 arestați, cărora li s-au adăugat apoi alți 16 pentru că i-au ajutat pe cei din rezistență. După o anchetă de 6 luni, prin sentința

186 din 2 iunie 1950, Nicolae Fudulea a fost condamnat la moarte pentru „terorism“ și „uneltire contra ordinii sociale“. După o evadare spectaculoasă din închisoarea de la Tataia (Constanța), Nicolae Fudulea a stat ascuns în sate mai mult de un an. A fost rănit mortal la 9 martie 1952 în satul Calfa, județul Tulcea.

În 1952 conducătorii rezistenței dobrogene erau arestați, executați ori morți în lupte. Sute de oameni au fost înțemnițați până atunci și în anii care au urmat. Unii dintre ei nici nu au fost judecați. În multe cazuri, supraviețuitorii nu cunosc nici astăzi amănuntele proceselor lor, legitimitatea acuzațiilor și temeiul condamnărilor. Dar mulți dintre ei își amintesc, cu siguranță, versurile *Baladei haiducului din codrii Babadagului: De la Dunăre la Mare, / Din Măcin la Babadag, / Trece ca o arătare, / Sânge-nflăcări, duh pribeag...* ■

Colț de sat dobrogean, așa cum arăta și cu 50 ani în urmă

Gh. Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș
pleacă spre Varșovia (mai 1955)

În culisele Tratatului de la Varșovia

Republica

Populară Română a

fost parte semnatară a Trata-

tului de la Varșovia. Treptat, ea a ridicat o

serie de obiecții față de Statutul acestei organizații.

Cum se explică intransigența românească în probleme formale,

de procedură, după ce a semnat, deci a fost de acord cu Tratatul prin care

s-a înființat alianța? Care este substratul atitudinii manifestate mai ales după anul

1963? Există o legătură între această atitudine și întâlnirea discretă a lui Corneliu Mănescu de la reședința particulară a secretarului de Stat Dean Rusk?

Documentele la care avem acces nu ne permit un răspuns complet la toate întrebările de mai sus.

UN STATUT ADOPTAT, DAR CONTESTAT

ALEXANDRU OȘCA

Se împlinesc luna aceasta 10 ani de la desființarea „de jure” a Organizației Tratatului de la Varșovia. „De facto”, alianța, care grupa o parte din țările fostului bloc comunist, își dăduse sfârșitul cu cel puțin câțiva ani mai devreme.

Istorici și politologi caută să descifreze cât mai multe

din tainele care se ascund în spatele acestei aparent puternice organizații politico-militare: care au fost rațiunile înființării ei, scopurile, acțiunile și eficiența acestora în cei peste 35 de ani de existență.

Actul de constituire a Organizației – numit Tratatul de Prietenie, Colaborare și

Ajutor Reciproc – s-a semnat la Varșovia la 14 mai 1955 de către persoanele împuternicite cu autoritatea supremă în U.R.S.S., Polonia, Ungaria, R.D. Germană, Cehoslovacia, România, Bulgaria și Albania (care s-a retras în 1968). Toți istoricii sunt de acord că Tratatul s-a dorit o replică la Tratatul Nord-

Atlantic (NATO), înființat încă din 1949. În subsidiar, Pactul de la Varșovia era și un instrument la dispoziția liderilor de la Kremlin – de cele mai multe ori în acord cu liderii comuniști din țările semnate – de a impune și menține, într-o zonă bine delimitată, un sistem de valori cât mai apropiat de cel existent în U.R.S.S. și, prin aceasta, de a asigura influența și dominația acestei superputeri într-un spațiu cât mai larg. În acest fel, echilibrul geopolitic și geostrategic instituit la sfârșitul războiului se putea menține chiar în condiții precare și într-o dinamică având mereu tendința de a scăpa de sub control și a căpăta o dezvoltare independentă.

S-a pus întrebarea: cum se explică faptul că Organizația Tratatului de la Varșovia a fost înființată abia în 1955, în timp ce NATO s-a înființat încă din 1949? De ce a întârziat atât de mult reacția planificatorilor sovietici (pentru că, bineînțeles, ei aveau în responsabilitate problemele globale ale „salvgărdării” socialismului) la măsurile de amploare și „direct provocatoare” ale Occidentului democratic?

Nu muncim, ne înarmăm

Studii mai recente (*Magazin istoric* este publicația care a găzduit pentru prima

dată un document semnificativ în acest sens, în nr. 4/1997) demonstrează că strategii sovietici erau la curent cu preocupările colegilor lor din Occident, iar reacția în plan politic-organizatoric a apărut mult mai devreme decât s-a știut până acum. În ianuarie 1951 (deci la mai puțin de un an și jumătate de la înființarea NATO), Stalin convoacă responsabilii politici fideli (nu neapărat cei mai reprezentativi ca autorități de stat, de exemplu, din România nu a participat șeful Statului ci Gh. Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș) din țările de „democrație populară” europene într-o conferință secretă la Moscova și le fixează misiuni precise, într-o concepție unitară, pentru pregătirea forțelor armate din statele de unde proveneau. În acest scop Stalin a stabilit și un orizont de timp: trei ani. Pentru a fi mai bine înțeles, la finalul celor 16 minute cât a durat ședința pe care a prezidat-o nemijlocit, „tătucul” le-a spus: „Atrag atenția că cei doi-trei ani pe care-i avem înaintea noastră sunt un răgaz nu pentru a munci, ci pentru a ne înarma...”. Sigur, în ciuda sentimentului de stăpânitor absolut și veșnic, specific dictatorului comunist de la Kremlin, natura a avut și ea un cuvânt de spus: Stalin n-a supraviețuit termenului pe care singur l-a fixat subal-

ternilor săi din țările de „democrație populară”, încetând din viață la 5 martie 1953.

Nu mai insist pe acest moment pentru că ne propunem să prezentăm cititorilor date rezultate din alte documente elaborate după constituirea oficială, publică a Organizației. Evident, printre cele mai importante documente adoptate au fost Statutele de funcționare a Organizației în baza cărora se constituia „mașina de luptă”, comandamentul și forțele combative ale noii coaliții politico-militare.

Alături de alte organizații politico-militare postbelice, NATO și Tratatul de la Varșovia reprezintă vectori importanți în economia „războiului rece”. Vor fi, cu siguranță, multe studii și lucrări care vor încerca să

Aplauze, sub privirea conducerii

explice de ce a fost obligat să cedeze Pactul de la Varșovia în această confruntare. Între numeroasele explicații, cele de natură organizatorică militară pot fi și ele luate în calcul. Divergențele din jurul Statutului Comandamentului Unit al Forțelor Armate ale Statelor Participante la Tratatul de la Varșovia sunt o parte componentă.

În ziua în care s-a semnat Tratatul de la Varșovia s-a hotărât și constituirea Forțelor Armate Unite, fiind numit comandant mareșalul Uniunii Sovietice, I.S. Konev. Tot atunci s-a decis ca acesta să aibă locțiitorii pe miniștrii apărării din țările semnatare ale Tratatului. Statul său major urma să funcționeze la Moscova și reunea ofițeri din statele majore ale statelor aliate. Șef al statului major a fost numit atunci generalul de armată A.I. Antonov. Problema Forțelor Armate Unificate (aceasta a fost sintagma în primele documente oficiale) urma să se rezolve mai târziu.

Documentul premergător primului statut a fost *Protocolul cu privire la crearea Comandamentului Unit al Forțelor Armate ale Statelor Participante la Tratatul de Prietenie, Colaborare și Ajutor Reciproc*, semnat tot la 14 mai 1955. Potrivit acestuia, rezolvarea problemelor generale privind întărirea capacității de apărare și

organizare a Forțelor Armate Unite revenea Comitetului Politic Consultativ.

Pentru dispunerea Forțelor Armate Unite pe teritoriul statelor participante la Tratat se menționa că se au în vedere nevoile de apărare și că se va face potrivit „convenției dintre aceste state”. Comanda forțelor armate destinate de fiecare țară semnată în Forțele Armate Unite revenea locțiitorilor Comandantului Suprem din fiecare țară în parte. Statele se obligau să completeze și să înzestreze cu armament și tehnică, în primul rând, trupele destinate în compunerea Forțelor Armate Unite.

Comandamentul Unit urma să funcționeze pe baza acestui Protocol până la adoptarea unui statut al cărui proiect trebuia să-l prezinte cât mai curând forului suprem – Comitetul Politic Consultativ. De altfel, la 16 ianuarie 1956 a fost deja

prezentat și aprobat acest statut de către Comitetul Politic Consultativ. El era organizat pe capitole și asigura întreaga problematică a funcționării componente militare din cadrul Organizației, astfel: *Capitolul I*: Comandantul Suprem al Forțelor Armate Unite; *Capitolul II*: Locțiitorii Comandantului Suprem al Forțelor Armate Unite; *Capitolul III*: Statul Major al Forțelor Armate Unite; *Capitolul IV*: Despre relațiile de colaborare între Statul Major al Forțelor Armate Unite și Marile State Majore ale statelor participante la Tratat; *Capitolul V*: Legături.

Reticiențe care blochează

În februarie 1963, în cadrul discuțiilor comandantului șef cu responsabili autorizați din fiecare țară membră în parte pe tema statutului, la București se

Ofițeri sovietici și români

Leontin Sălăjan

semnează un Protocol având ca obiect direcțiile de dezvoltare ale Forțelor Armate ale Republicii Populare Române așa cum rezultau ele din nevoile impuse de Tratat. Partea română a făcut, ulterior, numeroase rezerve față de Protocol, pe considerentul că cele prevăzute nu corespundeau concepției de apărare a României, se creau dăzechilibre între arme și specialități, iar dreptul statului român de a-și fixa singur politica de recrutare și instruire a trupe era afectat.

În februarie 1966, mareșalul Greciko a propus un nou proiect de statut la ședința comandantului șef, la care au participat toți șefii Statelor Majore Generale din țările membre (fără Albania).

Delegația română a avut următoarele obiecții: rolul Comitetului Politic Consultativ – să nu fie hotărâtor ci

consultativ; conducerea în război să nu aparțină Comitetului Politic Consultativ ci „comandamentelor naționale”, urmând ca problema coordonării acțiunilor să se discute ulterior.

În legătură cu numirea Comandantului Suprem, delegația a susținut ca acesta să fie numit „prin acordul tuturor guvernelor... eliberat din alte funcții... pe o perioadă de 4-5 ani”.

S-a propus ca loțiitorii Comandantului Suprem să fie numiți de guverne și să lucreze permanent acolo unde lucrează și Comandantul Suprem. Controlul Forțelor Armate să se execute de către fiecare autoritate națională pentru efectivele proprii, iar răspunderea pentru nivelul pregătirii efectivelor să revină conducerii statelor respective.

Delegații români au mai insistat că nu este nevoie să fie reprezentanți ai comandantului șef (în documente sunt utilizați ambii termeni: comandant suprem, respectiv comandant șef) pe lângă fiecare comandament național. Probabil că amintirea consilierilor sovietici era prea proaspătă.

Discuții controversate s-au purtat în legătură cu înființarea unui Consiliu Militar care să funcționeze pe lângă comandantul șef sau pe lângă Comitetul Politic Consultativ. Reprezentanții

români au insistat ca acest organism să cuprindă pe comandantul șef, loțiitorii lui (câte unul pentru fiecare țară și doi pentru U.R.S.S. – loțiitorul tehnic și cel în domeniul operativ) și șeful Statului Major (de asemenea sovietic). Comandantul șef urma să fie numit pe 4 sau 5 ani, cu acordul guvernelor țărilor membre.

Cum delegația română prezentase numeroase rezerve și contrapropuneri la proiectul de statut, comandantul șef a decis o întâlnire separată cu responsabili români. Întâlnirea a avut loc în luna mai 1966, între mareșalul Greciko, generalul Leontin Sălăjan – ministrul Forțelor Armate și generalul Ion Gheorghe, șeful Marelui Stat Major român. Întâlnirea a fost bine plasată în timp, după o întâlnire Brejnev-Ceaușescu și înaintea consfățuirii miniștrilor apărării din țările semnatare.

Într-adevăr, la 27 și 28 mai are loc consfătuirea miniștrilor apărării, dar delegația română era departe de a renunța la părerea inițială. În procesul-verbal al consfățuirii s-a consemnat poziția distinctă a reprezentanților români, care cereau ca rolul și funcțiile Comitetului Politic Consultativ să fie discutate la nivelul corespunzător (adică între conducerile politice ale statelor respective) și să se includă în statut problema creării Consiliului Mi-

litar pe lângă Comandantul Suprem cu *rol consultativ* și nu hotărâtor. De asemenea, partea română considera neindicat să existe reprezentanți ai Comandantului Suprem în armatele statelor participante la Tratat.

A urmat o nouă consfățuire a miniștrilor apărării, în luna iulie 1966, la București. Ministrul român a făcut o propunere în nouă puncte care relua observațiile anterioare la proiectul de Statut propus de comandantul șef. Miniștrii invitați au declinat competența de a răspunde la aceste propuneri și, la sugestia sovietică, au fost de părere că, deocamdată, este bine să se „trăiască” după Tratat și după prima formă aprobată a Statutului. Exact acest lucru nu era acceptabil pentru ministrul român, care a declarat că vechiul statut „încalcă principiile relațiilor între statele socialiste”.

Discuțiile n-au dus la nici un rezultat, iar sovieticii au decis să amâne rezolvarea problemei până se vor crea condiții oportune. Peste doi ani, în februarie 1968, ei trimit la București o delegație de nivel scăzut de reprezentare: înlocuitorul șefului Direcției a zecea din Statul Major General sovietic, generalul Voronțov, pentru a sonda opinia militarilor români în privința Statutului. El a avut convorbiri cu generalul Ion Gheorghe, șeful

Marelui Stat Major. Concluzia generalului rus era că nu se înregistrase nici o schimbare în atitudinea românilor. În aceste condiții a avut loc la Praga o întâlnire a adjunctilor miniștrilor apărării și șefi ai Statelor Majore Generale, în perioada 29 februarie-1 martie 1968. Comandantul șef a încercat o stratagemă, căutând să obțină acordul colegilor săi pe probleme secvențiale, fără să abordeze chestiunea Statutului în întregul său. Din nou Protocolul consfățuirii a cuprins rezervele șefului Marelui Stat Major român.

Întrevederi fără urmări

Pentru a ieși din blocaj, conducerea militară a Alianței a încercat o metodă nouă: a trimis din timp la fiecare minister al apărării câte un set de documente spre analiză, între care și un proiect de statut pentru fiecare organism al Comandamentului Unit în parte (Statutul Forțelor Armate, Statutul Consiliului Militar, Schema organizatorică de principiu a organelor de conducere etc.).

Partea română s-a arătat mai conciliantă de această dată, insistând pe câteva modificări care se refereau la reprezentarea proporțională național în schema organismelor de conducere și pe necesitatea ca hotărârile Consiliului Militar să se ia cu

unanimitate de voturi nu cu majoritate. Să notăm că aceste discuții aveau loc în contextul pregătirii și executării invaziei Cehoslovaciei, în august 1968.

Conducerea Tratatului a convocat la Moscova, pentru perioada 13-17 septembrie 1968, pe locuitorii șefilor Statelor Majore Generale din țările membre ale Tratatului.

Generalul Stemenko le-a comunicat ultimele concesii admise la documentele ce urmau să fie aprobate: Comitetul Politic Consultativ era organ suprem al organizației Tratatului de la Varșovia; se crea Comitetul Militar ca organ superior al Organizației Tratatului de la Varșovia în compunerea căruia intrau miniștrii apărării, Comandantul Suprem și șeful de stat major; trupele destinate a acționa în comun în timp de război se subordonau operativ complet Comandantului Suprem; schema de organizare prevedea efective mai mari.

Delegația română a insistat pe chestiuni concrete și formale, este adevărat cu semnificație la nivelul deciziei politice: Comandantul Suprem să nu dea ordine directe în țările membre în problema capacității de luptă, secretarul Comandamentului să fie numit prin rotație dintre ofițeri aparținând statelor majore din țările semnatare; protocolul

ședințelor Consiliului Militar să fie semnat de toți membrii etc.

Cum se poate constata, insistența reprezentanților români pe probleme formale trăda o lipsă de încredere evidentă, care, sigur, a afectat coeziunea Organizației. Neîncrederea era reciprocă pentru că, la rândul lor, autoritățile Comandamentului Unit (sovietic) insistau pentru un statut care le permitea să dispună discreționar de trupele și teritoriul statului membru, chiar trecând peste conducerea țării respective.

În luna octombrie 1968 un alt proiect de statut a fost trimis spre studiu la București, cu mențiunea că s-a ținut cont de părerile exprimate anterior de partea română. Este adevărat că, de exemplu, s-au scos referirile la Statutul Consiliului Militar (pe care România nu le contestase în întregime), dar cele mai multe observații de fapt nu s-au reținut. Din acest motiv, autoritățile române au obiectat asupra atribuțiilor Comandamentului Suprem („Unic“, până acum!), cerând ca acesta să dea „directive puse de acord cu miniștrii apărării din țările membre“, iar în privința dislocării trupelor Comandamentul Suprem să se facă numai recomandări, nu să se dea dispoziții care să fie executate necondiționat.

Aceste obiecții, și altele asemănătoare, au fost dis-

cutate la Consfătuirea miniștrilor apărării din țările membre ale Tratatului de la Varșovia, care s-a desfășurat la Moscova, între 29-30 octombrie 1968, fără un rezultat definitiv, fiind reluate la Consfătuirea din februarie 1969.

La această consfătuire, la 19 februarie 1969, a avut loc o întâlnire între Nicolae Ceaușescu și Comandantul Suprem al Forțelor Armate Unite, asistat de V. Kuznețov, adjunctul ministrului sovietic de externe. Cei doi au încercat o deblocare a negocierilor pentru aprobarea Statutului. Ceaușescu a insistat însă, afirmând că dorește ca starea de pericol să o aprecieze fiecare guvern în parte, iar Comandantul Suprem să dea indicații (recomandări) privind dislocarea și redislocarea trupelor Forțelor Armate Unite numai cu acordul guvernelor respective.

Sigur, anul 1969 nu a încheiat seria întrevederilor fără urmări în privința adop-

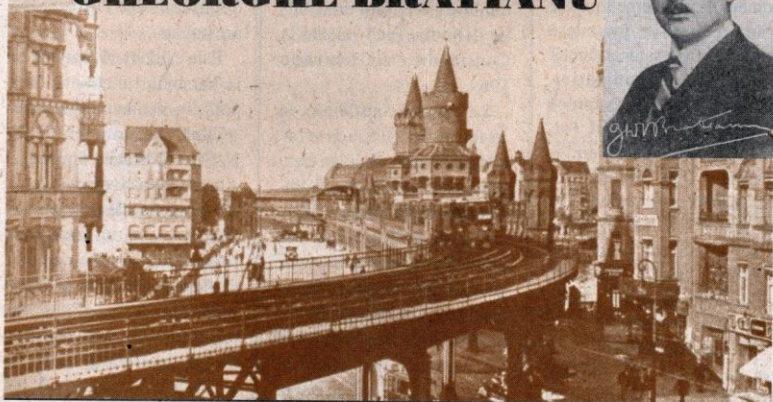
tării unui document atât de necesar funcționării oricărui organism militar. Legislația românească în vigoare nu ne permite utilizarea publică a documentelor ulterioare acestui an.

Este evident că Tratatul de la Varșovia funcționa – cel puțin în viziunea Moscovei – după alte principii decât NATO. Și Statele Unite ale Americii erau o mare putere, dar organismele politice ale acestei organizații jucau un rol efectiv, ceea ce i-a permis să supraviețuiască și după dispariția adversarului. Se repetă, la altă scară, diferența dintre maniera de lucru a lui Winston Churchill și Adolf Hitler în timpul celui de al doilea război mondial. În vreme ce primul era abordabil – și își suna colaboratorii – la orice oră din zi și din noapte, cel de al doilea nu a putut fi trezit în dimineața zilei de 6 iunie 1944, pentru a i se comunica debutul debarcării pe plajele din Normandia. ■

Emil Bodnăraș, la o aplicație cu ofițerii sovietici

O VIZITĂ CONTROVERSATĂ LA BERLIN, ÎN 1936: GHEORGHE BRĂTIANU

DUMITRU HÎNCU

Nu multă lume asociază numele istoricului Gheorghe Brătianu și cu activitatea sa politică din perioada interbelică. Urmașul ilustrei familii s-a remarcat atunci printr-o linie politică net anti-rusească, vizibilă mai ales din împotrivirea constantă și vehementă la încheierea unui pact de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică, promovat de N. Titulescu. Făcând parte din grupul „tinerilor” liberali va înființa, și cu sprijinul abia revenitului în țară Carol II, la 15 iunie 1930, un Partid Național Liberal, numit în epocă „disident”. Programul său conținea prevederi generale bune: „înnoirea morală a țării, instituirea unui regim sever de economii, revizuirea averilor funcționarilor publici...”. Dar influența sa electorală, poate mai ales din cauza caracterului drastic al unora dintre ideile promovate, era destul de slabă. La începutul anilor '30, ea varia între 5,9% și 6,5%.

Cunoscut și pentru vederile sale pro-germane, Gheorghe Brătianu va vizita destul de des Berlinul, între anii 1934-1936, cerând audiențe la mai marii Reichului, pentru a discuta despre liniile politicii externe românești. Câteva documente păstrate în Arhiva Ministerului de Externe german oferă informații extrem de interesante asupra vizitei sale de la începutul anului 1936.

La 14 ianuarie 1936, Legația germană din București anunța la Berlin:

„Cunoscutul om politic român Gheorghe Brătianu va sosi la Berlin în ziua de 20 ianuarie și va rămâne acolo până la 25 ale lunii. El va locui la hotel Adlon. Dând curs unei invitații primite din partea

Universității (profesorul Gammillschegg), va ține o conferință despre relațiile dintre bunicul său și Bismarck.

Domnul Brătianu, membru al cunoscutei familii care a dat României mulți bărbați de stat, se deosebește de majoritatea rudelor sale printr-o poziție categoric pro-germană și s-a

apropiat în ultima vreme sufletește de Germania de astăzi, îndeosebi pentru că, dintre toți politicienii români, el își dă cel mai bine seama de primejdia rusească, plasând-o în primul planul acțiunii sale politice.”

Legația recomandă chiar ca Brătianu să fie tratat la Berlin asemenea unei alte figuri

importante a politicii noastre interbelice - Grigore Filipescu. Și își baza recomandarea și pe următoarea apreciere: „În politica internă a României, este conducătorul unei aripi separate a liberalilor, așa-numiți tineri liberali, nu lipsiți de importanță. Face parte din opoziția parlamentară, este un partizan declarat al monarhiei, contribuind în 1930 la pregătirea întoarcerii prințului Carol. Este un oponent al ministrului de Externe Titulescu. Nu e sigur dacă, așa cum se presupune într-un anume loc, la o eventuală remaniere a guvernului, i se va încredința un minister sau chiar conducerea guvernului. În planul politicii externe s-a remarcat prin două interpelări în legătură cu politica pro-rusească a lui Titulescu; este un adversar categoric al Rusiei Sovietice și refuză îndeosebi ideea unui pact asupra trecerii trupelor sovietice prin România spre Cehoslovacia.

În vârstă de 40 ani, domnul Brătianu vorbește curent limba germană.“

„Nu Parisul presează, ci Titulescu...”

O notă datată 22 ianuarie 1936 și adresată ministrului plenipotențiar dr. Carl Clodius din Ministerul de Externe german oferă chiar mai multe amănunte asupra vizitei.

„Prof. Brătianu, care ține în seara asta o conferință despre Bismarck, n-a pomenit defel în cursul vizitei sale de astăzi de probleme economice, ci numai

de politică. El e în special interesat de relația dintre România și Rusia Sovietică... Mi-a spus că în cursul recente sale vizite la Paris a constatat că nu Parisul este acela care face presiuni asupra Bucureștiului în vederea încheierii unui pact între România și Rusia, ci că, dimpotrivă, Titulescu presează Parisul să ratifice tratatul franco-rus. Titulescu speră să poată astfel învinge rezistențele din România împotriva unui tratat cu Rusia... Brătianu mi-a mai povestit că a vorbit pe îndelete cu ministrul-președinte Göring despre relația dintre Ungaria, pe de o parte, Germania și România, pe de alta. Domnul Göring i-a spus cu acest prilej că între Germania și Ungaria nu există o alianță militară. Domnul Göring l-a și împuțernicit să utilizeze cum crede această declarație.

Brătianu s-a exprimat precaut și nu prea respectuos despre Titulescu și despre regele român. Despre Titulescu a afirmat că datorită numeroaselor sale călătorii peste hotare este în prea mare măsură supus influențelor străine.

Despre rege a spus că nu e liber pe voința lui. E adevărat că, temporar, încearcă să procedeze energic. Dar nu știe să se impună și cade sub înfrâurirea celor din jurul lui cu sentimente antigermane.“

Se pare că alianța germano-ungară reprezenta marea necunoscută pe care Gheorghe Brătianu dorea să și-o lămurească. Promisiunile germane încep să apară, după cum se vede și dintr-o altă notă, a însuși ministrului de Externe de atunci al Reichului, von Neurath, datată 23 ianuarie 1936.

„Domnul Brătianu, politicianul român care m-a vizitat azi dimineată, mi-a adresat aceleași întrebări ca și ministrului-președinte Göring și domnului von Renthe-Fink. I-am răspuns că faptul că nu avem nici o alianță cu Ungaria este unanim cunoscut. În ce privește problema revizuirii [Tratatelor de Pace], nu vom da curs nici unei renunțări care ar echivala cu o nouă recunoaștere a prevederilor de la Versailles. Nu ne-am luat însă, bineînțeles, nici un angajament de a sprijini pretențiile revizioniste ungurești. Domnul

16 mai 1936, N. Titulescu și M. Litvinov la Geneva

Carl Clodius

Brătianu s-a exprimat că aceste declarații sunt extrem de prețioase pentru lupta lui împotriva alianței româno-ruse. Partizanii acestui pact subliniază mereu că el ar fi necesar ca o contrapondere a planurilor agresive germano-ungare.

Domnul Brătianu a mai arătat că relațiile româno-polone lasă mereu de dorit, deși în ultimele luni pare a se vădi o ușoară ameliorare.

În continuare, domnul Brătianu a dorit să știe dacă vom aborda acum problema colonială. I-am răspuns că, din cauza nevoii de a ne asigura materii prime, nu putem renunța la dobândirea de zone din care să primim aceste materii. Lucru pe care l-am arătat mereu și englezilor. Când anume vom putea însă rezolva această problemă rămâne de văzut."

Ecouri slabe și mașinațiuni de culise

Vizita lui Gheorghe Brătianu nu a avut prea mare ecou în presa vremii. Corespondentul la București al agenției germane de presă D.N.B. telegrafia acasă, la 27 ianuarie 1936, următoarele:

„Gheorghe Brătianu, conducătorul partidului liberal disident, întors luni din călătoria sa în Germania, a făcut reprezentanților presei declarații asupra impresiilor sale. El a subliniat îndeosebi că și-a format convingerea că Reichul nu are nici o pretenție față de România, ci doar o singură dorință, aceea de a întreține bune relații. Asupra deosebitei însemnătăți a acestei constatări e de prisos să mai insiste. De asemenea, a dobândit convingerea că supoziția despre o pretinsă comunitate de interese între Germania și Ungaria nu este îndreptățită. Germania nu dorește în nici un caz să sprijine pretențiile Ungariei.

Gheorghe Brătianu nu a uitat totuși să sublinieze importanța și necesitatea actualelor tratate de alianță ale României, adăugând însă, că bune raporturi cu Rusia Sovietică ar avea drept consecință o apropiere a Germaniei de state ce nu pot fi considerate toate prietene ale României. Oricât de necesară ar fi întreținerea de relații normale cu Rusia Sovietică, intrarea în legături mai strânse cu ea ar însemna o primejdie atât pentru securitatea României, cât și pentru aceea a Europei în general.“

După înapoierea la București, Brătianu a făcut și o vizită la Legația germană din Capitală, unde – după cum arată nota din 4 februarie 1936 – a ținut să-și exprime satisfacția pentru excelența primire de care s-a bucurat la Berlin. „Cu deosebire bucuroși – se notează – s-a arătat el față de declarațiile făcute de ministrul președinte Göring și confirmate de ministrul de Externe al Reichului. Le-a și publicat în numeroase ziare... Doar

Generalul Cantacuzino, simpatizant al Germaniei, împreună cu Carol II

De la Sadova la Sedan

Din 1862, spațiul german a intrat sub noi auspicii odată cu venirea marelui Bismarck – președinte al Consiliului de Miniștri al Prusiei. Unificarea Germaniei „prin fier și sânge” nu mai pare deloc acum doar o iluzie. Timpul confruntării sosise. Lupta se da pe viață și pe moarte. Doar patru ani, și Prusia lui Bismarck se confrunta cu două puteri vecine – Austria, respectiv Franța. Supremăția și spațiul germanic – erau cele două deziderate puse în joc. Dar victoria a fost clară. Sadova, micuța localitate de la est de Praga, în actuala Cehie, poate sta oricând mărturie. Aici, la 3 iulie 1866, în bătălia cunoscută în istorie și sub numele de „Bătălia de la Königgrätz”, trupele prusace au înfrânt decisiv armata austriacă, deschizând astfel drumul spre desăvârșirea unității germane și proclamarea supremăției noului imperiu. O parte dintre vecini nu mai constituiau, de acum, nici o piedică. Rămânea numai Franța...

Iar Franța nu mai putea rezista mult timp... Numele orașului Sedan, situat în partea de nord-est a Franței, în regiunea Champagne, pe râul Meuse, a intrat în istorie datorită tragediei bătăliei ce s-a purtat aici în cadrul războiului franco-prusac (1870-1871), când trupele franceze au fost încercuite și decisiv înfrânte de cele prusace la 1 septembrie 1870, provocând astfel căderea celui de-al doilea imperiu al lui Napoleon al III-lea (1852-1870) și proclamarea republicii și a vestitei Comune din Paris (1871). Termenul de „Sedan” a devenit aproape sinonim cu dezastrul, cu înfrângerea absolută.

Pentru Franța și pentru francezi, la Sedan s-a încheiat o pagină de istorie ilustră și de glorie. Prusacii învingători au devenit de acum „inamicul numărul unu”.

Marile puteri europene erau la... „schimbul de ștafetă”.

puține ziare au cutezat totuși, să le comenteze, întrucât cunosc prea bine repulsia personală a lui Titulescu față de Gheorghe Brătianu și s-au temut să nu-l supere pe Titulescu. *Le Moment* a și recunoscut deschis că Titulescu l-a chemat la București pe domnul Comnen [ministrul României la Berlin] de teamă că o eventuală primire a lui Brătianu la Legația română ar conferi călătoriei sale la Berlin o importanță politică.”

Totuși, ecouri răzbat și în presa noastră. Dar ele demonstrează, încă o dată, că de singur era Brătianu pe eșichierul nostru politic. Astfel, în

Adevărul, B. Brănișteanu a argumentat că declarațiile lui Gheorghe Brătianu erau foarte puțin credibile din mai multe motive: 1) nu i-au fost făcute de către Hitler, singura autoritate de necontestat din Germania; 2) tactica germană era evidentă: mai întâi izolarea Rusiei Sovietice, iar apoi îngenuncherea celorlalte state sau, cum se exprima ziaristul, „mai întâi Sadova, apoi Sedan”; 3) împrejurarea că între Germania și Ungaria nu există o alianță formală n-avea prea mare importanță, întrucât amândouă urmăreau țeluri revizioniste.

Ceea ce ni se pare însă și mai revelator pentru jocul dublu al

Reichului este că într-o notă adresată Legației germane din Budapesta, Ministerul de Externe german informa printre altele că: „S-ar putea ca declarațiile făcute agenției D.N.B., după înapoierea lui Brătianu la București, să producă emoție la Budapesta. În caz că Legația va fi întrebată, vă rog să limpeziți orice înțelegere eronată. Cu acest prilej puteți ca, utilizând cea mai potrivită modalitate, să asigurați că partea ungară nu are nici un motiv să fie îngrijorată. Căci n-a intervenit nimic care ar putea să însemne vreo schimbare în poziția germană de până acum față de Ungaria. Noi dorim să avem relații cu România și considerăm de cel mai mare interes, atât pentru Germania, cât și din punctul de vedere ungar, ca România să rămână departe de orice sistem de într-ajutorare franco-ceho-slovaco-sovietic și, mai ales, de orice combinație îndreptată împotriva Germaniei.” ■

W. Fabricius, după depunerea scrisorilor de acreditare la București

O ALIANȚĂ CU INTERESE ASIMETRICE

Am prezentat în numărul trecut raporturile diplomatice româno-polone în intervalul anilor 1918-1932, pe baza documentelor ce urmează să vadă curând lumina tiparului la Editura Univers Enciclopedic. Volumul, intitulat *România-Polonia. Documente diplomatice (1918-1939)* face parte din seria *Relații bilaterale*. La elaborarea lui am colaborat cu Florin Anghel, Nicolae Măreș, Alexandru-Nicolae Nicolescu, Costin Ionescu, Cristian Tudorache.

Să urmărim în continuare cum au evoluat relațiile româno-polone din 1933 și până în septembrie 1939, când Polonia a dispărut ca stat, în urma unei duble agresiuni: germană și sovietică. Documentele pe care le vom comenta ne oferă imaginea văzută de la București. Pentru o deplină înțelegere a evenimentelor petrecute în acei ani – cu consecințe grave pentru ambele țări – este nevoie și de viziunea Varșoviei, dar și de documentele diplomatice care conțin informații despre relațiile româno-polone aflate în arhivele principalelor cancelarii europene ale epocii.

10 mai 1934: J. Beck și N. Titulescu asistă la parada militară pe câmpul de la Cotoareni

DUMITRU PREDA

În luna noiembrie 1932, în fruntea Ministerului Afacerilor Străine polon venea colonelul Józef Beck (1894-1944). Era unul dintre cei mai de încredere oameni ai mareșalului Piłsudski, artizanul refacerii Poloniei după primul război mondial.

La 6 mai 1933, Victor Cădere, ministrul României în capitala Poloniei, îi trimitea șefului diplomației române, Nicolae Titulescu, un amplu raport în care evalua consecințele noii numiri. Diplomatul român identifica trei direcții ale evoluției: 1) încercarea de a ajunge la o desțindere în raporturile cu Germania; 2) intensificarea relațiilor politice și economice cu U.R.S.S.; 3) dorința de a strânge relațiile cu statele Miciei Întelegeri. Dacă ne aducem aminte că la baza relațiilor româno-polone se aflase, la începutul lor, alianța care trebuia să le garanteze contra unei posibile agresiuni din partea Rusiei bolșevice, modificarea este evidentă. De asemenea, Beck dorea o apropiere de Germania,

cu care țara sa avea graniță comună. „În unele cercuri de aici se crede – nota Victor Cădere – că Germania ar putea fi deturnată în oarecare măsură de la obiectivele hitleriste...și că s-ar putea organiza în acest interval o linie de apărare la Nord împotriva influenței germane în statele baltice și o alta la Sud de o importanță deosebită, prin care guvernul polon ar tinde la întreruperea acțiunii germane în ceea ce privește chestiunea ucraineană.”

Varșovia nutrea o profundă neîncredere în Mica Întelegeri, în primul rând din cauza prezenței Cehoslovaciei, cu care avea o dispută teritorială legată de Teschen. Legat de vizita lui Beck la Belgrad, Victor Cădere informa că „se pare că guvernul iugoslav și-ar fi exprimat într-un ton prea direct dorința ca Domnia-Sa să nu se oprească la Budapesta”.

Victor Cădere semnală și „unele intrigi italiene, cari tind să demonstreze imposibilitatea unei apropieri reale. Astfel, se însinuează că

Cehoslovacia nu ar putea oferi nici un fel de ajutor efectiv Poloniei din cauza minorității sale germane sau se subliniază faptul că miniștrii de Externe ai Micii Înțelegeri nu mențin un contact mai strâns cu ministrul Afacerilor Străine al Poloniei. De asemenea, se comentează dificultățile de ordin economic între Polonia și România, cari – puse în legătură cu apropierea polono-sovietică – ar fi de natură a slăbi legăturile polono-române. „Cu toate dificultățile prezente – considera diplomatul român – Polonia rămâne ferm atașată alianței cu România.”

În alianță apăruseră fisuri și ele aveau să se lărgesc în următorii ani.

În decembrie 1933, aflat la Paris, Eduard Beneș îl informa pe ministrul de Externe francez, Paul Boncour, că „în fața pericolului german, el crede foarte necesară o însănătoșire rapidă a relațiilor dintre Mica Antantă și Rusia”. Și îi spunea că în cadrul întrevederii pe care o avusese la Kósice cu Nicolae Titulescu, conveniseră că normalizarea relațiilor dintre Mica Antantă și U.R.S.S. era o prioritate. Teama de blocul statelor revizioniste (Germania, Italia, Ungaria și Austria) și inconsistența sprijinului acordat de Franța au determinat pe Beneș, în primul rând, și pe Titulescu să se orienteze către o apropiere de Moscova. Ministrul de Externe român se îndepărta de tratatul cu Polonia, deplasând totul pe alianța cu Cehoslovacia.

La 4 februarie 1934, la Belgrad, se încheia Înțelegera Balcanică, formată din România, Turcia, Grecia și Iugoslavia. La 17 martie 1934, la Roma, Italia, Austria și Ungaria semnau acordurile ce puneau bazele unui bloc revizionist în Europa Centrală. În primăvara aceluiași an, în cursul unor întrevederi sovieto-franceze, se nașteea ideea unui „Locarno Oriental” sau Pactul Oriental, cum a fost numit. Rostul acestuia era să ofere o garanție țărilor central și est-europene față de tendințele revizioniste ce se manifestau în zonă. U.R.S.S. și Franța trebuia să fie garanții.

Germania și Polonia au socotit că pactul contravenea intereselor lor și au căutat formula prin care să îl saboteze, fără a-l respinge fățiș. În acest context s-a pus și problema participării României, inițial neinclusă în proiect. Polonia a motivat diplomației britanice – care se declarase până la urmă de acord cu inițiativa – că nu putea să adopte o decizie decât după consultări cu aliata sa, România. Era un pretext procedural.

Iată contextul în care Victor Cădere adresa, la 20 iunie 1935, din Varșovia, un raport „strict confidențial” lui Nicolae Titulescu. Îl informa despre zvonurile apărute în presa polonă privind o „alianță a României cu U.R.S.S.”. România și Polonia, țări aliate, deși simțeau amândouă nevoia să reglementeze raporturile cu Moscova, o făceau separat și suspectându-se reciproc.

Apar deja diferențe în interpretarea alianței dintre România și Polonia. În acel moment, Polonia considera că ea privește exclusiv „vecinul de la Est: Rusia Sovietică”. Deci, „dacă Franța nu obiectează și nu zice nimic cu privire la relațiunile Poloniei cu Germania – afirma ministrul Poloniei la București –, cu atât mai mult România nu poate protesta”. În schimb, dacă România ar încheia o convenție cu U.R.S.S., în care s-ar prevedea posibilitatea trecerii trupelor sovietice prin teritoriul românesc spre Cehoslovacia, Polonia ar avea de înfruntat forțele Moscovei la Est, Sud și Sud-Vest.

Concluzia ministrului polonez era că „Polonia și România, prin situația lor geografică, sunt avangardele Europei spre Est” și „dacă o parte din presa poloneză și românească caută să arate lucrurile altfel de cum sunt în realitate, apoi foarte probabil, dacă nu chiar sigur, că acest lucru este opera Sovietelor”.

La 7 martie 1936, trupele germane pătrundeau în zona renană, demilitarizată prin Pacea de la Versailles. În discursul ce a însoțit ordinul dat Wehrmachtului, Hitler spunea: „La ofertele amicale și asigurările pacifice pe care Germania n-a încetat să i le propună, Franța a răspuns prin alianță militară cu Uniunea Sovietică, ce este exclusiv dirijată contra Germaniei și care constituie o violare a Pactului renan. Prin aceasta, Tratatul de la Locarno și-a pierdut întreaga semnificație și, practic, a încetat să mai existe.”

În 1936, la Varșovia, de la dreapta la stânga: J. Beck, V. Antonescu, președintele Consiliului general Skłodowski și președintele senatului Prystor

Contele Roger Racziński, reprezentantul Poloniei, la Monumentul soldatului necunoscut

În acest context, Constantin Vișoianu, ministrul plenipotențiar la Varșovia, făcea o analiză dăruitoare a politicii externe poloneze și a fisurilor tot mai evidente ale alianței româno-polone. Raportul trimis ministrului Afacerilor Străine, Nicolae Titulescu, la 15 mai 1936, sublinia tendințele tot mai evidente ale Poloniei de a submina Înțelegerea Balcanică și Mica Înțelegere. Una dintre metode era să încurajeze revendicările Ungariei și Bulgariei.

Constantin Vișoianu constata și existența unei atitudini „tutelare pe care Polonia vrea să o aibă față de blocul balcanic” și, în general, dorința de a domina un „front ce s-ar întinde de la mările Nordului și până la Marea Neagră”. „Polonia vrea să se slujească de alianța cu noi, dar ea nu vrea să o servească – nota Vișoianu... Polonia ne cere restricțiuni în politica noastră externă, dar ea nu este dispusă să facă nici o concesiune. Ea vrea ca România să se dezlipească de alianțele cu Franța și Mica Înțelegere și, în schimb, ne dă încurajarea revizionismului maghiar.” În politica poloneză existau și componente subiective: ura contra Franței și gelozia personală a ministrului Beck față de Beneș și Titulescu.

Ministrul român la Varșovia propunea și măsuri pentru reechilibrarea alianței. În primul rând: „o reacțiune franco-română mai activă decât până acum.” Apoi, cerea o atitudine mai fermă din partea guvernului român față de pretențiile Poloniei, condamnând „ușurința pe

care Polonia o întâlnește la București, în vremea în care politica Ministerului de Externe din Varșovia merge pe alte căi decât cele ale alianței româno-polone”.

Peste un an, se producea o redresare spectaculoasă a alianței româno-polone. În cursul vizitei sale din aprilie 1937 la București, Beck a lansat public ideea unei regroupări a statelor de la Marea Baltică la Marea Egee, care să fie neutre și să acționeze ca un tampon între Germania și U.R.S.S. Încă din 17 februarie 1937, Alexandru D. Zamfirescu, ministrul României la Varșovia, transmisese conținutul discuției pe care o avusese cu un director politic din Ministerul Afacerilor Străine polonez, care insistase asupra marelui „interes pe care îl are Polonia la obținerea liniei de tranziție Nord-Sud până la Salonic, vitală în caz de război și în numele alianței ne roagă a ține seama de acest

deziderat de o importanță capitală”. Și totuși, Bucureștiul a fost luat prin surprindere de declarațiile făcute de Beck și a trebuit apoi să dea asigurări în capitalele europene că politica externă a României nu se modificase.

La 21 aprilie 1938, la București, regele Carol II semna Decretul regal pentru

Iuliu Maniu

ridicarea Legației României de la Varșovia la rangul de ambasadă și numirea lui Richard Franasovici în funcția de ambasador extraordinar și plenipotențiar în capitala Poloniei. Redresarea relațiilor româno-polone se produsese însă un pic prea târziu. Evenimentele din toamna anului 1938 au scos din nou la iveală existența unor obiective și interese divergente.

În septembrie 1938, la propunerea delegației engleze, Adunarea Generală a Ligii Națiunilor a votat suspendarea prevederilor Pactului Ligii privind respingerea în comun a agresiunii lăsând țările membre să se apere singure.

La 12 septembrie 1938, Hitler roștea discursul de la Nürnberg, prin care anunța intenția de a anexa, fără plebiscit, regiunea sudetă din Cehoslovacia, locuită de populație germană. Guvernele de la Budapesta și Varșovia s-au alăturat deschis pretențiilor revizioniste emise de Berlin, adăugând propriile revendicări.

În telegrama expediată la 28 septembrie, ora 21.00, Richard Franasovici informa că în cursul întrevederii cu ministrul de Externe Beck, acesta precizase că țara sa dorea să primească imediat districtele Teschen și Frysztat. În cazul în care Cehoslovacia nu accepta, fără condiții, cererile poloneze, „Beck nu mi-a ascuns că... guvernul său va fi silit la o acțiune concertată cu Ungaria”. Și adăuga: „Cu privire la consultarea cu guvernul român, Beck mi-a mărturisit că nu a făcut-o până acum din cauza situației gîngășă a României, aliată cu Cehoslovacia.” Într-adevăr, situația României era mai mult decât gîngășă.

Polonia a încercat să atragă și România în procesul de împărțire a Cehoslovaciei. Guvernul de la Varșovia sprijinea Ungaria să ceară Ucraina Subcarpatică. Ministrul României la Budapesta, Raoul Bossy, îl informa pe șeful diplomației române, N. Petrescu-Cornen, că reprezentantul Poloniei în capitala ungară căuta să îl convingă că „ar trebui să sprijinim pe unguri în această direcțiune, cerându-le drept contra-prestațiune să renunțe definitiv la orice pretenție în direcția României.”

La 18 octombrie 1938, ministrul Afacerilor Străine Beck sosea la Galați, pentru consultări cu autoritățile române în problema „crizei cehoslovace”. Șeful diplomației polone a explicat că țara sa avea „o serioasă problemă ucraineană înălăuntrul granițelor sale”. În asemenea condiții, crearea unui stat ucrainean în apropierea propriilor granițe era o mare primejdie. De aceea susținea atribuirea Ucrainei Subcarpatice Ungariei. Era reluată și teza că astfel Ungaria, mulțumită, își va pune surdina la pretențiile față de România. Carol II i-a replicat că toate încercările lui de până atunci de a obține o destindere în relațiile cu Ungaria se soldaseră cu un eșec și „nu crede prin urmare că noi sacrificii făcute în această direcție ar putea da satisfacție revendicărilor ungurești și pune un termen acțiunii revizioniste a Ungariei”. În plus, în zona aflată în discuție „trăiește un număr de câteva zeci de mii de români de cea mai curată

rasă și cu conștiința națională trează, pe lângă alte zeci de mii de români mai mult sau mai puțin rutenizați. Toți aceștia au fost pe deplin satisfăcuți de existența lor sub guvernarea cehoslovacă și... au declarat, în mod solemn, că sub nici un cuvânt nu pot admite reîntoarcerea lor sub stăpânirea ungurească, despre care au păstrat o amintire detestabilă.”

Beck a revenit și „a invocat atunci, pentru prima oară, un nou argument, acela al necesității legăturilor de comunicație directă ale Poloniei cu Ungaria și cu țările meridionale: Italia, Iugoslavia”.

Peste două luni, la 16 decembrie 1938, Richard Franasovici vorbea de „o vădită ameliorare a sentimentelor Poloniei față de România... Ideea care primează este menținerea, mai presus de orice, a alianței cu România,

datorată desigur în mare parte presiunii crescânde a Germaniei, precum și a dorinței de a nu se găsi izolată față de chestiunea ucraineană... De asemenea, este socotită prea stăruitoare influența tot mai mare a Germaniei la Budapesta, precum și la Praga...”

În ianuarie 1939, Richard Franasovici informa Bucureștiul că la Ministerul Afacerilor

Străine polonez se considera că Germania nu va sprijini niciodată în mod serios revendicărilor Ungariei față de România, deși nu era exclus ca „în scop de a exercita, vreodată, asupra României o presiune să nu uzeze

Comunitatea de interese ce ne leagă de celelalte țări din Europa pentru a menține harta ei neschimbată ne dă convingerea că nimeni nu va îndrăzni să provoace un nou război, dacă vom fi la rândul nostru tari. Să ne organizăm puternic țara, în timp de pace, ca să păstrăm completă încrederea aliaților noștri și să impunem respect adversarilor, ca să nu mai vorbească de revizuirea tratatelor.

C.I.C. Brătianu

Grigore Gafencu, J. Beck, împreună cu soțiile, la Varșovia

eventual de această amenințare, nefiind însă hotărâtă a da satisfacție în fond Ungariei pe această chestiune”.

Tot la sfârșitul lunii ianuarie 1939, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, Alexandru Cretzianu, înainta ministrului său un *Referat* privind valabilitatea clauzelor tratatului de garanție româno-polon din 1926. El sublinia faptul că în tratatul din 1921 se specifica că ajutorul reciproc urma să se acorde în cazul unui atac la frontierele orientale. Tratatul din 1926, articulat pe Pactul Societății Națiunilor, nu mai preciza clar direcția amenințării. Dar potrivit Aranjamentului tehnic româno-polon din 30 iunie 1931, nu era luată în considerare decât ipoteza unei agresiuni sovietice.

La 3 februarie 1939, Richard Franasovici transmitea surprinderea pe care a resimțit-o atunci când Beck l-a lăsat să înțeleagă că alianța româno-polonă privea numai cazul unui atac sovietic la frontierele estice. „Dar nu este mai puțin adevărat că Tratatul nostru de Garanție este «erga omnes» [contra tuturor] și că pe această bază guvernul român a tratat – acum doi ani – obținerea de la guvernul polon a garanției frontierelor noastre cu Ungaria, chiar fără ratificarea de către

Polonia a Tratatului de la Trianon.” Îi sugera noului ministru de Externe, Grigore Gafencu, ca în timpul vizitei pe care urma să o facă la Varșovia să reia problema garantării frontierelor României cu Ungaria de către Polonia. Atitudinea lui Beck îi putea lămurii asupra atitudinii pe care o avea Berlinul, căci Beck ținea foarte mult cont de acest aspect. Pe raport, Alexandru Cretzianu a pus următoarea rezoluție: „Nu împărtășesc părerea exprimată de d-l ambasador Franasovici. Nu avem nici un interes să fim chemați, la rândul nostru, de a garanta granițele Poloniei în contra Germaniei.”

Orice alianță se încheie între două state pentru a obține reciproc o serie de avantaje. Așa cum spunea omul politic francez Thiers, în orice alianță există un cal și un călăreț. Dar este la fel de evident că avantajele presupun și o serie de obligații și sarcini, pe care într-o bună zi se poate întâmpla să fii chemat să le îndeplinești. În acel

moment, nici Varșovia nici Bucureștiul nu sesizau pe deplin direcția din care venea furtuna și sperau, probabil, că fiecare va putea scăpa pe cont propriu. Conducerile politice din ambele țări s-au mulțumit să mențină alianța româno-polonă doar cu finalitate antisovietică.

Este adevărat că, așa cum informa Franasovici la 23 martie 1939 (în timpul invadării Cehoslovaciei de către trupele germane, moment când a existat teama că România era următoarea țintă), „cu prilejul intervenției de conciliațiune făcute ieri la Budapesta, guvernul polon a accentuat că orice acțiune a Ungariei împotriva României ar da naștere unui război mondial și s-a pus garant asupra intențiilor pacifice ale guvernului român”.

Peste foarte puțin timp, Polonia devenea ținta acțiunilor revizioniste germane. La 12 iulie 1939, Beck încă mai credea că Hitler era animat

de o dorință de înțelegere și că Londra și Parisul se alarmau fără rost. Și era convins că „bunele relații polono-sovietice” erau pe cale să se concretizeze sub forma unui nou tratat de comerț. Iar „în chestiunea dacă alianța româno-polonă e sau nu «erga omnes», d-l Beck neagă că ar fi dat rușilor un răspuns

***O politică prevăzătoare ar dicta
Poloniei măcar acum o apropiere
întârziată de Cehoslovacia, care ar trebui
păstrată cât mai puternică în vederea
creării unui grup de puteri mijlocii și
mici, care să se garanteze mutual în
vederea primejdiilor viitoare mai apropiate
chiar decât pare a crede Varșovia.***

N. Petrescu-Comnen

afirmativ – scria Franasovici, la 12 iulie. Cum însă în această chestiune răspunsurile d-lui Beck au variat după interesele momentane ale Poloniei, d-l ambasador Franasovici crede că acela dat rușilor a fost destul de ambiguu pentru a-i lăsa pe aceștia din urmă să-l înțeleagă în sens afirmativ”.

La 1 septembrie 1939, Polonia era atacată de Germania. Anglia și Franța își respectau angajamentele luate și intrau în război. La 17 septembrie, U.R.S.S. invadea partea estică a Poloniei. Alianța româno-polonă nu funcționa. România însă a acordat, în ciuda presiunilor germane (*Magazin istoric*, nr. 9/2000), sprijin guvernului polonez, refugiat în România, președintelui acestei țări (plecat mai târziu în Elveția) și unei părți a armatei poloneze. Aurul polonez și mulți soldați și ofițeri au putut părăsi apoi teritoriul României pentru a se refugia în Marea Britanie. ■

Spitalul teritorial dr. V. Buzoianu (1890)

Casa doctor Vasile C. Buzoianu

SPITALUL ORĂȘENESC TG. BUJOR LA 125 ANI

Dr. CRISTU GÂNDEA,
medic primar de boli interne,
șef Secție Interne II

Dr. OCTAVIAN MAFTEI,
medic primar de chirurgie,
șef Secție Chirurgie II

Spitalul Județean „Sf. Apostol Andrei” Galați

O succintă retrospectivă istorică, desprinsă din filele de cronică și ale documentelor vremii, atestă faptul că orașul Tg. Bujor de astăzi a cunoscut o metamorfoză interesantă. El a trecut de la o așezare de tip rural, cum era înainte de domnia lui Mihail Sturza (1834-1849), prin etapa de tranziție, aceea a târgului, așezare unde conviețuiesc elemente specifice cadrului citadin, adică un tip de așezare unde satul se întâlnește cu orașul. Bujorul devine astfel unul din târgurile atât de specifice Moldovei, cu iarmaroace, geambași, prăvălii și maghernițe.

Tg. Bujor a luat ființă în 1844, ca o necesitate de negoț. Fiind mai ferit de ape, se putea pătrunde în așezare cu mai multă ușurință. În 1875 Lascăr Catargiu, proprietarul moșiei Golășei, donează 25 ha pământ pentru o Infirmerie-spital de 15 paturi. Aceasta este consemnată de George Ioan Lahovari în documentele de la Societatea Geografică Română, la 15 iunie 1875, titularul ei fiind subchirurgul Tzanu, care lucrează singur 15 ani, ajutat de infirmiere formate de el și îngrijitori ai locului.

Infirmeria-spital s-a dovedit neîncăpătoare în timpul Războiului de Independență din 1877 și se pune problema construirii unui spital mai mare, cu 40 paturi, care va fi gata în anul 1890, având dependințe: bucătărie, spălătorie, morgă (clădiri ce există și astăzi și în care funcționează secția chirurgie) și o casă pentru medic, prevăzută cu cabinet de consultație (în prezent se află acolo o agenție bancară).

In noul spital a fost adus un medic, dr. Marin Constantin, ce a funcționat de la 1891 până la 1899, avându-l ca adjunct pe subchirurgul Tzanu. În această perioadă se organizează și plasa Tg. Bujor, având ca medic șef de plasă pe dr. Dimitrie Haret.

În anul 1899 vine la conducerea spitalului Tg. Bujor dr. Vasile Buzoianu, de numele căruia se leagă mai multe realizări. Acesta a funcționat ca medic și director la Spitalul Tg. Bujor 12 ani, din anul 1899 până în anul 1911, perioadă în care a asigurat o asistență medicală de înaltă ținută profesională, rămânând în conștiința oamenilor prin faptele sale umanitare, dar și prin aceea că propriile venituri erau consumate pentru spital. În anul plecării, a contribuit și financiar pentru construirea unui pavilion de contagioase cu 20 paturi. În acest fel spitalul se extinde la 60 paturi. Acest nou pavilion și-a dovedit din plin utilitatea în primul război mondial, fiind neîncăpător pentru numeroșii bolnavi și răniți.

În anul 1911, în locul dr. Vasile Buzoianu se încadrează la Spitalul Tg. Bujor dr. Constantin Filipescu. Era fiu al Bujorului, unicul fiu al lui Ioan Filip Mergher, neamț adus din Bavaria de Carol I de Hohenzollern. Acesta își schimbă numele în Ilie Filipescu, meseriaș, care-și face moară și are voie astfel să-și cumpere pământ. Fiul, dr. Constantin Filipescu, a fost un elev strălucit al Bujorului și al Facultății de Medicină din București, ajungând în câțiva ani medicul șef al județului Covurlui. Este înmormântat în

Golăși în cavoul familiei. A avut un singur fiu, pe dr. Nicolae Filipescu, medic primar de dermatovenerologie în Galați, care la rândul său are un fiu, dr. Constantin Filipescu, azi medic la Galați.

Între 1932 și 1938 la conducerea Spitalului Tg. Bujor s-a aflat dr. Constantin Nelepuc, care a întemeiat farmacia spitalului, urmat de dr. Maghirescu Constantin (1938-1948).

Începutul celui de-al doilea război mondial în țara noastră în 1940 face ca de la primele salve de tun de la Oancea și Țiganca, la Spitalul Tg. Bujor să fie aduși primii răniți. După război, când a fost o mare epidemie de tifos exantematic, în spital se internează un număr extrem de mare de bolnavi, cadrele medicale făcând acte de adevărat eroism în îngrijirea bolnavilor, din cauza contagionii. Spitalul își mărește capacitatea în anul 1945, de la 60 paturi la 75 paturi, prin înființarea unei case de nașteri cu 15 paturi.

Între anii 1949-1954, conducerea spitalului a fost preluată de către dr. Aurel Fainita, medic specialist chirurg, originar din Tecuci, un om foarte energic, exigent în profesie, dar și în organizarea spitalului.

Din 1957 începe o oarecare dotare a spitalului, prin introducerea unui aparat Röntgen, amenajarea unui punct de laborator, construcția unei aripi pentru o secție de obstetrică-ginecologie.

Din 1973 este numit director al spitalului dr. Cristu Gânde, în fruntea unei echipe de medici specialiști, care au pus bazele unei asistențe medicale mult îmbunătățite.

În anul următor s-a adăugat la zestrea de paturi a Spitalului Tg. Bujor și o secție de ergoterapie de 70 paturi, în comuna Varlezi, la conacul moșiei Orleanu. Secția a fost tutelată de Spitalul Clinic de Psihiatrie Socola Iași, sub directă supraveghere a reputatului prof. dr. Petre Brânzei.

Un număr de 4 medici și-au susținut doctoratul: dr. Dachin Gheorghe, dr. Ghetie Alexandru, dr. Maftai Octavian, dr. Gânde Cristu.

În perioada noiembrie 1979-ianuarie 1993 directorul spitalului orașenesc Tg. Bujor a fost dr. Macarie Magda, medic de specialitate generalist care pe parcursul a 13 ani a condus destinele spitalului cu mult profesionalism, dăruire personală și dragoste față de oameni.

Înstruirea profesională și baza materială creată au făcut posibilă organizarea unor manifestări științifice cu caracter național, „Zilele Medicale Bujorene”, făcute din 2 în 2 ani, creându-se o adevărată tradiție.

Am dorit prin aceste rânduri să ne aplecăm cu pioșenie frunțile în fața memoriei înaintașilor la cei 125 ani de existență a acestui așezământ spitalicesc.

TALON DE COMANDĂ

NU SE TINDERĂĂ
CONFIRMAREA
ZILNOST
C.R.
DE ÎNTRĂR
LA DESTINAȚIE

Istoria românilor vol. I, II, III.

Autor: Constantin C. Giurescu. Preț: 700.000 lei

Comandând această carte până la data
de 15 aprilie 2001 (data postei),
beneficiați de o reducere de preț de 10%.

DESTINATAR

EDITURA
ALL

București
O.P. 12, C.P. 107

Nr. de exemplare dorite

Cele trei volume se vând numai împreună!

EXPEDITOR

Nume:

Prenume:

Adresă:

Profesie:

Telefon:

Pentru membrii Clubului ALL ISTORIC, această comandă va fi înregistrată și onorată cu reducere de preț la care a ajuns clientul respectiv!

☐ Sunt membru al clubului ☐ Doresc să-mi trimitte oferta de club

Plata se va face ramburs (la primirea coletului postal).

Taxele de expediție sunt suportate de editură.

Cod talon: 003 05 2001

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București, Tel.: (01) 402.26.34, E-mail: comenzi@all.ro

Apariție de excepție la EDITURILE ALL

Istoria românilor

Autor: Constantin C. Giurescu.

Format 17 x 24 cm

Vol. I - 464 pag.; vol. II - 536 pag.; vol. III - 792 pag.

Preț vol. I, II, III: 700.000 lei

Toate cele trei volume cuprind ilustrații și hărți originale

Volume I - Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)

Volume II - De la Măreș cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul

Volume III - De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)

Cartea este inclusă în seria

Cărți fundamentale
ale culturii române

serie sponsorizată de Fundația Concept,
membru a Fundației pentru o Societate Deschisă.

DUPĂ 50 DE ANI

Prima reeditare completă a lucrării originale

Album istoric

COMORI REGĂSITE

„La începutul dominației comuniste, în România precum și în alte locuri, cei care au avut o oarecare avere au căutat să și-o păstreze, fie scoțând-o din țară, fie ascunzând-o cum a putut fiecare, în poduri, în pivnițe, în pământ. Majoritatea însă și-au pierdut-o prin naționalizare sau fiindu-le confiscată.

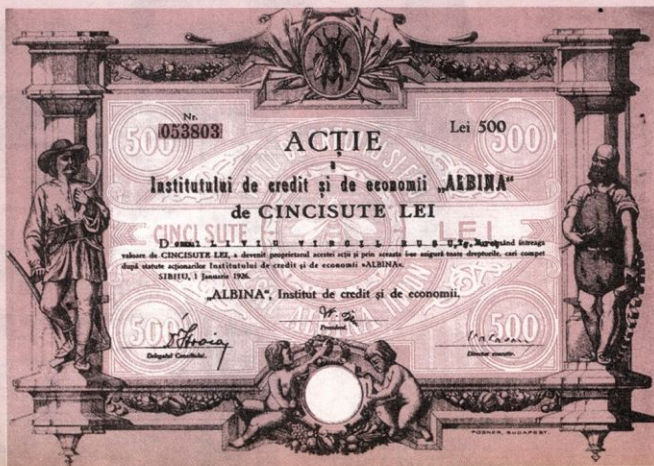
După căderea comunismului, oamenii au început să scoată din ascunzători diferitele obiecte. Au apărut astfel tablouri scumpe, bijuterii, obiecte de valoare din metale și pietre prețioase, mobilier de epocă. Un țăran a dezgropat din grădina casei un tractor întreg, perfect conservat și în stare de funcționare.

Tot atunci, la începutul anilor '90, au apărut prin librării și anticariate acțiuni, obligațiuni, participații la capitaluri sau împrumuturi care, din păcate, astăzi sunt dispărute.

Având o valoare mai mult sentimentală, prețurile la care se vindeau și se mai vând aceste titluri sunt cu totul ne semnificative și în nici un caz nu sunt în măsură să recupereze pierderea reală a investitorilor de altădată. Ele au fost păstrate cu grijă și probabil cu speranța că, într-o zi, banii s-ar putea recupera“.

Astfel își prezintă cartea domnul Emanuel Odobescu, președintele lui Piraeus Bank România. Este un volum somptuos, intitulat *Titluri de valoare românești 1900-1950*, apărut anul trecut la Editura Sigma și care a fost lansat cu ocazia celui de al optulea Simpozion de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“. Academician Costin C. Kirițescu semnează un *Cuvânt înainte*.

Pentru cititorul de azi titlurile din acest album sunt, încă, o curiozitate. Să sperăm că în curând vor deveni un lucru obișnuit.

ACȚIUNE INSTITUTUL DE CREDIT ȘI DE ECONOMII „ALBINA“
emisă în anul 1926 în valoare de 500 lei

TITLU PENTRU O ACȚIUNE
„BANCA ROMÂNESCĂ”
emisă în anul 1920
în valoare de 500 lei

ACȚIUNE
„BANCA CREDITUL
SOCIAL”
emisă în anul 1921
în valoare de 500 lei

OBLIGAȚIUNE
„ÎMPRUMUTUL DE
ÎNZESTRARE A ȚĂRII”
emisă în anul 1934
în valoare de 1000 lei

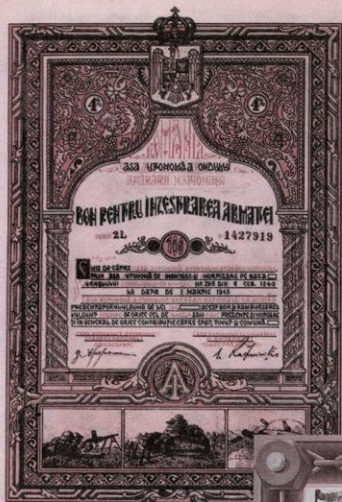
OBLIGAȚIUNE
„ÎMPRUMUTUL INTERN”
emisă în anul 1935
în valoare de 2000 lei

OBLIGAȚIUNE,
„ÎMPRUMUTUL
REÎNTREGIRII”
emisă în anul 1941
în valoare de 1000 lei

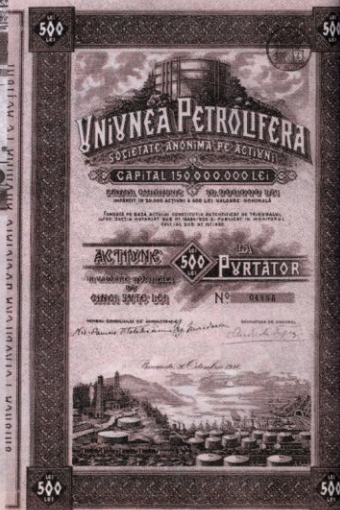
OBLIGAȚIUNE
„REGATUL ROMÂNIEI”
emisă în anul 1941
în valoare de 1000 lei

BON PENTRU ÎNZESTRAREA ARMATEI
„CASA AUTONOMĂ A FONDULUI
APĂRĂRII NAȚIONALE”
emis în anul 1945
în valoare de 100 lei

ACȚIUNE
„UZINELE DE FIER ȘI
DOMENIILE DIN REȘITA”
emisă în anul 1924
în valoare de 500 lei

ACȚIUNE
„UNIUNEA PETROLIFERĂ”
emisă în anul 1920
în valoare de 500 lei

În Muzeul arheologic din Salonic vizitatorul are o puternică surpriză, constatând că într-o vitrină, în una din sălile principale, găzduind o fabuloasă colecție de valori istorice și de artă, se află expuse rămășițele pământești – mai exact scheletul – presupus a aparține regelui Filip II al Macedoniei, tatăl lui Alexandru. În 1991, imediat după ce am ajuns să văd eu însumi muzeul despre care vorbesc acum, am publicat un articol-eseu avansând și agitănd ideea că osemintele oamenilor de altă dată nu sunt mai puțin demne

de un tratament pios decât acelea ale semenilor noștri morți de curând și că eroii naționali, cu atât mai mult, nu ar trebui să devină, nici măcar peste milenii, prin corpurile lor, sursă de exponate muzeistice. Reprezentăm o civilizație al cărei respect pentru om ar trebui să se ridice până la nivelul asigurării demnității a tot ceea ce este expresie esențială sau ultimă a ființei umane. Sarcofagele pot fi prezente în colecțiile arheologice ale lumii – expunerea mumifiilor reprezintă însă, în opinia mea, prea mult.

OMULE, ÎNCOTRO?

CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Revenind însă la subiectul principal nu pot să nu remarc faptul că oasele marelui rege arată precum acelea ale unui adolescent de patru-sprezece sau cinci-sprezece ani, sau chiar mai puțin, de astăzi.

Romanii erau, de asemenea, cunoscuți ca fiind de o statură relativ puțin înaltă, mai ales prin comparație cu galii și germanii care erau înalți. Multe din personalitățile istoriei medievale par să fi fost oameni în general scunzi. Media înălțimii a variat însă în timp, dar nu în chip monoton. Omul de Neanderthal a fost mai mult decât cel de Cromagnon. De altfel, chiar dezvoltarea sistemului nervos, baza biologică a evoluției psiho-intelectuale, nu s-a desfășurat fără a marca unele particularități stranii. Același om de Neanderthal avea un creier net mai

mare decât acela al omului actual (superior cu aproape 300 g) – era oare acest tip uman, care nu a dat descendenți, mai inteligent decât homo sapiens sapiens, specie căreia îi aparține omul care este subiectul istoriei propriu-zise? Lucrul nu este exclus; condițiile în care au trăit rasele umane, sau speciile, care ne-au precedat au pretins probabil un efort psihic dedicat supraviețuirii mult superior celui pe care îl încercăm acum. Aparent avem de făcut față unei mai mari complexități a fluxului de informație, dar în trecut erau obligatorii, pentru adaptare, sesizarea unor nuanțe mai fine în percepție și o mai mare abilitate motorie. Au fost oare acestea corelate dezvoltării inteligenței, în sensul pe care îl putem atribui astăzi acestui concept, fie și atunci când îl raportăm la trăsăturile unei populații primitive? Este deosebit de greu de răspuns unei astfel de întrebări.

Evoluăm biologic?

Sigur este faptul că statura, precum și starea de sănătate și condiția fizică a oamenilor au depins dintotdeauna, așa cum depind și astăzi, de o serie de factori între

care decisivi sunt alimentația proteică, aportul vitaminelor și mineralelor în dietă, mișcarea fizică

și antrenarea corpului, obiceiurile de viață de natură să favorizeze eliminarea stresurilor, igiena ambianței și comportamentului. Pe măsură ce știința a identificat acești determinanți ai stării noastre biologice, iar evoluția stării economice a unor națiuni a permis aplicarea practică a regulilor de viață, alimentație și conduită deduse din aceste descoperiri, condiția fizică a omului s-a îmbunătățit, iar, ca rezultate asociate acestei ameliorări, statura medie în general a crescut și la fel s-a întâmplat cu durata de viață, cu eficiența intelectuală la vârste avansate, cu dezvoltarea masei musculare raportate la greutatea corporală. Omul de astăzi, mai ales în populațiile europene și americane, poate părea un gigant prin comparație cu semenii săi de acum două secole (sau chiar numai de șapte-opt decenii). Durata de viață, în rândul popoarelor lumii dezvoltate, aproape că s-a dublat în ultimul secol. Apare astfel o nouă specie? Încă nu avem nici un semn în acest sens.

În Vechiul Testament, în Cartea Genezei (6, 4) ni se spune, despre perioada anterioară sau contemporană vieții lui Noe, înaintea Potopului: „În vremea aceea se iviră pe pământ uriași (...) aceștia sunt vestiții viteji din vechime“. Când este avută în vedere, în trecut, o epocă de aur ea este concepută ca implicând o stare biologică a omului cu adevărat privilegiată. În egală măsură, nu se poate concepe un progres viitor al umanității

fără o îmbunătățire specială a biologiei umanului. Are ea loc într-adevăr?

Auguste Rodin, într-o carte interviu a sa, spune că anumite tipuri umane, de mare noblete și eleganță a înfățișării și ținutei, reapar periodic în anumite momente din dezvoltarea unor civilizații altminteri mult decalate în timp. Trebuie să acceptăm că marele artist, sculptorul cel mai remarcabil în întreaga epocă a artei situată între Renaștere și expresionismul abstract, între Michelangelo și Brâncuși, nu greșea observând un astfel de fenomen și, în general, știa ce spune despre forma umană. Specia noastră este totuși stabilă – Moise scria în una din cărțile Pentateucului: „zilele omului sunt șaptezeci de ani și, dacă Domnul mai vrea, îi mai dă zece ani și apoi, poate, încă zece ani“. Iată cât de puțin a variat durata de viață, genetic determinată, în ultimii trei mii de ani. Deci, dacă se exclud intervențiile bolilor microbiene, virale, ale accidentelor, ea variază nesemnificativ, la omul actual, de la o rasă la alta; ceea ce afectează acest parametru este accidentul sau boala, și nu cursul normal al vieții, așa cum derivă acesta, în medie, din patrimoniul și programul genetic uman, mai mult sau mai puțin identic în istorie, cât și în populația lumii prezentului. În general, particularitățile fizice nu variază mult de la o rasă la alta.

Imaginația scenariștilor SF

Prezentul și viitorul evoluției biologice a speciei umane aparțin ca interes, în primul

rând, domeniului romanului sau nuvelei de anticipație, științifică, așa cum tot fantazia literară a alimentat și considerațiile sau ipotezele referitoare la viața extraterestră. În secolul trecut, o carte a lui Camille Flammarion – cunoscut popularizator de știință din acea

vreme, om cu solide cunoștințe de astronomie, fizică și biologie – propunea imagini, socotite probabile, ale vieții inteligente pe toate planetele sistemului solar și chiar în soare. Trebuie observat că astrofizica începuse a face unele progrese, așa încât

condițiile naturale în sistemul solar nu erau cu totul necunoscute. „Oamenii cred cu ușurință ceea ce își doresc” spunea cândva tot La Rochefoucauld și astfel se pot găsi, în ima-

ginație, explicații compensatorii pentru toate cele care ne contrazic. Lumile locuite ale lui Flammarion sunt astăzi cel puțin ridicole și, oricum, de neconceput sau de neacceptat. Orice supoziție privind viitorul speciei *homo sapiens* (sub raport morfologic și fiziologic, al înfățișării, constituției și fiziologiei) nu poate fi socotită decât excesiv de riscantă.

Să apreciem însă că forțele selective operează asupra patrimoniului genetic uman așa cum operează asupra genelor oricărei alte specii, aceasta chiar dacă omul interacționează cu natura într-un mod care îi este absolut specific. Un aspect biologic general trebuie totuși notat aici, în legătură cu durata vieții și apariția unor caracteristici fiziologice și biologice legate de vârstele mai înaintate. Selecția darwiniană operează asupra trăsăturilor organice și comportamentele neoculate de o altă selecție; astfel dacă într-o civilizație (sau într-un ecosistem, în cazul în care nu este vorba de om), condițiile de viață sunt astfel încât indivizii speciei au o durată de viață medie de X ani (să spunem, de exemplu, patruzeci), dincolo de această vârstă toate caracteristicile determinate de gene a căror exprimare nu determină adaptarea exemplarelor mai tinere nu vor fi selectate. În eventualitatea în care survine o îmbunătățire bruscă a condițiilor de existență, iar durata medie de viață și

reproducerea se lungesc (ceea ce a fost cazul chiar în lumea umană actuală), vor deveni evidente acumulările de trăsături negative anterior inobservabile. Aceasta este, cu alte cuvinte, bătrânețea. Acum va opera o nouă selecție pentru genele exprimate în noua perioadă de viață dobândită – și procesul poate continua astfel. Singurul lucru mai mult sau mai puțin cert, referitor la evoluția biologică a omului actual, este acela că îmbunătățirea condițiilor sale de viață deschide o cale selectivă pentru îmbunătățirea caracteristicilor genetice ale speciei.

Restul ipotezelor, privitoare la niște ființe umane ale viitorului cu un neurocraniu și deci un creier suprad dezvoltat, cu un fizic altminteri degenerat sunt simple aberații. Omul prezentului nu se recunoaște mai curând în intelectul său decât în instinctele sale și nu se consideră neapărat mai mult o realitate psihică decât una fizică. Cea mai importantă formă de selecție în specia noastră este însă, probabil, selecția sexuală, despre care a vorbit chiar Charles Darwin. Ea asigură estetica speciei (vezi, mai sus, observația lui Auguste Rodin), cât și puterea ei adaptivă. Noile tehnici genetice vor juca aici un rol despre care vom vorbi ulterior, înainte de încheiere.

Medicina – la un capăt de drum?

Omul actual trebuie să realizeze ce au făcut pentru el cercetătorii din domeniul medicinei. Adevărata revoluție a ultimelor două secole – prima

din toate, inseparabilă însă de celelalte revoluții, îndeosebi de cele științifice și tehnice, dar și de cele morale sau politice – a fost revoluția medicală. La începutul secolului XIX omul era încă integral

incapabil să facă față, cu mijloace medicale, durerii, microbilor, virusilor (nedescoperiți încă, de altfel), derivelor psihice, majorității traumatismelor, proceselor degenerative, bolilor produse de malnutriție. În urmă cu o sută cincizeci de ani nu puteam apela la

anestezie; acum abia ceva mai mult de o sută de ani nu dispuneam de vaccinuri sau seruri și nici nu existau cunoștințe de aseptie;

doar cu șaiszeci de ani în urmă antibioticele nu existau; acum cincizeci de ani nu dispuneam de nici un medicament antihipertensiv real; medicamentele cu adevărat active în bolile psihice nu își începuseră cariera în urmă cu patruzeci de ani; citostaticele sunt cam la fel de noi, iar antiviralele evoluează abia acum. Tehnicile chirurgicale au făcut progrese enorme – operațiile făcute sub microscop sau prin intermediul endoscoapelor (dispozitive care permit o incizie minimă, privirea în interiorul corpului și chiar lucrul cu instrumente manevrate din exterior, eventual de la distanță) sunt exemple în acest sens. Ne aflăm în situația că, în principiu, astăzi pacientul se poate afla la București iar chirurgul la Houston și totuși operația să se desfășoare impecabil. Au evoluat enorm tehnicile de investigație, precum tomografia axială, endoscopia virtuală, tomografia în rezonanță magnetică nucleară sau cu emisie de pozitroni. Biochimia și farmacologia fac progrese continue. Aproape orice sistem molecular din organism, important pentru viața și buna funcționare a corpului nostru, poate fi influențat printr-un medicament.

În urmă cu cinci-zece ani un sondaj de opinie în Franța a pus problema alegerii descoperirii ultimei sute de ani care a schimbat cel mai mult viața oamenilor. Răspunsul francezilor a fost: antibioticele. Mo-

rala medicală, deontologia acestei profesii, face și ea obiectul a numeroase studii.

Nu trebuie uitat însă că inteligența medicală a produs mereu valori inestimabile pentru umanitate – chiar și cu mult înaintea perioadei moderne. Ambroise Paré, chirurgul francez din secolul XVI, a reinventat ligatura vasculară, cunoscută chirurgilor din Alexandria antică și apoi neglijată sau uitată. Principiile de diagnostic, terapie și dietetică aparținând lui Hipocrate au și astăzi demnitatea și valoarea lor.

Pentru cei interesați atât de istorie cât și de știință voi nota însă o particularitate sigură a medicinei viitorului care va uimi, probabil, și pe mulți medici: ne apropiem de un gen de capăt al acestei științe. Dispunem în organism de un număr finit de tipuri celulare – fiecare tip celular are un număr finit de variante de receptori celulari. Ei încep să fie cunoscuți aproape în totalitatea lor; pentru fiecare dintre ei s-au descoperit sau se vor descoperi activatori și inhibitori. Acesta este, în ansamblu, tabloul general al medicinei, care tinde să fie completat cu rapiditate. Vor exista și apoi căi de evoluție ale medicinei, dar acum ne aflăm în fața principalului moment al marelui drum pe care această știință s-a angajat încă de la începuturile civilizației. Acum, însă, putem afla cu surprindere că o boală până de curând extrem de ucigătoare, precum infarctul miocardic, a ajuns la o rată a mortalității – în medicina americană – de numai 1,5%, deci inferioară celei a infecțiilor pulmonare.

În fața propriilor noastre gene

Ne aflăm acum, în acești ani, confrunțați cu trei mari probleme de biologie a umanului, în particular de genetică sau de biologie celu-

lără: utilizarea celulelor de origine (a celulelor sușă) ale diferitelor țesuturi și organe, intervenția asupra genomului (excizii, dar mai ales implantate de gene) și clonarea embrionilor. Utilizarea celulelor sușă pentru vindecarea organelor cu totul

compromise sau bolnave nu pune probleme imediate privind evoluția viitoare a speciei în ansamblu. Celulele hepatice ale unui organ bolnav – acesta este doar un exemplu – vor putea fi, în curând, înlocuite cu noi celule hepatice, sănătoase, tinere și active. Aparent este vorba de o intervenție medicală la fel ca oricare alta. În timp și poate nu peste multă vreme, se va produce o schimbare extremă a spectrului bolilor generatoare de moarte – omul va părăsi această viață din cauze cu totul diferite față de cele actuale. Ulterior va apare, poate cu mai multă concretitudine decât ne putem imagina acum, problema imortalității persoanei, ale cărei organe vor putea fi continuu regenerate. Va fi omul dispus să accepte un astfel de destin, care în momentul actual, când el pare inaccesibil, este socotit, în general, drept ideal?

Intervențiile asupra genelor – care ajung să fie cunoscute în totalitate – nu pot fi refuzate în cazurile de utilitate terapeutică. Vor fi ele folosite și pentru îmbunătățirea zestrei genetice a speciei sau a unor persoane dornice de a experimenta asupra lor înșiși noile posibilități ale științei? Clonarea embrionară, permițând reproducerea identică, practic la infinit, a unui anumit exemplar uman, în generații diferite sau în simultaneitate, pune două serii de probleme: în primul rând este dreptul sau lipsa dreptului unui om anume de a ieși din ordinea până

acum firească a filogeniei, a succesiunii individualităților în istoria speciei – în al doilea rând trebuie regândite personalitatea umană și faptul dacă ea este transmisibilă unor exemplare biologice identice, generând astfel un gen de imortalitate nu a individului în sens fizic, ci a unei conștiințe personale.

Sigur mi se pare un singur lucru: o descoperire științifică odată ivită nu mai poate fi stopată nici în utilizarea și nici în producerea efectelor ei – viața noastră trebuie să se adapteze la știință, devenind mai bună prin intermediul acesteia, și nu invers. Se va asista la cele mai mari schimbări istorice ale umanului ca urmare a evoluției geneticii. Este de dorit să avem înțelepciunea de a face din aceste transformări valori și nu dezastre.

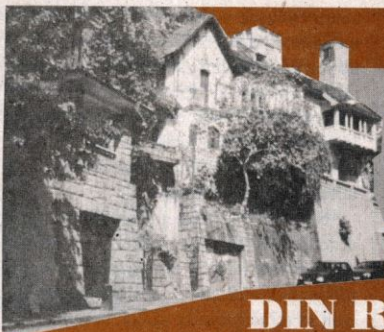
*
* *

Marele naturalist francez din secolul XVIII Georges Louis Leclerc de Buffon a afirmat că „destinul omului este anatomia sa”. Ființa umană, după o fulminantă evoluție culturală și științifică, este acum în măsură să își determine, într-o mare măsură, atât biologia, cât și destinul,

implicit, istoria. Istoria umanității a fost hotărâtă de la începutul revoluției industriale și până în anii treizeci ai secolului XX de mecanică. Din anii treizeci și până la începutul anilor optzeci,

istoria a fost creată de fizica nucleară. În 1980 determinismul istoric a avut originea în informatică. Deceniile viitoare, și poate următoarele secole ale omenirii, vor aparține medicinei ca factor creator de istorie. ■

Exclusivitate

La război ca la război. În timpul ultimei conflagrații mondiale mii de refugiați și-au pierdut cel mai de preț lucru, patria, acel ceva misterios sălășluind în sufletul fiecărui cetățean.

CASA ROMÂNĂ DIN RIO DE JANEIRO SAU „TĂRÂMUL NOSTALGIEI“

ATICO VILAS BOAS DA MOTA (Brazilia)

Mulți români au ajuns după război în Brazilia. Au debarcat în Ilha das Flores, în Rio de Janeiro, o casă a refugiaților politici foarte bine descrisă în jurnalul (inedit) al nefericitului Dinu Andrei. După ce rătăcise prin diferite regiuni ale Braziliei, acesta s-a stabilit în Parnambuco și, la scurt timp, s-a sinucis în orașul Garanhuns, unde se căsătorise a doua oară. Originalul jurnalului se află în păstrarea mea și, la cererea familiei sale, am să fac o traducere, fie numai și pentru ca rudele lui să afle trecutul unui om drag lor.

După ce s-au adaptat, mulți dintre acei refugiați au decis să creeze în Rio de Janeiro o casă română, într-o anumită măsură – dat fiind că între Brazilia și România nu existau relații diplomatice –, un simulacru de consulat, o veritabilă „Casă a nostalgiei românești“. Proiectul a fost îmbrățișat de faimoasa actriță română Aurora Fulgida – Aurelia

Cocăneanu (*Magazin istoric*, nr. 7/2000).

Mitei, sarmale și ghiveci

Una dintre proprietățile sale, casa cu numărul 191, situată în Rua Santo Amaro, cartierul Gloria din Rio de Janeiro, a fost oferită de ea cu gentilețe, pentru a servi ca sediu Casei Române. Între timp, Aurica – cum era alintată – s-a mutat în altă locuință, în Ilha do Governador.

Clădirea unde a funcționat Casa Română este imensă, cu terase și grădini suspendate, precum cele din Babilon. Fiecare nivel era destinat unei activități, iar unul dintre ele poartă numele București. Îmi amintesc foarte bine despre un fel de cârnățarie și de o masă foarte lungă, unde erau savurați delicioșii mititei și sarmale, piftie și inegalabila ciorbă și ghiveci. Doamna Cocăneanu, ajutată de alte compatriote, era neîntrecută

în prepararea unor bucate gustoase. Casa Română a fost creată, la propunerea doamnei Cocăneanu, la 10 mai 1953. Primul ei nume a fost „Casa Românească“ („A Casa Romana“), mai târziu schimbat în „Casa Română“ („A Casa Romana“). Întrunirea de convocare a avut loc la 28 aprilie 1953, coordonatorul momentului fiind doamna Lucie Fernandes (pe numele de fată Stroian), româncă și ea și soție a ministrului de Externe al Braziliei la acea dată, Raul Fernandes (1877-1968). Casa Română a fost condusă apoi de un Comitet, având-o ca președintă pe Aurelia Cocăneanu și ca vicepreședini pe ing. D. Mihăescu și A. Atanasiu.

Veneau la Casa Română români de dreapta, de centru și de centru-dreapta, liberali. Numai comuniștii lipseau. Toți aveau același obiectiv: să-și aline dorul de patrie și, poate, într-o zi să revină acasă.

La 5 iulie 1953, Casa Română a oferit o recepție corpului diplomatic din Rio de Janeiro, la ceremonie participând ambasadorii Franței, Columbiei, statului Chile, reprezentanți ai Ministerului Relațiilor Externe al Braziliei, un trimis al Ambasadei Statelor Unite ale Americii, ministrul de Război și reprezentanți ai Bulgariei, Poloniei, Ungariei, Lituaniei, aceștia din urmă depinzând de Comitetele din Exil, adică organe care nu recunoșteau respectivele guverne socialiste.

În limba lui Eminescu

La Casa Română totul era motiv de sărbătoare: Crăciunul, Paștele, botezurile, căsătoriile, aniversările etc. Copiii, mai ales, se distrau de minune în perioada Crăciunului și a Paștelui. Mulți participanți se îmbrăcau de sărbători în costume naționale, din diferitele provincii românești. Săloanele și scăările se împodobeau cu covoare bogate, în cel mai expresiv stil românesc, ouăle de Paști erau încondeiate în manieră tradițională, nu lipseau nici reproduceri de mari pictori români ca Nicolae Grigorescu, icoane din diferite zone ale țării.

Conversațiile se purtau în limba lui Eminescu. Doar o singură dată am auzit două doamne folosind când greaca, când româna. Casa Română avea o bibliotecă modestă, cu câteva zeci de cărți în limba română sau, despre România,

majoritatea editate în Franța, Portugalia, Spania. Ținea, de asemenea, legătura cu centre culturale sau religioase din întreaga lume, în principal cu Biblioteca Română din Freiburg (Germania), locul unde se păstrează cel mai mare număr de publicații ale exilului românesc.

Casa Română era un ade-vărat spațiu cultural: în ea s-au ținut conferințe ale unor brazilieni, prieteni ai României, ale unor intelectuali români, ca scriitorul Agripino Grieco, prof. Oscar Stevenson, Fausto Brădescu, roman-ciera Alexandra Hortopan, gânditorul român Eugen Relgis – stabilit în Uruguay, prof. I.G. Dimitriu, prof. Claudiu Isopescu, diplomatul Grigorio Gheață, prof. Angela Comnène, nora fostului ambasador Nicolae Petrescu-Comnen.

În ziua de 25 septembrie 1954, ambasadorul N.P. Comnen a ținut acolo o conferință memorabilă, intitulată *Situația internațională și prevederile politice în legătură cu țara noastră*.

Toate aceste persoane, pe care tocmai le-am menționat, aparțineau coloniei române din São Paulo. Casa Română era punct de întâlnire de asemenea, al brazilienilor, simpaticanți ai culturii române. De câte ori aveau loc serbări, sub diferite pretexte, revedeau mulți prieteni ai românilor. La aceste reuniuni conversațiile erau animate, fraternizarea totală, deși, din când în când răzbeau bărfe și indiscreții.

În 1960 este ales președinte al Republicii Brazilia prof. Jânio Quadros, personalitate discutată și discutabilă. El era favorabil unei politici externe deschise, în timp ce, în interior, adopta măsură considerate retrograde. În strădania de a câștiga o piață mai amplă pentru produsele braziliene, dincolo de războiul rece în plină desfășurare, a decis reluarea relațiilor diplomatice cu un număr cât mai mare de națiuni, inclusiv cu acelea din spatele „cortinei de fier“.

Astfel a fost organizată misiunea João Dantas, destinată reluării relațiilor diplomatice cu țările din estul Europei (Albania, România, Bulgaria, Ungaria și Germania de Est). Întrerupte de la cel de-al doilea război mondial, relațiile diplomatice ale Braziliei cu România au fost reluate la 22 mai 1961, imediat după aceea, la Rio de Janeiro fiind instalată o misiune diplomatică la nivel de legatie, în frunte cu ministrul Gheorghe Ploieșteanu.

Între timp, mai mulți membri ai Casei Române, poate cei mai activi, au emigrat din nou în Statele Unite și Canada, alții nu mulți, s-au înapoiat în Europa, iar unii au decedat. Odată cu ei s-a sfârșit și Casa Română. Casa nostalgiei române pentru refugiații români. Toate tentativele mele de a localiza documentele Casei Române și patrimoniul său fotografic, bibliografic și artistic, au eșuat.

(Continuare în p. 42)

Continuăm publicarea interviului luat de domnul Manase Radnev, în urmă cu 30 ani, academicianului Emil Condurachi și difuzat de Televiziunea Română în cadrul misiunii Prim-plan.

EMIL CONDURACHI

MANASE RADNEV

Manase Radnev: Ce-nseamnă Histria pentru arheologia românească? Ce v-a determinat să vă concentrați efortul principal aici?

Emil Condurachi: Era firesc să ne concentrăm aici și – dacă pot spune – să mă concentrez aici, deoarece din 1914 încoace Histria a devenit un mare șantier-școală, în sensul că săpăturile sistematice efectuate pe mari suprafețe au dus la reconstituirea istorică, arheologică, a celei mai vechi colonii grecești. Era însă o datorie față de cei care ne-au precedat, față de Vasile Pârvan mai întâi, care are meritul de a fi descoperit cetatea, de a-i fi făcut primele secțiuni, de a fi dat la iveală primele monumente și, mai ales, are meritul de a fi arătat că deși la

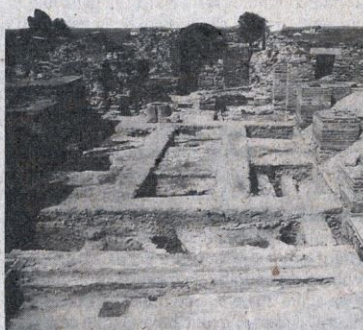
un moment dat Histria a rămas un oraș mai mic decât Tomis, de exemplu, furnizează o bogăție de informații foarte vechi, care ajută la înțelegerea fenomenului colonial grecesc pentru tot bazinul Mării Negre și aș zice chiar pentru întreg procesul de colonizare. De aceea nu putea fi abandonat acest șantier, care s-a dezvoltat mai încet după moartea lui Pârvan și care ne-a oferit o gamă de posibilități de lucru neîntâlnite nici la Mangalia, nici la Constanța – unde orașul modern se suprapune așezării antice iar cercetările se efectuează, practic vorbind, printre case, printre străzi. Aici câmpul e liber: este șantierul ideal.

Manase Radnev: Care este contribuția dv. și a colaboratorilor în ultimele decenii, în cadrul acestui șantier?

Emil Condurachi: Eu personal lucrez la Histria de 21 de ani. Pot să spun că moștenirea preluată era importantă, dar avea două lacune pe care, în parte, cel puțin eu și colaboratorii mei le-am remediat: o primă lacună era faptul că mijloacele materiale, din ce în ce mai puține după moartea lui Pârvan, făcuseră să se concentreze eforturile numai asupra unui sector al cetății romane târzii. În schimb, nu se știa nimic despre fazele mai vechi. Și atunci, am abandonat vechiul sistem de a merge casă după casă, zid după zid, și, printr-o serie de secțiuni, în interiorul cetății și în afara ei, am putut să alegem sectoare mai vechi și mai noi și în felul acesta, ca un fel de joc de-acesta în care s-au irosit elementele, să le reconstituim pentru faza arhaică, pentru faza elenistică, pentru faza romană, pentru faza romană bizantină și să avem deopotrivă imaginea de-a lungul secolelor și imaginea topografică a felului în care Histria

Ruinele unor locuințe din secolul VI

Termele romane, secolele III-IV

s-a născut, s-a dezvoltat, a crescut și la urmă a murit. Deci, o primă contribuție, după mine esențială, este aplicarea unor metode noi, care să îngăduie urmărirea procesului istoric. Un al doilea element este că, în funcție de aceste noi secțiuni, am putut determina, amplasa, locul de cercetare care să-mbogățească fiecare capitol în parte; ca, de pildă, sectorul în care ne aflăm noi acum.

Manase Radnev: E un sector descoperit în ultima vreme?

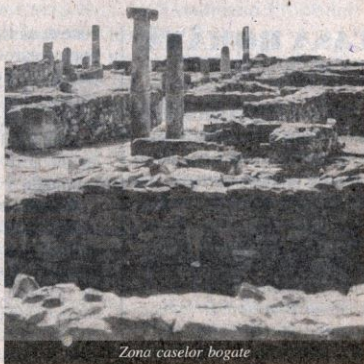
Emil Condurachi: Nu, din primii ani încă, primele săpături le-am făcut într-un mare palat al unui patrician hristian. Este una din zonele cele mai interesante, nu numai sub aspectul monumental, ci din punctul de vedere al problemelor de ordin social, economic, politic pe care viața unei cetăți le pune. Arheologii, după mine, au depășit faza de simpli căutători de monumente și este meritul științei moderne de a obliga oamenii să gândească mai departe și să caute esența socială, politică a unui monument, care îndeobște era apreciat numai din punct de vedere estetic și prezentat ca atare. Socot deci, că moștenirea pe care am preluat-o am reușit, cel puțin în măsura mijloacelor noastre, s-o ducem mai departe și s-o lăsăm altor generații, mai bogată decât am primit-o.

Vreau să vă mai spun că Histria e importantă și din alt punct de vedere: prin faptul că procesul de geneză, începuturile unei așezări, implantate într-o lume care nu cunoștea viața urbană, producția orășenească, ne-a îngăduit să descifrăm – iarăși urmându-l pe Părvan din acest

punct de vedere – și mai limpede, și mai adânc, contactele dintre oraș – ca centru de producție, centru de civilizație – și populația autohtonă, mai de aproape sau mai de departe, care ea însăși trăia în acea vreme un proces de dezvoltare materială, spirituală, un proces de unificare, care a dus în ultimă instanță la formarea statului dac. Acest proces de interpătrundere a fost pentru noi o permanentă preocupare.

Manase Radnev: Concepția oamenilor despre Antichitatea greacă s-a schimbat mereu, de-a lungul veacurilor. Care este punctul de vedere al istoriografiei moderne?

Emil Condurachi: Da, este semnificativ faptul că pentru istoriografia modernă Antichitatea greacă se prezintă ca o uriașă experiență umană, o uriașă experiență de civilizație; de la aprecierea inițială în care primeau frumosul, esteticul, ajungându-se la ideea că miracolul grec înseamnă înainte de toate miracolul frumosului în artă, s-a ajuns astăzi la încercarea de a înțelege existența unei lumi, mici în dimensiunile ei geografice, dar uriașe în gama sa de manifestări de tot felul – de la viața de toate zilele până la ideile filosofice și politice cele mai înaintate. Lumea aceasta greacă se bucură de atenție, astăzi mai mult parcă decât altădată, tocmai pentru că reprezintă o experiență umană extraordinară, o suită de manifestări de la simplele forme ale vieții cotidiene până la cele mai înaripate gânduri în filosofie, în viața politică, în teoria politică, în tragedie ș.a.m.d. Însă toate aceste lucruri sunt

Zona caselor bogate

văzute astăzi în chip dialectic, cu interdependențele care izvorăsc dintr-o anumită evoluție social-economică și juridico-politică: cum s-a putut ajunge ca în secolul acela de aur situat între începutul veacului V și începutul veacului IV înaintea erei noastre, omenirea aceasta reștrânsă ca număr, unde pe malurile Mediteranei și ale Mării Negre, să dea tot ce-a dat. Și, în fond, se poate spune că preluând de la alte civilizații, preluând de la alte popoare mai vechi, lumea greacă a dat mult mai mult decât a luat. Și dând mai mult, a dat și în sensul cel mai rafinat al culturii. De aceea aici la Histria, ne găsim în plin interes și spre bucuria noastră, nu-i un fapt determinat de noi, ci determinat de înseși descoperirile de la Histria, ceea ce apare aici în condiții de cercetare sistematică este folosit aproape imediat de toți ceilalți cercetători care n-au aceleași condiții, la fel de bune cum le-avem noi.

Manase Randev: Aș vrea să vă pun o întrebare, cred, de sinteză: Ce oferă deci, arheologia românească istoriei contemporane?

Emil Condurachi: Dacă răspunsul meu nu ar fi considerat prea îndrăzneț, spune că a oferit foarte mult. A adus foarte mult în special în ultimii 20 de ani, dar trebuie să subliniez că și în trecut arheologia românească a oferit istoriei românești – și nu numai istoriei românești – ci și istoriei întregului spațiu central și sud-est european – foarte mult.

A adus, întâi de toate, o lărgire considerabilă a orizontului istoric. Astăzi, când vorbim de

istoria poporului român, de istoria pământului românesc, trebuie să începem de la paleolitic. Avem dovezi că pe pământul țării noastre a existat un focar important al celui proces de trecere de la animalitate la omul gânditor. Avem după aceea toată gama de manifestări, care în ultimă analiză sunt istorice, ale civilizațiilor neolitice, în special amintesc de momentul culturii pictate de tip Cucuteni, care pentru mileniul al IV-lea î.e.n. reprezintă – în raport cu toată Europa cu excepția Greciei și a Cretei – o culme; nu mai vorbesc de ce a adus arheologia pentru înțelegerea istoriei și civilizației poporului dac. Astăzi știm, cum nu știam acum 20 de ani, ce-nseamnă în realitate poporul dac și ne explicăm astăzi de ce a fost nevoie ca Roma să intervină, din punctul ei de vedere, și de ce lupta pentru cucerirea Daciei și pentru înfrângerea lui Decebal a însemnat un efort atât de mare, ilustrat de altminteri de Columna lui Traian.

Și – de ce n-am spune-o – în toată lumea de altfel se constată că, pe măsură ce înaintăm în cucerirea spațiului, a cosmosului, interesul oamenilor pentru ce a fost în trecut este tot mai mare. Aș zice că arheologii sunt printre cei care nu se tem că cercetarea cosmosului, prin mijloacele moderne, le va lua ceea ce se cheamă „pâinea de la gură”. Din contră! Cu cât înaintează oamenii mai mult în cunoașterea noilor structuri, în adaptarea la noile forme de civilizație tehnică, interesul lor pentru drumul parcurs până în prezent este mai mare! Și de-aceia am impresia că arheologia românească stă bine și se va dezvolta și mai bine! ■

CASA ROMÂNĂ

(Urmare din p.39)

Pentru a schița acest articol, am fost obligat să mă folosesc de propriile amintiri și de o cărtică prețioasă și rară, una din puținele scrise în română și publicată în Brazilia, care ne furnizează informații despre începuturile Casei Române din Rio de Janeiro. Mă refer la *Anuarul Bisericii Ortodoxe Române din Brazilia*, pe al cărui frontispiciu sunt imprin-

mate două logouri ale respectivelor parohii: „Sfinții Trei Ierarhi” (Rio de Janeiro) și „Sfânta Treime” (Santa Trinitade – São Paulo), precum și următorul mesaj: „Primul an de activitate în ogrorul Domnului”.

Actualul efort de a se crea în Rio de Janeiro o instituție culturală română similară, capabilă să strângă la un loc pe românii așezați în zona carioca și să promoveze romanitatea în Brazilia, se datorește prof. Alexandru Frâncu, aflat

în fruntea Asociației culturale româno-braziliene, care merită să fie ajutată, sub diferite forme, de către români și brazilieni. Această Asociație (a cărei adresă este: Rua Visconde de Pirajá, 76/302, 22110-0090 Rio de Janeiro / R.J., Brasil) ar putea reaprinde și păstra neatinș vechiul ideal al Casei Române din Rio de Janeiro, acela de a promova și valorifica romanitatea în Brazilia. ■

**În românește de
Mihai CRISTESCU**

Avanpremieră editorială

VODĂ DA, IORGA BA

*Nicolae Iorga și Armand Călinescu.
de la adversitate la colaborare*

PETRE ȚURLEA

Poate cea mai ridicolă inițiativă a regelui Carol II a fost aceea de a impune tuturor uniforma Frontului Renașterii Naționale. Cum se știe, în afara liderilor celor două partide istorice și a lui Nicolae Iorga, nici una din personalitățile vremii nu a refuzat uniforma. Refuzul, făcut public, era cu atât mai deranjant pentru rege, cu cât, în cazul lui Iorga, venea din partea unui consilier regal, care, prin legea de înființare a F.R.N., era obligat să poarte uniforma. Adversitatea lui Iorga față de această inițiativă regală, pe care și-o va motiva și explica în dese rânduri, a fost întărită și de actele de autoritate prin care autoritățile au încercat să-l determine să se supună.

În ziua de 19 ianuarie 1939, mareșalul Curții Regale, C. Flohodor, i-a trimis istoricului o scrisoare care suna

ca un ordin: „În conformitate cu înaltele dispozițiuni, am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că ținuta pentru domnii consilieri regali, care se vor prezenta la Palat cu prilejul audiențelor, serbărilor și recepțiilor ce vor avea loc... va fi uniforma Frântului Renașterii Naționale“.

Istoricul nu s-a supus ordinului. Pe 24 ianuarie s-a prezentat la Palat, la reuniunea membrilor Ordinului „Ferdinand“, fără uniformă. Fotografia publicată în Neamul românesc ni-i arată pe rege și Marele Voevod Mihai dând mâna cu membrii Ordinului, în Sala Tronului; Nicolae Iorga este în frac. Regelui nu i-a plăcut nesupunerea, dar, diplomat, s-a întreținut cu istoricul în mod cordial, l-a întrebat de sănătatea soției sale și chiar a cerut să fie fotografiați împreună.

„Nu suntem o turmă de mameluți“

Cea mai violentă izbucnire a istoricului împotriva înregimentării forțate în F.R.N. este consemnată într-o notă a Siguranței din 3 februarie 1939. Într-o ședință a Academiei Române, când președintele acesteia C. Rădulescu-Motru a propus ca toți academicienii să se înscrie în bloc în F.R.N. și să îmbrace uniforma acestuia, a avut loc o scenă memorabilă. Iată-o, în relatarea unei note informative a Siguranței: „În acel moment Nicolae Iorga s-a ridicat, spunând că «îl surprinde că tocmai președintele să facă o atare propunere Adunării, ca și cum aceasta ar fi o breaslă de bărbieri, tînichigii sau o asociație de funcționari comerciali. Nu, domnule președinte, noi nu suntem o turmă de mameluți, fiecare din noi are puterea de discernământ necesară și prin nimic nu am putea fi constrânși ori măcar ademiniți să comitem un asemenea act. Eu cel puțin, declar de la început că nu m-aș putea înscrie niciodată în asemenea condițiuni»“.

Ieșirea violentă a trezit teama academicienilor, care au încercat să-l oprească. Dar N. Iorga „s-a ridicat din nou și a mai spus că nu vorbește numai în calitate de academician, ci și ca istoric, și dacă este vorba să facă istorie, apoi să mai aștepte puțin domnii colegi, că vor afla lucruri interesante“. Cu toate protestele colegilor care îl întrerupeau des, istoricul l-a atacat direct pe rege, menționând originea evreiască a familiei sale, ai cărei strămoși au fost bancheri în Lübeck, înnoiați de margraful Ba-

variei. A menționat o boală ereditară a familiei (nebulia), care se manifestă din patru în patru generații; Carol II făcea parte din la patra generație!

Nota Siguranței continua: „Suveranul, informat de propunerea ce urma a fi făcută de președintele Academiei, pentru înscrierea în bloc a academicienilor în F.R.N., asculta la microfon [?!] dezbaterile din sala de ședință a Academiei. Auzind cele spuse de Nicolae Iorga, a trimis la Academie pe colonelul Urdăreanu, ca să-l împiedice a vorbi mai departe. Intrând în sala de ședință, dl. Urdăreanu s-a dus direct la Iorga pe care l-a amenințat, spunându-i că toate cele declarate acolo fuseseră auzite de suveran“. Cel amenințat i-a răspuns sec: „Du-te și spune stăpânului tău că profesorul Iorga nu se teme de nimeni, chiar dacă regele ar porunci să fie ucis și că toate cele spuse acum la Academie se vor învăța în viitor în cărțile de școală. Chiar dacă voui fi suprimat, cele spuse se vor cunoaște în toată lumea, deoarece am avut grijă să le trimit mai dinainte la Londra, Roma, Paris și Berlin.“

Evenimentele petrecute la Academie sunt confirmate și de jurnalul lui G.T. Kirileanu, care la data de 28 ianuarie 1939 consemnează: „Președintele Academiei Române, Rădulescu-Motru, propune ca toți membrii Academiei să se înscrie în F.R.N. Iorga a zis: «Nu-i destul că trebuie să-l mănânc cu de-a sila, trebuie să mai zic și că-mi place!». Și adaugă: «Hohenzollernii au fost la început, după cum le spune numele, vămuitoarii cei de sus (știți ce erau vămuitoarii în Evul Mediu!). Și, de aceea, din când în când ies și nebuni dintre dâșii. Eu cunosc pe

unul...». Și doar Iorga era consilier regal al celui unu!... prea iubitul său fost elev...“

Este evident aceeași scenă prezentată și de informatorul Siguranței; Kirileanu o redă însă mai succint și cu anumite îmblânziri ale textului. Din procesul verbal al ședinței, la publicare cenzura a eliminat consemnarea scenei.

În Fondul F.R.N. al Arhivei Naționale Istorice Centrale, unde se păstrează toate adeziunile la F.R.N., pe instituții și întreprinderi, nu se află și un dosar al Academiei Române, ceea ce înseamnă că demersul lui Nicolae Iorga a avut efect. Unii academicieni s-au înscris în F.R.N., dar au făcut-o individual.

Sub regimul cenzurii, nici un ziar nu a scris despre cele întâmplate. Lipsa unei reacții pe măsură din partea regelui este totuși explicabilă. Suveranul dorea să înăbușe vocea critică a lui Iorga, dar o reacție violentă contra acestuia ar fi amplificat scandalul. Trebuia procedat cu tact.

Tirantul și comitetul de opinie publică

În ianuarie 1939, glumind pe seama celebrei uniforme a F.R.N. istoricul a precizat și condiția în care ar accepta-o: „Sunt gata să îmbrac uniforma F.R.N., însă în cap să mi se permită să pun un coif cu țepă, în care să-l așez pe ministrul de Interne“. Adversitatea lui față de guvern, în primul rând față de ministrul de Interne Armand Călinescu, era deplină. La sfârșitul aceleiași luni îl anunța pe rege că „măsurile luate în ultimul timp de guvern sunt lipsite de [cu] totul de ideologia națională“.

Se păstrează și o scrisoare de refuz a purtării uniformei. Datează din februarie 1939 și a fost trimisă mareșalului Palatului. Istoricul refuza invitația regelui la dejunul festiv dedicat împlinirii unui an de la adoptarea Constituției carliste: „Cum îmi cereți a purta o uniformă, trebuie să vă spun că nu o am și că după boala mea de rinichi, după sciatică și cu grele dureri de

imitație a maimuțoilor. Să-i vezi cu uniforme puse din ordin”. Prezentând măsurile arbitrare ale guvernului, afirma: „Să nu creadă domnii de la guvern că au scăpat așa de ușor. Vor plăti că subjugă poporul și-l calcă în picioare”. Nu l-a cruțat nici pe rege: „Să vedeți ieșirea tiranului în mulțimea mută, cu ochii scăpărători și totuși a doua zi ziarele anunță că suveranul a fost

Uniforma pe care Iorga (x) n-a putut-o evita

mijloc neuroartrite, nu-mi e îngăduit să port alt veșmânt decât unul civil cu întreită vestă de flanelă în tot timpul de iarnă”.

Aproape concomitent cu scena de la Academie a fost și discursul rostit de istoric în cadrul unui seminar cu studenții desfășurat acasă, în Șoseaua Bonaparte nr. 8. De la început i-a prevenit pe studenți să fie discreți, deoarece le va spune lucruri interesante privitoare la „starea României de astăzi” și la „lichelismul triumfător de astăzi”. Vorbind despre regimul carlist, spunea: „Dacă aș fi sentimental și ușuratic, m-ați vedea în uniformă. Vai ce caraghioasă

aclamat... Nici o carte nu poate să apară fără să ajungă la tiran. Suveranul dispune de opinia publică în fiecare dimineață, cum se scoală. Nu există opinie publică, există un comitet al opiniei publice care coordonează vrerile mulțimii. Nu ridicăți glasul, căci un spion vă trădează, un agent vă arestează, un jandarm sau un călău vă bate crunt, iar câteodată în beciurile poliției se sfărâmă capul ori se pune la zid. Parcă am fi sub teroarea G.P.U.-ului la Lubianka. Dacă niște profesori din școli se ridică furioși și spun tinerelor generații adevărul, sunt schingiuiți... Ce este statul nostru totalitar de astăzi? Răspund: desființarea

Flondor, mareșalul Palatului

în domeniul cugetării a oricărei personalități. Vom deveni niște monștri mecanici dacă nu vom ști în curând să scuturăm hidra care ne cuprinde...

Garantarea constituțională a dispărut. Știm că nici un om nu poate fi arestat, ucis. Garantarea individului este un fleac. N-avem reprezentanți într-un Parlament, care să ne fixeze dările și să ne spună păsurile. O tempora, o mores! „Carol era atenționat: „Regalitatea trebuie să fie potrivită dreptului ei, dar nimic mai mult. Cum trece limita e amenințată cu prăbușirea... Oamenii care au cauzat nenorocirea țării să-și dea seama ce fac. Răbdarea noastră are marginii”.

O noutate era atacul îndreptat împotriva Constituției din 1938: „Constituția noastră trebuie să fie emanația națiunii, bazată pe principii stricte ale sufletului și manifestărilor poporului nostru. Prima Constituție a fost făcută de un anume Alecu Constantinescu, iar cea din februarie trecut de Istrate Micescu, un jurist idiot, care nu vede decât ce scrie în manualele lui și ce i-a spus regele”. (Calificativul aruncat

lui Istrate Micescu era, evident, rodul enervării. Cu un an înainte îl apreciașe ca pe un „eminent jurist consult“). Important era faptul că le împărțeașă studenților concepția sa despre conducerea țării: „La noi trebuie să fie așa: monarhie legitimă într-o parte, libertățile publice în altă parte. Regele se desface de națiune de legăturile Constituției, își ia libertate, își face singur groapa“. De aceea trebuie condamnat: „Să lipsești o națiune întreagă de drepturile sale merită o pedeapsă cumplită. Acest lucru e o întreprindere a imbecilității. Jubilează spionii și lingușitorii regelui. Dar, violenței i se răspunde prin violență. La noi, acum domină omorul legal, domină teroarea. Sistemele politice nu m-au speriat, statul totalitar m-a lăsat rece... Cred în inteligența mea și în inteligența fiecărei persoane conștiente de soarta țării“.

Raportul care includea această expunere foarte critică la adresa regimului poate fi și rodul dorinței lui N. Iorga: chiar el ceruse celor care îl ascultau ca tot ce spune să fie stenografiat, pentru a putea publica textul undeva, fie chiar și sub alt nume (Nu a apărut nicăieri!).

În toate seminariile, cursurile sau conferințele susținute în februarie 1939, N. Iorga a inclus lungi și acide paranteze cu trimiteri critice la adresa regimului. Așa a procedat la 18 februarie în fața studenților de la Academia de Înalte Studii Comerciale, pe 22 februarie, în cadrul unei conferințe la Teatrul Ligii Culturale, sau la 25 februarie, într-o prelegere la Academia de Înalte Studii Comerciale. Au urmat, pe 27

februarie, un curs la Teatrul Ligii Culturale și o conferință la Sala Dales.

Rugat de rege...

Plăcerea regelui de a se expune în public în tot felul de uniforme era de un ridicol desăvârșit, mergând până la a îmbrăca uniforma de străjer, cu pantaloni scurți. În concepția lui Iorga, maimuțarea cu uniforme, saluturi și decorații nu putea să ducă la întărirea statului. Conform unei note a Siguranței din 27 aprilie 1939, N. Iorga pusese într-un grup de prieteni: „Statul totalitar este statul condus de un singur om și în care totul depinde de acesta. Dacă șeful statului se scoală din somn dispus, toate treburile merg bine și invers, dacă este mereu indispus, totul merge pe dos“.

Nicolae Iorga rezista presiunilor la care era supus pentru a îmbrăca uniforma F.R.N. A-l îmbrăca în uniformă era însă un lucru foarte important pentru rege. Fiind consilier regal (ca fost prim-ministru), istoricul era membru de drept al F.R.N., așadar, orice atitudine ar fi avut, nu putea fi considerat în afara partidului decât dacă ar fi fost demis, iar demiterea presupunea recunoașterea publică a unei opoziții față de regim. Popularizarea ideii că marele istoric, venerat de o țară întreagă, se opunea regimului era complet defavorabilă regelui.

Până la urmă, Carol a fost constrâns să facă un gest cu totul neobișnuit în relațiile dintre monarh și cei din afara familiei sale: la 8 mai 1939 i-a scris personal lui Iorga, rugându-l să accepte uniformă, „ca să arate în mod vădit

unitatea de gânduri și de simțiri împrejurul Coroanei“. Având în vedere cunoscutul atașament al istoricului față de monarhie, rugămintea regelui (evident i-a măgulit orgoliul) a fost factorul esențial care a determinat schimbarea atitudinii sale față de F.R.N. și simbolurile acestuia. A fost acuzat de oportunism, dar Iorga a replicat imediat: „Am refuzat timp de trei luni să port această uniformă a F.R.N.-ului. După trei luni am primit o scrisoare de la M.S. Regele, scrisoare pe care o posed și prin care suveranul mă ruga să port și eu această uniformă. I-am răspuns atunci suveranului că nu pot să port decât uniforma de consilier regal. Maiestatea Sa Regele a răspuns că aprobă, dar s-o port și la cursurile ce le țin la Școala Superioară de Război. Am cerut apoi suveranului să-mi dea voie ca să public faptul că Maiestatea Sa m-a rugat să port uniforma. Deci, mă crezi d-ta, domnule Sever Bocu, că am purtat uniforme ca să mă introduc? Dar eu port uniforma regelui, sunt consilier regal, am fost invitat de rege și deci, de țară. Nu am făcut-o cu nici un gând ascuns“.

Neamul românesc a consemnat expres cauza acceptării uniforme: „Urmând dorinții manifestată în scris de M.S. Regele, ca sfetnicii săi să se înfățișeze într-un costum uniform, care să arate legătura cu Coroana, d. profesor Iorga – care este și cel mai vechi profesor la Școala Superioară de Război – va urma cu plăcere sugestiile regale“. La 20 iunie, în fața studenților din Liga Culturală, preciza: „Eu m-am înscris în F.R.N. deoarece am fost invitat personal de către

M.S. Regele și, deci am făcut acest gest numai din dorința sa și nu din a altora, pe cari îi cunosc foarte bine și ai cari se cred creatori de țară" (aluzie la Armand Călinescu).

...și terorizat

Se pare că au existat și alte motive care l-au determinat să accepte uniforma. Într-un document al Siguranței din 19 mai 1939 se afirma că N. Iorga

demnitatea de consilier regal, dar răspunzându-i-se că nu se poate demisiona din această demnitate și că dacă va întinde coarda prea mult, s-ar putea chiar să fie arestat de M.S. Regele, dl. Iorga s-a resemnat... În urma pocăirii d-lui Iorga, s-ar fi oprit orice acțiune penală împotriva fiului său..."

În mod evident, autorul notei citate nu cunoștea scrisoarea regelui către N. Iorga din 8 mai, dar nu se poate

Un rege care vrea să fie tot în țara sa

„ar fi acceptat să poarte uniforma de consilier regal, fiind terorizat. Se spune anume că fiul său, Mircea Iorga, directorul Școlii Electrotehnice din București, ar fi săvârșit sau ar fi permis să se săvârșească unele fraude la această școală, motiv pentru care nu numai că a fost suspendat din funcțiune, dar ar fi fost chiar arestat. De asemenea, în urma discursului său de la Academie, discurs prin care dl. Iorga căuta să insinueze că dinastia noastră ar avea printre strămoșii săi și unii evrei, o percheziție s-ar fi făcut la domiciliul d-lui Nicolae Iorga. Dl. Iorga, supărat, ar fi voit chiar să demisioneze din

infirmia nici existența unui santaj din partea autorităților. Cert este însă faptul că atenuarea criticilor istoricului începând cu luna martie 1939 trebuie pusă în legătură și cu evoluția evenimentelor internaționale: căderea Cehoslovaciei și creșterea pericolului revizionist la adresa României: „Neamul nostru întreg – scria istoricul – nu poate avea în asemenea momente nici vreme de discuții și nici vreme de disensiuni. El trebuie să fie, în astfel de împrejurări, un bloc masiv de voințe, din care să poată scăpa în orice moment inițiativa apărătoare și mântuitoare... În fața oricărei primejdii am putut rezista prin-

Sunt ferm convins că viitorul statului românesc nu este nici dictatura, nici comunismul. Sunt alte forme specifice adecvate statului românesc. Le poate imprima cine cunoaște profund istoria acestui neam.

(N. Iorga,
octombrie 1940)

tr-un singur mijloc: strângerea în jurul Domnului Țării. Lui îi este încredințată astăzi sarcina de a conduce, și întru aceasta se cuvine a-i sta în ajutor, ca șefului de oaste a românimii“.

Tot acest complex de împrejurări l-a făcut pe Iorga să renunțe, în mai 1939, la rezistența față de regimul carlist. La 20 mai s-a înregistrat și o declarație a lui conform căreia „nu s-a găsit niciodată mai mult decât acum în grația suveranului“. Pornea, probabil, de la sugestia de a i se încredința președinția Senatului, temă atinsă într-o scrisoare către A. Călinescu, înaintea plecării la Paris (pentru un ciclu de conferințe la Sorbona): „În ajunul plecării, de la care nu mă pot sustrage, țin să-ți spun că, din conversația cu d-ta asupra formației Senatului, nu trebuie să reții că eu aș fi dispus a-l prezida, oricare ar fi caracterul operațiunilor electorale“.

Odată ajuns președinte al Senatului, Nicolae Iorga a apărât, din acest post, regimul carlist și, din oponent ferm al uniformei F.R.N., el însuși a încercat s-o impună tuturor senatorilor. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

• **Bogdan Murescu – A FI ISTORIC ÎN ANUL 2000.**

Editura ALL Educațional, București, 2000, 133 pp.

• **EVUL MEDIU TIMPURIU ÎN MOLDOVA (PROBLEME DE ISTORIOGRAFIE ȘI ISTORIE URBANĂ)** (Coordonator: Demir Dragnev).

Editura Știința, Chișinău, 1994, 169 pp.

• **ACADEMICIANUL N.N. CONSTANTINESCU – 80 DE ANI. O VIAȚĂ DEDICATĂ ȘTIINȚEI ȘI ȘCOLII ROMÂNEȘTI.**

Editura Economică, București, 2000, 122 pp.

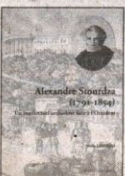
• **Jacques Droz – ISTORIA GERMANIEI** (Traducere din limba franceză: Ecaterina Crețulescu, Prefață și note: Alin Ciupală).

Editura Corint, București, 2000, 143 pp.

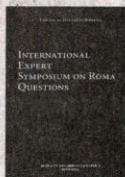
• **Alexandru Suceveanu – HISTRIA, X. LA CÉRAMIQUE ROMAINE DES Ier-IIIe SIECLES AP. J.-C.**

Académie Roumaine, Institut d'Archéologie „V. Pârvan” de Bucharest, 2000, 191 pp.

• **Stella Ghervas – ALEXANDRE STOURDZA (1791-1854) UN INTELLECUEL ORTHODOXE FACE A L'OCCIDENT.**

Editions Suzanne Hurter, Genève, 1999, 100 pp.

• **INTERNATIONAL EXPERT SYMPOSIUM ON ROMA QUESTIONS.**

Cluj-Napoca, 2000, 189 pp.

• **Emilian Bold, Ilie Seftiu – ROMÂNIA SUB LUPA DIPLOMATIEI SOVIETICE (1917-1938).**

Editura Junimea, Iași, 1998, 196 pp.

• **Ramona Lazăr – ÎN TRE ZIDUL PLÂNGERII ȘINTAHANA MERCAZIT. ISRAELUL MODERN ÎN OCHII UNEI ZIARISTE.**

Editura Napoca Star, Cluj, 1999, 299 pp.

• **SOCIETATEA MUZICALĂ DOINA ÎN DOCUMENTE.** (Volum alcătuit de Tudor Rătoi).

Editura PRIER, Drobeta Turnu Severin, 1997, 265 pp.

• **Karl Ferdinand Werner – ISTORIA FRANȚEI. VOL. I – ORIGINILE** (Traducere de Rodica Marghitu), VOL. II – TIMPUL PRINCIPATELOR (Traducere de Codruța Matei).

Editura TEORA, București, 2000, vol. I-560 pp., vol. II-456 pp.

• **Alexandru V. Diță – MIRCEA CEL MARE ÎN TRE REALITATEA MEDIEVALĂ ȘI FICTIUNEA ISTORIOGRAFICĂ MODERNĂ.** (Cu un cuvânt înainte de acad. Dan Berindei).

Editura PUBLIFEROM, București, 2000, 565 pp.

CUM POTI SCHIMBA ISTORIA UNUI POPOR

„Revizuirile și adăugirile pe care experiența celor 75 ani împliniți mi-a impus să le fac la cele publicate sau trăite de mine și de oamenii din timpul meu. Scrise cu începere de la 2/15 februarie 1943“, însemnările lui Constantin Rădulescu-Motru păstrate la Cabinetul de Manuscrise al Bibliotecii Academiei Române sunt tipărite, integral, la Editura Floarea Darurilor. Până acum au apărut șase volume (anii 1943-1948). Un al șaptelea, 1949, este în curs de apariție. Din acesta am ales alte câteva fragmente, în continuarea celor din nr. 12/2000 și 1/2001 ale revistei.

Nu am mai marcat prin trei puncte, pentru cursivitatea lecturii, întreruperile în text.

C. RĂDULESCU-MOTRU

● Pentru americani, un pact scris atrage răspunderea semnatarului ● Pentru ruși, totul se rezumă la raportul de putere ● Democrația americană pierde vremea cu discuții ● Rușii pun lumea în fața faptului împlinit ● Tito reprezintă și interesele României

1949

17 august. Congresul reprezentanților Statelor Unite ale Americii de Nord a discutat timp de câteva luni Pactul Atlanticului [NATO] și tot așa va face și cu discuția celorlalte legi care vin în legătură cu acest pact. Aceasta dovedește spiritul comercial al americanilor. Pentru aceștia pactul trebuie privit sub toate aspectele, fiindcă el leagă pe acela ce-l semnează cu răspundere. Rușii, dimpotrivă în ce

privește actele politice iau hotărârile la repezeală, ca și cum ei nu și-ar lega răspunderea de ele. Rușii consideră că în politică pactul scris n-are nici o valoare, fiindcă în politică totul stă în raportul de putere, iar acest raport este în funcție de prezent. Orice pact politic, după ei, se realizează în favoarea celui care are în prezent puterea.

Pe când americanii se eternizează în discuții, rușii se întrec în a pune Europa înaintea unor fapte împlinite.

Și în această privință ei sunt de admirat. Astfel, rușii au tot interesul să-și țină armatele în Bulgaria, România și Ungaria, pentru ca la momentul oportun să-și anexeze aceste țări și în orice caz pentru a le avea la dispoziție fără ca întrebuintarea acestor armate să-i coste prea mult. În acest scop, ei au ordonat agenților lor din Bulgaria, România și Ungaria să pornească o campanie contra Iugoslaviei, campanie alimentată și cu revendicări teritoriale! Cele

trei țări, foste aliate ale Germaniei, acum după ce sunt învinse vor să-și împartă Iugoslavia! Această comedie tragică stârnește rușilor drept pretext să-și trimită armatele pe granițele dinspre Iugoslavia, ale Bulgariei, României și Ungariei, pentru ca la prima agresiune din partea Iugoslaviei, rușii să poată invoca pactele de asistență mutuală cu sateliții lor și să le vină în ajutor. În ajutor, adică înghițându-i!

Pe când anglo-americanii se eternizează în discuții fără sfârșit, rușii își pregătesc pentru viitor următoarele beneficii: 1) întreținerea armatelor lor pe contul Bulgariei, României și Ungariei, fără a mai pomeni de nefericita Albanie; 2) intimidează pe Iugoslavia; 3) înglobează în cadrele armatelor pe bulgari, români și unguri, aceea ce înseamnă un prim pas hotărâtor înspre viitoarea anexiune a acestora; și, în sfârșit, al 4) în caz că războiul izbucnește în Berlin, rușii pot pretinde că până la sfârșitul acestui război ei au dreptul să dispună de toate resursele economice, militare și geografice ale Bulgariei, României, Ungariei.

Pe când anglo-americanii discută cum ar trebui să fie

„A trecut timpul domniilor fanariote și s-au dus ciocoi, dar ne-au rămas amintirile despre ei, dimpreună cu deprinderile lor: ne-a rămas ciocoismul.

Ciocoismul îl întâlnim încă în viața politică; și are aproape același caracter ca și ciocoismul vechi: frenezia puterii, lipsă de ideal și disprețul pentru mulțime. Cazurile care îl ilustrează sunt multe; simți chiar o greutate să alegi, atât de multe sunt. Ciocoismul a fost o boală grea și încă o boală națională...”

(Psihologia ciocoismului, 1908)

situația Europei în confruntările cu idealul. Organizației Națiunilor Unite, rușii își pregătesc o situație de fapt împlinit, care îi face stăpâni pe Europa Centrală și de Răsărit. Unii tocmeșc pe îndelete, ca negustorii, ceilalți se grăbesc a apuca ce pot, ca toți îndemânatici spărgători de casă. Prin ceilalți înțelegem pe comuniștii ruși, numai fiindcă aceștia conduc Rusia de astăzi. În morala comuniștilor, furtul, departe de a fi pedepsit, este dimpotrivă încurajat, când el micșorează proprietatea particulară, care este o crimă.

20 august. Este netăgăduit că anglo-americanii se găsesc într-un tragic impas. Ei trebuie pe față să se arate că voiesc pacea, pe când în realitate ei voiesc să scoată pe ruși din toate țările satelite (Albania, Bulgaria, România, Ungaria, Cehoslovacia și Polonia), pe care le exploatează fără cruțare, iar scoaterea rușilor din țările satelite nu se poate face decât prin război. Dar cine are vina acestui impas? Înșiși anglo-americanii. Ei au tolerat ca rușii să-și impună la guvern în țările satelite pe agenții lor, pe care acum nu-i pot scoate decât prin război. Rușii vor pace, adică vor să li se respecte situația de fapt. Nimic mai logic. Ei au de partea lor faptul împlinit, pe care vor să-l mențină, pe când anglo-americanii vor să desființeze faptul împlinit al rușilor și, prin urmare, trebuie să recurgă la război. Dacă anglo-americanii nu ar fi

avut o diplomatie naivă și nu s-ar fi lăsat înșelați de ruși, ei nu s-ar găsi astăzi în tragicul impas de a vorbi pe față că vor pace, iar în dos, că vor război. Ei n-ar fi obligați să întrebuițeze tot felul de stratageme pentru a nu-și demasca adevăratele intenții.

Memorialistul (primul din dreapta) la conacul său de la Butoiești

Rușii n-au nevoie de strategeme. Ei când spun că vor pacea o spun cu sinceritate. Ei vor să fie lăsați în pace ca să-și digere cuceririle făcute în ultimii cinci ani, grație neghiobiei de care s-au făcut vinovați anglo-americanii!

24 august. Pentru manifestarea de ieri se pare că erau pregătite pancarde pe care sta scris „Vrem pace nu război, dar Banatul pentru noi”; „Jos Tito”; „Moarte lui Tito” și altele de felul acesta. Dar după noi ordine venite de la Moscova, ele n-au mai fost purtate. În discursurile rostite, Tito a fost atacat, însă n-au fost provocări la război. Probabil că rușii au teama că Iugoslavia va fi ajutată de anglo-americieni și de aceea stau pe loc.

26 august. Raporturile dintre Rusia și Iugoslavia sunt încordate. Iugoslavia răspunde cu curaj la notele trimise de Rusia în stil neobișnuit de arogant. În răspunsurile Iugoslaviei se accentuează că rușii au călcat promisiunea solemnă că nu vor interveni în afacerile interne ale Iugoslaviei. Astfel, mareșalul Tito al Iugoslaviei reprezintă astăzi, de fapt, și interesele României. Ce n-are curaj guvernul din București să spună, spune cel din Belgrad.

27 august. Egal în putere cu Dumnezeu, dictatorul comunist din Mos-

„Aflu că savantul biolog, colegul Em. Racoviță, care a decedat de curând, a trăit în ultimii ani într-o cumplită mizerie. Medicii au constatat că moartea lui a fost precipitată în bună parte din cauza sub-alimentației. Redus la pensia sa de profesor, el a fost lipsit până și de cel «mai modest confort material»”.

(27 mai 1948,
în Revizuire și adăugiri,
vol. VI, București, 2000)

cova dacă va deveni stăpânul Europei va decreta între popoarele Europei un alt trecut istoric, un alt mediu geografic și o altă structură mentală. Un început în această privință îl și avem realizat în țările satelite de sub regimul comunist. România, bunăoară, nu mai are trecutul său istoric. Aceea ce a fost glorios în trecutul ei istoric astăzi este josnic sau criminal, aceea ce a fost josnic și criminal este astăzi glorios. Originea poporului român a dispărut ca prin farmec. Din popor latin a devenit popor de

origine slavă. Chiar și sufletul românesc s-a schimbat. În loc de a-și revărsa focul lăuntric în doine, el și-l revărsa în marșuri dedicate întrecerilor la muncă cu tractoarele și la aceea cu secera și ciocanul. Originalitatea inteligenței românești a dispărut, ea fiind înlocuită cu traducerea cărților rusești. Sunt traduse din rusește pentru români nu numai operele de știință, de filosofie, de literatură, dar până și regulamentele de circulație pe stradă!

Întreprinderile industriale și agricole sunt în proprietatea statului, toate transformate în lagăre de muncă forțată, unde muncitorii se întrec la executarea muncii, iar stăpânii statului la împărțirea beneficiilor. Căci România este paradisul statului comunist bolșevic. Aci muncitorii nu fac greve, fie ei cât de exploatați sunt, supuși ca și niște câini de vânătoare, bine dresați aleargă după cum sunt asmuțiți de stăpânul statului!

28 august. Încordarea dintre Uniunea Sovietică, Ruse și Iugoslavia se agravează. Radio Londra și America, ieri seară, precum și zvonurile din București vorbesc de un apropiat război. Și pentru ce război? Nu este Iugoslavia tot așa de comunistă ca Rusia? Nu urmează Iugoslavia tot aceeași politică în relațiile ei cu

Palatul Consiliului Europei de la Strasbourg

anglo-americanii ca și rușii? Nu există între Iugoslavia și Rusia pact de asistență mutuală? Desigur. Toate acestea sunt lucruri adevărate. Tito, dictatorul din Iugoslavia, trecea până de curând ca fiind cel mai bun prieten al lui Stalin. Care este atunci cauza discordiei dintre Stalin și Tito? Cauza stă în aceea că Tito vrea să fie suveran în țara sa. Să facă o politică independentă în aceea ce privește viața economică și culturală a Iugoslaviei. Adică să nu supună Iugoslavia la regimul de colonie a Rusiei, așa cum sunt supuse România, Bulgaria și Ungaria. Tito vrea să fie un dictator, tot așa de suveran în țara sa ca și Stalin. Este oare aci o simplă chestiune de ambiție personală? Nu, este ceva cu mult mai serios.

Este vorba de a se hotărî dacă în politica mondială din zilele noastre este vorba de

comunism sau de pan-rusism! Dacă în politica Uniunii Sovietelor Ruse de astăzi se urmărește dictatura proletariatului, indiferent de naționalitatea proletarilor, sau este instituirea unei dictaturi a Moscovei peste lumea întreagă. În cazul dintâi avem scopul urmărit de Marx și Engels și poate și Lenin, în cazul de al doilea avem cu totul altceva. Marx, Engels și probabil și Lenin urmăreau realizarea unei organizații sociale internaționale, iar nu dominația lumii întregi de către un dictator al Moscovei. Acest din urmă scop se aseamăna mai mult cu acela al panslaviștilor decât cu acel al socialiștilor marxiști. Panslaviștii s-au servit și ei de idealul comunist. Dar nu făcând din el un scop al politicii rusești, ci făcând din idealul comunist un simplu instrument de propagandă. Prin urmare, nu ambiția

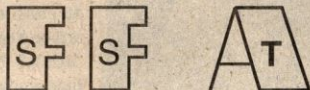
personală împinge pe Stalin la un război contra lui Tito, ci aceea ce-l împinge este necesitatea pe care el o simte de a sprijini regimul său dictatorial pe popularitatea de care se bucură în Rusia idealul megaloman al pan-rusismului. Simțind că entuziasmul pentru comunismul de proveniență marxistă a început să slăbească în Rusia, din cauza deplorabilelor condiții în care trăiește populația, asupra căreia el stăpânește, Stalin a înlocuit pe nesimțite comunismul internațional cu pan-rusismul național, păstrând totuși lozincile puse în circulație de Marx, Engels și Lenin. Consiliul Europei adunat la Strasbourg va prinde oare de veste că are de luptat cu pan-rusismul, iar nu cu comunismul? ■

Prezentare și selecție
Gabriela DUMITRESCU

ÎMPĂRĂTEASĂ ROMÂNĂ

(105-141 d.Hr.)

(Monoverb: 6-8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului din nr. 12/2000

ARMSTRONG-G-METRU-
SOARE-EN-OTNI-MAN-RAS-
UO-CADA-ISTANBUL-I-CTAB-
EDISON-AEROPLANE-O-
RELE-TIPAR-FE-IRNE-IOD-O-
GRUI-DALI-CAPE-TUN-IC

Soluția integralei din nr. 1/2001

V-B-M-T-V-CALUGARENI-SO-
ALO-OO-SL-STAMBUL-UNT-
CARTE-EI-AVANA-T-L-ITI-
INSA-EST-ARACI-MAR-
AMORF-ZA-OS-AVEA-
RIVIERE-R-IDEI-TEASC-A-
NUC-NEA-ANTEU-CURS

Iubiri

celebre

Natalia Negru

Șt. O. Iosif

D. Anghel

TRIUNGHIUL CU DRAGOSTE ȘI MOARTE

FLORENTIN POPESCU

Printre numeroasele manuscrise rămase de la marele romancier Liviu Rebreanu se află și un caiet ce cuprinde proiectul unui roman intitulat Șarpele. În februarie 1917, aflat în refugiu la Iași, romancierul începuse deja să elaboreze cartea. Ea urma să cuprindă 13 capitole: Goliciunea, Primejdia fericirii, Bestia, Îmbrățișarea, Prăpastia, Amurgul și zorile, Chinurile, Roata norocului, Prăbușirea, Iadul iubirii, Revolverul, Bomba și Ochii verzi.

Gândit pentru gustul public și pentru a-i satisface cititorului sentimentul moral, ultimul capitol urma să răzbune dragostea eșuată a eroilor, femeia fatală căzând în brațele unui individ cu o înaltă situație socială, dar în esență un bătăran. Acest ultim capitol era singura „fiecțieune” din toată cartea. În rest, ea transpunea o experiență de viață, o dramă care zguduise lumea culturală românească a anului 1914.

Din păcate, Rebreanu a abandonat acest proiect și cartea n-a fost terminată. Ce anume fapte îl impresionaseră pe scriitor și îl determinaseră să ia o astfel de hotărâre?

În 1914, poetul Dimitrie Anghel (1872-1914) se stingea pe un pat de spital. Știrea a consternat pe mulți, deceseul poetului survenind ca un punct culminant al unei drame sen-

timentale ce se derulase de-a lungul a mai multor ani și în care fuseseră implicați Dimitrie Anghel, prietenul său Ștefan Octavian Iosif (care murise cu un an înainte, la 22 iunie 1913,

la spitalul Colței, răpus de un atac de congestie cerebrală), și el un cunoscut poet, și Natalia Negru, femeia ce s-a dovedit a fi, fără voia ei desigur, fatală pentru cei doi scriitori.

O prietenie promițătoare

Șt. O. Iosif și D. Anghel se cunoscuseră la Paris, în 1901, unde se aflau la studii. Temperamente total diferite, aveau totuși câteva trăsături care îi uneau: amândoi erau poeți nutrinți o mare sete de instruire și afirmare literară și amândoi erau – structural vorbind – niște visători și niște romantici. Deși psihologic se deosebeau, în plan mai larg se întâlneau și se „completau” în chip fericit: pe când interiorizatul Șt. O. Iosif se simțea atras de exuberantul Anghel, acesta din urmă afla în persoana delicatului Iosif un fel de „reper” literar și temperamental de care avea nevoie. Așa stând lucrurile și fiind și apropiați ca vârstă (Iosif avea 26 de ani, iar Anghel 28), cei doi s-au împrietenit. O relație benefică și pentru literele românești. Și-au luat un pseudonim – A. Mirea – sub care au început să publice lucrări originale și numeroase traduceri din literatura franceză, ajungând în cele din urmă să semneze împreună celebrul *Caleidoscop* al lui A. Mirea, volum apărut în 1908 și comentat de critica și istoria literară, atât la apariția lui, cât și mai târziu.

Căsătoria lui Iosif cu Natalia Negru a fost o alegere neinspirată, sau, cum se spune, o nepotrivire de caracter? Este o întrebare la care mulți cercetători și istorici literari au căutat să găsească un răspuns atunci când au purces la studierea biografiei lui Șt. O. Iosif.

În 1903 Iosif era custode la Biblioteca Fundației Carol I. Într-una din zile, aici a cunoscut-o pe Natalia Negru, pe atunci studentă, înzestrată, între altele, cu un farmec ce l-a făcut pe poet s-o îndrăgească și să înceapă a-i

face curte, iar peste un an să se căsătorească cu ea.

Căsnicia celor doi, fericită la început, a alunecat treptat-treptat către un șir de neînțelegeri, spre a sfârși, peste numai câțiva ani, printr-un divorț. Poate cel mai important rezultat al iubirii dintre cei doi a fost fiica lor, Corina, pierită și ea tragic în timpul bombardamentului unui Zeppelin german, la 13 septembrie 1916.

Fire visătoare și boemă, poetul nu fusese, pare-se, ceea ce își dorise Natalia Negru pentru propria-i căsnicie: un tip așezat și pragmatic. De altfel, peste ani, într-o carte de confesiuni, *Helianta*, femeia avea să scrie referitor la eșecul căsniciei sale: „Pândisem un moment și mărturisiseam lui Iosif că nu-l mai pot iubi din pricina firii lui de boem dezordonat, care lăsa de dorit începând de la conduita lui față de mine până la aceea față de el însuși; se neglijă complet de sănătate, ca igienă, ca tot. El era bolnav, săracul, dar eu nu știam... Eu îl iubeam ca o soră. Pare-se că nici el n-ar fi voit mai mult. N-a simțit durerea mărturisirii mele...”

Câte ceva fieceărui

Și totuși cât de mult se înșela! Dacă ar fi să aducem drept argument un singur „cântec trist” pe care i l-a trimis Iosif mai târziu și tot ar fi de ajuns pentru a-i contrazice afirmația: „Să-i spui că nici să o blesteme, / Nici ură n-ar putea să-i poarte, / Ci plânge sângerat și gême / Și o s-o cheme pân-la moarte; / Și ce sălbatec a iubit-o / În patima-i mistuitoare, / Și cum ea însăși a zdrobit-o, / Cum a călcat-o în picioare!”

Nu cunoaștem în detaliu nici momentul în care Natalia Negru s-a decis să divorțeze de

Iosif și nici pe acela în care s-a hotărât să accepte căsătoria cu Anghel. Dar ceea ce avea să scrie ea mulți ani după moartea celor doi poeți ne poate da totuși o idee: „Anghel era volubil și pican. Acidulat ca o șampanie. Pe urmă nu mai știu cum s-au petrecut lucrurile. Fapt e că pe mine morbidizza lui Iosif mă desprinsese de el. Încet, încet ajunsesem să-i las lui sentimentalismul și lui Anghel erotismul...”

De aici și până la divorțul de Iosif și căsătoria cu Anghel nu mai era decât un pas. Și Natalia Negru l-a făcut fără șovăire, neabându-se fel de căsnicie avea s-o aștepte. Dragostea dintre „spumosul ca o șampanie” și Natalia Negru avea să fie, drept revers al medaliei, un mariaj cu năbădăi...

O simplă privire aruncată în „interiorul” căsniciei celor doi devine edificatoare, mai ales pentru deslușirea motivelor care au dus la destrămarea ei și la sfârșitul tragic al poetului. Așadar, să-i ascultăm pe rând: „Nu-mi plăcea deloc capul lui de satir, cu barbișe spaniolă, cu fața de harap, cu ochii oblici și pătrunzători, de fachir. Avea o

intelligență de rară cruzime. Mă tortura cu vorba. Zvârlea nu-mai cuțite... Mai multe zile m-a ținut încuiată în casă, singură, ca într-un turn, sfâșietor despărțită de fetița mea, în imposibilitatea de a-mi relua libertatea, cu ferestrele mascate, cu lumina aprinsă. Simțeam pașii lui Anghel, căci venea din când în când acasă și asculta să știe ce fac, auzeam ușa încuindu-se după el, pașii pierzându-i-se în curte... Eram condamnată la moarte de el, pe care începusem să-l ador...".

Și acum Anghel: „E rea, rea! Din primele zile a început prin a mă persecuta la prieteni, de care ținea să mă izoleze, în simple cunoștinți, în literatura mea făcută înaintea, din care m-a obligat să scot părul blond și ochii albaștri, sub cuvânt că așa fi avut un mare amor pentru o damă blondă” (așa se plângea poetul criticului Eugen Lovinescu, la care venea să-și verse năduful înainte de a divorța). Și mai departe Anghel i-a povestit criticului ce s-a mai întâmplat într-o zi din zile: „Căzându-i o cheie din buzunar, soția a crezut că ea provenea de la o

cameră de hotel în care poetul se întâlnea în taină cu o altă femeie. În zadar a încercat s-o convingă că era cheia de la un birou de la Casa Școalelor, unde primise de curând un post de referent. Geloasă, soția rămănea de neclintit în credința ei. Iar când poetul a luat-o de mână și a condus-o la instituția cu pricina și i-a dovedit că n-o mințise, ea rămăsese fără replică...

„Manifest – declara la rândul-i femeie –, îmi arăta că nu-l mai interesez, îmi povestea ca să mă umilească chiar cele mai recente aventuri ale lui... I-am răspuns răspicat: dacă mai continui cu povestea asta eu plec imediat! Mi-a răspuns: *Dacă faci un pas, te împușc!*”

Glontul fatal

Să ascultăm în continuare confidența Nataliei Negru: „Am crezut că glumește și am continuat să merg spre ușă. El a scos revolverul... și a tras. Eu am căzut. Impresionabil cum era, a crezut că m-a omorât, de aceea glonte urmează și l-a tras în piept...”

Nu a murit pe loc. A fost internat în spital. „În timpul primelor zile de îngrijire mi-a trimis mereu bilețele, scrise cu creionul, în care mă ruga să-l iert, îmi dorea însă născușoare și îmi făcea promisiuni foarte încântătoare. Eu nu-i răspundeam. Exasperat, într-o zi el a cerut să fie adus cu patul lângă mine. Tocmai când îl trecea prin coridor, familia mea a surprins faptul și l-a împiedicat...”

După două săptămâni de spitalizare – poate și din cauza saimei că-l putea aștepta Curtea cu juri pentru tentativă de omor, nu numai din pricina rănii – Anghel trecea în lumea

umbrelor, fiind condus la Cimitirul Eternitatea din Iași de o mulțime de prieteni. La înmormântare zice-se că o doamnă i-ar fi strigat Nataliei Negru: „Mizerabilo, care omori pe toți oamenii mari ai țării!”

Lumea a fost profund șocată de cele întâmplate. Și ca în toate cazurile de acest fel, faptele au căpătat și alte contururi, trecând pragul legendei.

Supraviețuindu-le cu mult celor doi poeți pentru care se dovedise a fi fost femeia fatală, Natalia Negru (1882-1965) a scris și ea poezie și proză și a tradus din Ovidiu și din alți mari poeți ai lumii. Dar cea mai interesantă carte a ei va rămâne *Helianta*, cea în care se confesează pe larg și în care derulează, secvență cu secvență, „filmul” relațiilor sale cu Șt. O. Iosif și Dimitrie Anghel. Evident, mărturiile ei au o mare notă de subiectivism, dar informațiile pe care le aduce despre cei doi scriitori sunt de mare ajutor tuturor celor care caută să afle și să înțeleagă două personalități ale literaturii române de la începutul secolului XX, văzute mai ales prin prisma omenescului, a caracterului și firii lor. Felul în care s-au desfășurat evenimentele până în momentul în care Dimitrie Anghel și-a tras un glont în piept pare a depăși chiar și imaginația unui romancier – de unde și reconfirmarea unui vechi adevăr: viața întrece uneori chiar și literatura prin neașteptatele răsturnări de situații și de evenimente ce se pot derula pe canavaua destinelor. Nu întâmplător un mare scriitor ca Liviu Rebreanu intenționează să scrie un roman având ca subiect dramatica poveste a celor trei personaje. ■

Vagon pe linia 5, Piața Sfântu Gheorghe – Bariera Dorobanților

HEI, TRAMVAI...

Deschidem, din acest număr, o nouă rubrică pusă la dispoziția dvs., stimați cititori. Sunteți invitați să colaborați în cadrul ei, trimițându-ne documente fotografice inedite sau mai puțin cunoscute, semnificative atât pentru istoria fotografiei, cât și pentru a ilustra episoade, momente, personalități mai puțin cunoscute din trecutul nostru sau al altor țări.

Inaugurăm rubrica cu două fotografii oferite de doamna ILEANA STĂNESCU, din București. Au o valoare documentară deosebită: sunt printre puținele și reușitele imagini surprinzând un element pitoresc (dar și practic, în același timp) al Bucureștilor de odinioară: tramvaiul cu cai.

În viteză, pe linia 10, Piața Victoriei – Cimitirul Bellu

Tramvaiul cu cai a început să circule pe străzile Capitalei din 1872. În cartea sa de memorii, *O viață, o lume, o epocă*, București, 1979, Constantin Kirițescu închină câteva pagini acestui mijloc de transport în comun, ivit odată cu dezvoltarea urbanistică a orașului.

Prima linie lega Gara de Nord de Bariera Moșilor. „Tramvaiele trase de doi cai – scrie Kirițescu – plecau, din fața Gării de Nord, mergeau de-a lungul Căii Griviței, prin Manea Brutaru, treceau prin fața Catedralei Sf. Iosif, se angajau pe str. Câmpineanu și, când ajungeau de vale de Teatrul Național din Calea Victoriei, li se adăuga de

ceatlău [în capătul proptapului] un al treilea cal care-și da opinteala de ajutor ca să facă greul vehicul să urce rampa spre Calea Victoriei. Când ajungea în dreptul cafenelei Fialcovski – mai târziu Berăria Cooperatistă – din colțul Căii Victoriei, calul era deshmătat și condus din nou la vale, pentru a reîncepe munca lui de Sisif cabalin cu vagoanele următoare.

După ce trecea de hopul de la Teatrul Național, tramvaiul o lua spre bariera Sf. Gheorghe și, de acolo, de-a lungul Căii Moșilor, până la Obor și Câmpul Moșilor. Din această linie se desfășeau două ramuri: una spre Calea Dorobanților, iar alta spre Bariera Vergului.

Abia prin 1892 a fost înființată a doua Societate de Tramvaie, tot cu capital străin, care a deschis linii mai numeroase. Având depoul în strada Teilor, primele linii au fost: Teilor – Rahovei și Teilor – Romană – Grădina Icoanei – Știrbei Vodă – Izvor – Oppler. Vagoanele acestei societăți erau mai mici și aveau un singur cal. Ele opreau oriunde li se făcea semn de călătorul care voia să se urce sau să coboare. Era mai mare jalea să vezi pe bietul cal, proptindu-se în picioare și opintindu-se să urnească din loc vehiculul, după fiecare din desele opriri. Stabilirea de stații cu opriri reglementate a fost obținută cu greutate.” ■

WU ZETIAN

Templele de la Longmen, a căror finanțare a fost asigurată din fondurile personale ale suveranei Wu Zetian

ÎMPĂRĂTUL-FEMEIE

Dr. ANNA EVA BUDURA

Pe tronul Chinei s-au succedat peste 300 de împărați. O singură femeie a avut curajul să sfideze legea de fier a succesiunii masculine la tron. A condus țara cu mână mai fermă decât toți bărbații epocii sale: Wu Zhao, împăratul-femeie, Zetian, cea care urmează legile cerului. Personalitatea ei este până în zilele noastre controversată, dar nimeni nu-i contestă meritul de a fi asigurat continuitatea realizărilor primilor împărați ai dinastiei Tang (618-907) și de a fi impulsionat China spre o epocă de prosperitate și glorie fără precedent.

Inimă nemiloasă în trup gingaș

În anul 624, în casa ducelui de Yingguo, Wu Shihu, concubina Yang dădea viață unei fetițe. Mama ținea în brațe mica ființă și își jelea soarta nedreaptă de a nu fi născut un băiat, care să-i asigure o poziție onorabilă în gospodăria stăpânului său. Șiroaiele de lacrimi picurând pe creștetul noului născut parcă s-au întipărit în sufletul lui. De-a lungul unei vieți zbuciumate, acțiunile acestei fete vor fi motivate de îndeplinirea dorinței mamei sale, de a fi respectată și onorată.

Tatăl ei, negustor de lemne în provincia Shanxi, fusese înobilat. Apoi i s-au încredințat posturi importante în ierarhia de stat, drept răs-

plată pentru meritul lui de a fi acordat adăpost și sprijin împăratului Tai Zong, Li Shimin (598-649), în campania lui de cucerire a puterii și, ulterior, de întemeiere a dinastiei Tang. Dar nici el nici urmașii lui nu au dispus de putere financiară sau de influență politică, pentru a putea fi acceptați în rândul marilor clanuri aristocratice. El a murit când fiica lui a împlinit nouă ani, lăsând familia într-o situație precară.

În anul 636, împăratul Tai Zong trecea printr-un moment extrem de dificil: o pierduse pe mult iubita sa împărăteasă, sfetnicul lui de nădejde. Era de neconsolat. În palat erau aduse femei frumoase din toate colțurile țării. Printre ele și fiica de 14 ani a familiei Wu. „Înfățișarea ei gingașă este dublată de o minte ascuțită”

Picturi pe mătase din timpul dinastiei Tang

fusese informat împăratul. După ce a văzut-o suveranul i-a conferit numele de Mei (care se poate traduce prin seducătoare, atractivă, fascinantă) și i-a acordat ultima treaptă în ierarhia concubinelor imperiale. Cronicile sunt unanime în aprecierea că descendenta familiei Wu s-a încadrat cu o maturitate precoce în atmosfera palatului: se arăta mereu umilă și supusă, știa să se facă agreată și apreciată de doamnele de la curte, flatându-le și făcându-le mici servicii, se împrietenise cu slujnicele lor, dăruindu-le cadouri, în schimbul unor confidențe și informații utile, cultiva memoria împărătesei defuncte, venerată de toți. Dar sub masca aceasta clocotea un caracter puternic și o inimă nemiloasă, ce urzea planuri de cucerire a puterii.

Se spune că într-o zi împăratul se ocupa cu îmblânzirea unui armăsar pur sânge, extrem de nărvaș. Dintre toți cei prezenți doar Wu Mei a avut curajul să iasă în față și să-i spună: „Pentru îmblânzirea lui sunt necesare trei lucruri: un bici, un drog de fier și un pumnal. Prima dată trebuie bătut cu biciul. Dacă nu se supune, trebuie lovit cu putere cu drogul de fier și dacă nici așa nu se supune trebuie înjunghiat cu pumnalul.” Tai Zong a privit-o cu admirație. Iar ea a fost mulțumită. Viitorul începea să-i suradă.

Trimisă să îngrijească pe fiul favorit al împăratului, a făcut un alt pas spre iatacurile imperiale. Acesta era un copil cu o constituție fizică slabă, puternic marcat de pierderea mamei sale. S-a atașat de Wu Mei, iar fata s-a îngrijit

cu dăruire de mica gospodărie a prințului moștenitor timp de 12 ani. În anul 649, când ea a împlinit 26 de ani, împăratul Tai Zong, la vârsta de doar 51 de ani, a murit subit. Conform obiceiului, toate femeile din iatacurile imperiale au fost tunse și trimise într-o mănăstire budistă. Frumoasa Wu Mei a avut aceeași soartă.

Fierbea de mânie. Nu concepea să-și sfârșească viața la mănăstire. Nu putea accepta ideea că toate șansele ei de a-și onora mama și familia s-au spulberat. Era disperată, știind că nu are pe nimeni care să o sprijine. Ultima speranță era micul ei protejat, Li Zhi, acum împărat.

Călugărița concubină

A aflat că la un an după decesul împăratului-tată, moștenitorul îi urma să se sosească la mănăstire, pentru oficierea ceremoniei de pomenire. Acum sau niciodată, s-a gândit călugărița Wu, istovită și urâtă de corvezi și posturi. S-a așezat în marea sală citind sutrele budiste, dar ochii ei aveau înregistrat fiecare mișcare. La sfârșitul ceremoniei, când împăratul și împărăteasa se pregăteau să se retragă, călugărița a izbucnit într-un plâns amarnic. Surprins, căpłul imperial s-a interesat cine este acea persoană îndurerată. Mare le-a fost mirarea când au revăzut-o pe concubina Mei a tatălui și, respectiv socrului. Figura ei a trezit amintiri dragi împăratului, iar împărăteasa și-a făcut următoarea socoteală: stearpă și lipsită de strălucire intelectuală, ea putea pierde oricând favorurile împăratului deoarece poziția ei era oricum grav periclitată de concubina Shu. Aceea născuse deja un băiat și două fete; prin aducerea lui Wu Mei în palat – gest mărinimos din parte-i – l-ar putea câștiga pe împărat care s-ar îndepărta astfel și de concubina Shu.

Împăratul Gao Zong s-a lăsat ușor convins. A fost de acord să se încalce cutumele și Wu Mei să fie adusă în palat. Odată ajunsă acolo, s-a plasat într-o nouă poziție în ierarhia concubinelor, săltând la rangul 5, și a primit sarcina „să slujească în dormitorul imperial”.

Pe împărat îl cunoștea bine. Știa că moștenise blândețea mamei sale, și nu caracterul marțial al părintelui său. Știa, de asemenea, că în mod sincer vroia să se implice în problemele de stat, dar înclinațiile spre plăcerile carnale îl împiedicau să domnească cu fermitate și pricepere. Apoi, după apariția primelor semne ale unei boli mistuitoare și agravarea ei, și-a dat

seama că pierduse orice șansă de a cârmui țara ca un adevărat suveran. În aceste condiții, în mod firesc, fosta călugăriță s-a amestecat tot mai mult în rezolvarea problemelor de stat, dovedind talent, perspicacitate și spirit practic, grija pentru selectarea și avansarea în posturi de răspundere a unor persoane capabile, integre și, bineînțeles, credincioase ei.

Și-a pregătit astfel matematic ascensiunea spre tronul împărațesc, îndepărtând cu sânge rece rând pe rând toate piedicile.

Nici măcar fiii

Primele vizate erau împărăteasa și prima concubină. În anul 654, când a împlinit 30 de ani, Wu Mei a hotărât să facă pasul decisiv. Nu a ezitat să-și sacrifice propriul copil nou născut: o fetiță frumoasă și sănătoasă, foarte îndrăgită de împărat și de împărăteasă. A avut puterea să o sufocă cu o pernă, imediat după ce primise vizita împărătesei pentru ca bănuiala să plănaze asupra suveranei. Ceea ce s-a și întâmplat. Indignat împăratul, împotriva sfaturilor demnitarilor, și-a repudiat soția și, împreună cu concubina Shu, a degradat-o, pentru a putea fi judecată. În anul următor Wu Mei s-a văzut încoronată împărăteasă. A dispus imediat asasinarea lor, cu o cruzime incredibilă: după

Wu Zetian

ce li s-au aplicat 100 de lovituri și li s-au tăiat membrele, au fost aruncate în butoaie de spirit. Era primul avertisment pentru cei care ar fi îndrăznit să-i stea în cale.

Împăratul a fost pus sub supraveghere și toate persoanele apropiate lui îndepărtate. Membrii casei domnitoare Li, reprezentanții aristocrației au fost practic anihilați printr-o strategie „isteată”: le-a acordat titluri pompoase, dar fictive, i-a numit în „înalte” funcții în localități îndepărtate, a înscenat „accidente nefericite” și sinucideri tragice și, bineînțeles, condamnări la moarte, pe baza unor denunțuri mincinoase. După toate acestea, în anul 664, a obținut recunoașterea poziției ei egale cu cea a împăratului și a dreptului de a prezenta sacrificii pământului strămoșesc, alături de suveran. Așa a început unica perioadă din istoria Chinei cunoscută ca *ersheng*, domnia celor doi împărați.

În anii ce au urmat până la moartea lui Gaozong, survenită în 683, Wu Mei a condus țara cu mână de fier. A instaurat un sistem de denunțuri și de recompense generoase cu posturi de conducere și poziții sociale – indiferent de gradul de instrucție – a tuturor celor care furnizau informații. Și-a format o nouă clasă de administratori, recrutați prin concurs, din toate

Călărețul cu fața acoperită cu voaleta (dinastia Tang)

straturile societății, ea însăși implicându-se în examinarea lor. A promovat fără ezitare oamenii capabili și onești, s-a dovedit chiar înclinată să le asculte sfaturile. În organele de reprimare, în schimb, a numit persoane docile și obtuze înclinate spre cruzime morbidă.

La fel de preocupată s-a dovedit împărăteasa Wu de fiii ei, urmași ai tronului. Pe măsură ce constata că unul sau altul dintre ei nu era un succesor de nădejde, nu ezita să-l lichideze. Primul a căzut victimă, în anul 675, fiul ei cel mare, favoritul împăratului Gaozong, apoi, în 680, cel de al doilea, care se bucura de simpatia demnitarilor. Celui de al treilea, care i-a succedat împăratului, în anul 683, nu i-a cedat puterea. L-a înlocuit cu cel de al patrulea fiu, Li Dan (tatăl împăratului cel Iluminat, Li Longji – vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1998). Dar acesta, un om îndrăgostit de cărți și retras din fire, nu i-a satisfăcut pretențiile. Atunci l-a sechestrat într-un conac, interzicându-i contactul cu viața politică. A vrut să-l reîncăuneze în anul 686, după înăbușirea cu mare cruzime a revoltei adeptilor familiei imperiale Li, încercând prin aceasta să liniștească spiritele. Li Dan, temându-se de o capcană ce putea să-l coste viața, a refuzat categoric propunerea.

O glorie pentru mama

Astfel s-au precipitat evenimentele ce au condus la încoronarea ei ca împărat al marelui imperiu Tang. Pentru a-și crea o ascendență genealogică a ordonat ridicarea a șapte temple în memoria familiei sale, Wu și a citorit importante așezăminte budiste. Drept recunoștință, în vara anului 690, călugărul Faming, din templul Weiguo, a redactat *Cartea Norilor Mării* (Da Yun Jing), în care a demonstrat că împărăteasa Wu era descendenta Bodhisattvei Maitreya (Mile), Buddha mântuitorul, ceea ce o îndreptăța să ia locul dinastiei Tang. Au

Drumul ce duce spre tumulul în care se află mormântul împăratului-femeie

urmat petiții prezentate de solii unor șefi de neamuri și popoare, de demnitari, de preoți și samani și chiar de poporul de rând, în care s-a solicitat schimbarea titlului dinastic Tang în Zhou și a numelui de familie a împăratului în Wu. Conform uzanțelor, ea a refuzat de trei ori aceste propuneri și doar când chiar fiul său, împăratul, „i-a cerut” acest lucru, a cedat.

Iat-o, așadar, în anul 690, în Palatul Legilor Cerești, urcând maiestuos treptele tronului, pentru a se încorona ca Împăratul cel Sfânt (Shengshen Huangdi) și a decretat întemeierea dinastiei Zhou. La vârsta de 66 de ani, își vedea dorința împlinită: era o glorie pentru mama ei.

Pentru immortalizarea momentului, în cele două capitale – Xi'an și Luoyang, acum numită Capitala cea sfântă (Shendu), a ridicat două temple magnifice, apoi a ordonat turnarea a nouă tripizi din bronz, fiecare greu de 30 de tone, și înălțarea Pilonului cerului, o coloană octogonală din fier, înaltă de peste 30 metri, pe care s-au gravat numele tuturor demnitarilor și a șefilor celor patru seminții din acel an și dedicația scrisă de mâna ei: Ridicată spre slava mării dinastii Zhou.

Retrasă într-un colț de palat

Vârsta nu a împiedicat-o să exercite puterile imperiale cu cea mai mare fermitate. Avea alături o nouă generație de funcționari și demnitari, răspunzători de mersul treburilor pe întinsul întregului imperiu, verificați prin examinare și angajați după o perioadă de încercare. A înființat mii de alte posturi, de secretari executivi pe lângă ministere, a introdus sistemul de examinare a demnitarilor militari. Eliberată de prezența celor care i se opuneau, în primul an al domniei sale, a știut să condamne acțiunile celor mai notorii torționari, care până atunci îi serviseră scopurile, să se delimiteze de ei, pedepșindu-i exemplar. A dat satisfacție Tangului și le-a câștigat încrederea.

Istoricii chinezi sunt unanimi în aprecierea că împărăteasa Wu a avut un rol pozitiv în mersul istoriei Chinei. Ea nu a permis ca lupta pentru putere din palatul imperial să afecteze activitatea economică și stabilitatea internă și externă a imperiului. A domnit peste o țară înfloritoare și întinsă de la Marea Galbenă la est, până la cursul fluviului Tigris la vest, până

Portretul unei aristocrate

la lacurile Băikal și Balhaș în nord și valea râului Meikong în sud.

China acelor ani, a cărei populație a crescut de la 3 800 000 la 6 150 000 de familii, a devenit cea mai mare putere în Asia, având intense legături diplomatice, politice și culturale cu țările vecine. Se practica un schimb intens de mărfuri pe uscat, de-a lungul căii mătăsii, ținută sub control de administrația imperiului, și de-a lungul căii maritime a mătăsii, cu Japonia, Coreea, țările din Asia de Sud-Est, țările din Golful Persic și Asia Centrală, Africa de Est și Bizanțul. Produsele meșteșugarilor chinezi – mătasea, porțelanul, hârtia – au devenit bunuri mult apreciate și căutate în toate țările celor trei continente. Anii ei de domnie se remarcă prin efervescență culturală. Din inițiativa ei, s-a editat marea antologie a creației literare, tratate de istorie oficială, comparată și comentată critic, s-au creat magnificele statui din grotle de la Longmen (la sud de orașul Luoyang) și frescele din cele de la Mogao (provincia Gansu). Perioada sa de domnie a rămas în istorie ca una de mare toleranță religioasă: budismul a ajuns la maximă înflorire, cultul strămoșesc, taoismul, s-a bucurat de un sprijin substanțial al casei domnitoare, au

pătruns islamismul, creștinismul nestorian, zoroastrismul, maneiismul și au fost ridicate edificii de cult ale acestora.

Ultimii ani ai vieții și i-a consumat într-un lux exorbitant și într-o stare de delăsare a treburilor de stat. Membrii familiei Wu, favorizați în toate, etalau o impertinență și o aroganță sfidătoare. Wu Zhao se lăsa flatată și curtată de niște tineri dedați plăcerilor și desfrăului. Adevărată de membrii clanului, Wu, împărăteasa se pregătea să desemneze drept moștenitor pe un nepot. Act ce i-a ridicat împotriva pe demnitarii credincioși casei Li a dinastiei Tang, ce invocau legea de fier a succesiunii la tron.

În anul 705 s-a recunoscut învinsă și a cedat tronul celui de al treilea fiu al ei. I s-a impus să se retragă într-un colț singuratic al palatului. A răătăcit acolo, luptând-se cu amintirile sale zburcimate, cu fantomele victimelor sale, până în anul 706, când moartea izbăvitoare i-a adus pacea sufletului și a trupului ostenit. Fiul ei i-a retras cognomenul de *Împărat mareș și sfânt, ce urma legile cerului* (Zetian da sheng huangdi), înlocuind cuvântul de împărat cu împărăteasa-mamă.

Așa cum a dorit ea, stela din fața mormântului nu i-a fost gravată. Suprafața netedă așteaptă până azi ca urmașii să incizeze realizările ei, faptele ei, de fapt, cele pe care ei le consideră merituoase – și să eternizeze aprecierile lor privind aportul ei la istoria Chinei. ■

Wu Zetian – într-un film contemporan

MONUMENTUL: TRADIȚIE ȘI VIITOR

În zilele de 19-21 octombrie 2000, s-au desfășurat, la Iași, lucrările celei de-a doua ediții a Simpozionului național, sub genericul de mai sus. Inițiat în anul 1999, de înimoasa truditore ieșeană pe tărâmul monumentelor istorice, d-na Aurica Ichim, cu scopul de a prilejui un schimb fructuos de opinii între specialiști din diverse domenii, care, prin activități specifice, colaborează la consolidarea, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor istorice din țară, Simpozionul cu genericul de mai sus a oferit, și de această dată, prilejul unui foarte rodnic schimb de opinii între specialiști, confirmând, prin rezultatele sale finale, ceea ce se prefigura încă de la prima ediție: utilitatea reală a unor asemenea întâlniri.

Chiar dacă numărul participanților și al comunicărilor a fost mai mic decât la ediția inaugurală, reușita manifestării din acest an, care promite să capete, el însuși, „tradiție”, nu a stat nici un moment sub semnul întrebării, și aceasta datorită calității participanților și a intervențiilor științifice ale acestora.

Prin diversitatea temelor abordate în cele peste 25 de comunicări prezentate în această a doua ediție a simpozionului de la Iași, s-a confirmat, o dată în plus, necesitatea ca *Monumentul istoric* să fie tratat și privit, nu numai prin prisma aspectelor tehnice ale procesului restaurării lui, ci și ca importantă parte componentă a istoriei și culturii poporului român. Această viziune s-a datorat – considerăm noi – nu în mică măsură dezbaterilor (uneori chiar înverșunate) desfășurate în cursul ediției inaugurale a aceluiași simpozion.

Prezentarea stării de conservare a unor monumente a alternat cu scoaterea în evidență a rolului pe care trebuie să îl joace specialiști din domenii care, chiar dacă nu înrudite, nu pot (și mai ales, nu trebuie) să evite implicarea directă în procesul restaurării și punerii în valoare a monumentelor istorice.

Faptul că exemplificările s-au făcut, precum pânjor, prin invocarea unor monumente istorice din perimetrul orașului Iași sau din cuprinsul aceluiași județ nu a împietat cu nimic asupra

conținutului și calității discuțiilor, problemele ridicate de aceste monumente fiind, în realitate, comune tuturor monumentelor istorice din țară. Pornind de la sublinierea, o dată în plus, a rolului arheologiei (pus, uneori, sub un discret semn de întrebare) și mergând până la detalierea tehnicilor de injectare a pereților de zidărie, piatra sa, cărămida, în cadrul lucrărilor simpozionului s-a evidențiat, fără excepție, preocuparea participanților pentru urgentarea implementării în România a unui volum cât mai mare de noutăți – tehnice sau de concepție – utilizate pe plan mondial în activitatea de restaurare și conservare a monumentelor istorice.

Dacă, în urmă cu ani, atenția specialiștilor părea că se îndreaptă în prea mică măsură către asigurarea participării multidisciplinare la activitățile de restaurare a monumentelor istorice, simpozionul de la Iași s-a constituit într-o nouă ilustrare a abandonării totale a unei astfel de atitudini, prezența seismologiei printre disciplinele care s-au bucurat de o atenție vădită în rândurile participanților stând mărturie în acest sens, însuși faptul că s-a discutat despre necesitatea unor intervenții *preseism* demonstrând seriozitatea cu care au fost privite problemele.

O parte foarte importantă din timpul prevăzut pentru desfășurarea lucrărilor simpozionului a fost rezervată vizitării unora dintre cele mai reprezentative monumente istorice din Iași și din împrejurimi, cele mai multe dintre acestea aflându-se în curs de restaurare, iar prin aceasta ele oferind cadrul cel mai potrivit pentru adevărate „lecții practice”, pe teme legate de specificul etapelor în care se aflau șantierelor respective (mănăstirea „Treierari”, biserica Barnovschi, Catedrala Mitropolitană ș.a.).

Manifestarea științifică de la Iași a fost o reușită certă a organizatorilor, nu numai în sensul asigurării unor condiții superioare pentru desfășurarea lucrărilor, ci, am spune, mai ales pentru că au făcut dovada statorniciei unei preocupări prea puțin întâlnite în alte orașe sau centre universitare din țară. ■

Mircea D. MATEI

SPUNE-MI CU CE TE ÎMBRACI, CA SĂ-ȚI SPUN CE EȘTI

Ceea ce îi frapa pe toți străinii care călătoreau prin Țările Române la finele secolului XVIII și începutul celui următor era bogăția și fastul veșmintelor purtate de orașenii bogați și de boieri. Nimeni nu-și refuza plăcerea de a se îmbrăca în materiale scumpe, de a purta bijuterii, de a fuma din ciubuce de spumă de mare bătute în nestemate și de a se plimba în trăsură. Nuanțele cele mai strălucitoare, cele mai contrastante și tipătoare se întâlneau pe străzile Bucureștilor și Iașilor.

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Ostentația pe care o aveau persoane ce nu aveau o avere suficient de importantă pentru a-și justifica bogăția veșmintelor, concurând chiar familiile marilor dregători și pe cea a domnitorului, a impus decretarea unor legi ce îngreunau portul anumitor culori și texturi. Alexandru Moruzi a fost unul dintre cei mai aprigi în acest sens: în 1796 a interzis cumpărarea de butci și carete de la Viena, după ce cu doi ani înainte opriese importul de stofe scumpe, basmale de preț și alte mărfuri de lux. Rezultatele acestor îngrădiri se pare că au fost minime, odată ce se formase

apetența pentru ele, comerțanții străini găsind aici o piață de desfacere generoasă.

Vechi la Paris, trufanda la București

Ajuns în Moldova în 1806, generalul conte Alexandre de Langeron își amintea mai târziu: „Din toate părțile veneau în capitale negustori de mode, couturieri, croitori, iar prăvăliile din Viena și din Paris se descotoroseau de toate vechiturile care păreau foarte noi la Iași și pe care se plătea foarte scump”.

Furnizorii erau în special negustorii sibieni sau bra-

șoveni, ce mediau mărfurile venite mai de departe, din Franța, Italia, Germania și, cu precădere, de la Viena. De la Leipzig se aduceau stofe fine, dantele, parfumuri și bijuterii; de la Viena – cizme, ciorapi, sticlărie și calești; de la Paris, tot prin intermediul Vienei, soseau broderii, panglici, flori artificiale, ceasuri și parfumuri; din Rusia erau furnizate blănuri scumpe și pielărie. Constantinopolul era însă principalul exportator de șaluri de cașmir, stofe turcești și levantine, fesuri, papuci și marochinărie,

pietre scumpe, ciubuce de cires și muștiece de chihlimbar.

Existau și în Țările Române producători de articole de îmbrăcăminte. Mulți domnitori au inițiat întemeierea unor întreprinderi locale. În 1766 Grigore Ghica III, în prima sa domnie în Moldova, înființează o manufactură de postav la Chiperești (*Magazin istoric*, nr. 5/1988). El a apărut în divan îmbrăcat în haine din acel postav aspru, simplu și sobru, pentru a da o pildă prea luxoșilor boieri ce se luau la întrecere în excentricități și scumpete, încercând să concureze însăși familia domnească. Ghica Vodă a recurs la această metodă atât pentru a-și rușina sfetnicii, cât și pentru a impulsiona meseriașii autohtoni. În Țara Românească clucerul Radu Slătineanu construise, în aceeași perioadă, o fabrică de postav la Pociovaliște, ce se va bucura ani în șir de privilegii din partea unor domnitori.

Dezvoltarea producției și comerțului local aduc după

Marele boier Al. Vilara

ele bunăstarea comercianților. Unii sunt ei înșiși eleganți și preocupați de certificarea statutului lor prin port și scumpetea fiecărei piese componente. Conștiinciosul negustor Alecu Vrăcășanu ține o evidență strictă a cheltuielilor și lucrurilor ce le folosea pe la 1826.

Inventarul garderobei sale cuprindea haine tradiționale orientale și articole după moda apuseană. El purta ișlic de 120 lei, fes de 9-10 lei, șapcă de 18 lei sau pălărie de 4,24 lei, anterior de cutnie (material textil obținut din amestecarea fibrelor de mătase cu cele de bumbac), giubea blănită (20 lei blana, 7 lei cusutul, 6 lei vopsitul), fermenea de 38 lei (unde numai căptușala costa 10 lei, iar cei 17 coți de găitane 20 lei), scurteică îmblănită de 41 lei, dulamă de postav de 300 lei, ceacșiri de sal de 11 lei, două perechi de pantaloni de 18 și 55 lei, șase perechi de cizme de diferite calități și una de pantofi.

Culori, ranguri și soapte din mărgele

Ișlicul era un acoperământ de cap în formă globulară cu o bază cilindrică, făcut din carton și acoperit cu pielele de miel de Astrahan încă nenăscut. Era obișnuit ca ișlicul unui boier divanit să aibă o circumferință de 1,80 m, astfel că apariția sa era magnifică și impunătoare. În vârf avea un ciucure de mătase. Boierii de rangul II aveau ișlicul de mai mici dimensiuni și surmontat de un fel de perină din postav verde ori grenă, în vreme ce boierii de rangul III nu-l aveau globular, ci tronconic.

Albul era culoarea pe care doar vodă și familia sa o puteau purta. Nuanțele descreșteau în intensitate, coborând scara ierarhiei politice. Astfel, boierii veliți (sau divaniți, care formau divanul țării și erau, deci, miniștri) aveau dreptul să poarte roz, vernil, bleu sau roșuri, galbenuri și albasturi puternice, în vreme ce aceia de rangul II și III aveau rezerve tonalitățile închise de brun, albastru, verde. Aceeași diferențiere era făcută și prin podoaba bărbii pe care numai veliții o puteau cultiva după pofta inimii, lăsând-o să le crească foarte lungă, spălând-o și parfumând-o. Rangurile boierești inferioare puteau să-și lase doar mustați.

Ceacșirii erau niște șalvari din postav gros care se purtau în timpul iernii; erau de obicei roșii. Giubeaua era o

Familie de orașeni la mijlocul secolului XIX

haină amplă, lungă, îmblănită. Fermeneaua tot o haină, scurtă până în talie, din postav, uneori îmblănită. Blana depindea de averea purtătorului: putea fi de jder, răs, dihor, dar și vulpe, iepure ori pisică pentru cei fără dare de mână. Totdeauna însă ea era brodată pe piept și spate cu fir de mătase ori cu fir metalic. O haină aproape identică, la fel de scurtă și de împodobită cu ceaprazuri, dar cu mânecile despicate pe

Prințesa Marița Bibescu

toată lungimea lor, era cepchenul, purtat atât de bărbați cât și de femei. Acesta era însă rezervat ciubucciilor, cafegiilor, arbănașilor și arnăuților ce formau personalul administrativ și de pază al unei curți domnești sau boierești. Totuși, cepchenul era purtat și de doamnele din înalta societate, care îl aveau din catifea sau mătase, cu nenumărate broderii delicate.

Peste cămașă, un bărbat îmbrăca anteriul, ce era petrecut peste piept și pântec și încins cu un brâu din șal

scump de cașmir. Era lung până la pământ și, pentru a nu stânjeni mersul, avea două crăpături în partea de jos, lateral, lungi de 25-30 cm. Peste el se îmbrăca fermeneaua scurtă în tonalități mai stinse, iar peste ea venea giubeaua grea, din stofă de lână merinos numită *pambriu*, îmblănită cu samur. Pe dedesubt erau purtați šalvari sau ceacșiri.

În picioare boierii încălțau meși care erau un fel de ciorapi din piele fină, fără toc, vârați în papuci atunci când se circula prin casă ori în cizme sau pantofi grosieri când se ieșea afară. Meșii erau, de fapt, încălțăminte de bază pentru interior, stându-se cu ei pe divan sau țopăind la baluri, așa cum relatează Ion Ghica: „Boierii cei tineri își lepădau giubelele și papucii, rămânneau numai în meși, și alergau de luau fetele și cucoanele la joc, la poloneză, la parolă, la vals și la ecossaise”.

Numai domnitorul purta papucii căptușiți cu postav roșu, celorlalți boieri fiindu-le

Ioan Gheorghe Caragea Vodă

Negustor bucureștean

interzisă această culoare. La fel, doar marele dragoman al Porții și fiul său – greci din Fanar ce aveau să ajungă domni în Principate – aveau voie să poarte papuci galbeni.

De la brâu era nelipsit hangerul cu mâner bătut în pietre scumpe – mai mult ornamental decât funcțional – și din mână șiragul de mătânii cu boabe din diamant, perle, corali, lapis-lazuli, agat sau lemn de trandafir. Despre mătânii, prințul Charles Joseph Lamoral de Ligne, aflându-se la Iași în 1788 (și adaptându-se extrem de bine în societatea boierimii moldave ale cărei costum și maniere le îmbrățișase cu totul) spune că erau folosite pentru mesaje prin felul de mișcare al mărgelilor prețioase care constituiau un vocabular galant între îndrăgostiții ce nu-și puteau permite cochetăriile saloanelor apusene, dar nici nu se puteau dispensa de ele.

Boierii de rangul II sau III aveau aproximativ același veșmânt și în aceeași straticare, dar confecționat din

alte texturi și, evident, cu altă cromatică. În loc de giubea aveau un halat neîmblănit, eventual vătuit, mai subțire sau mai gros, după sezon. Coconii purtau anterior vârgat, mai lung sau mai scurt, după vârstă, strâns într-un brâu în care înflegeau călimara de bronz folosită la învățătură. Pe deasupra îmbrăcau o fermenea de postav fin, bogat brodată, iar capul și-l acopereau cu un fel de turban – dar nu de felul celor turcești – din șal persan numit tarabolos sau cealma. Șalul se învârtă de mai multe ori în jurul creștelului până lua o formă cilindrică și plată, ca un eașcaval.

Primii furioși

Vestimentația aceasta lungă și largă nu-i împiedica totuși pe boieri să se distreze la balurile pe care începuseră să le organizeze după 1790 ghidându-se după moda apuseană adusă de ofițerii imperiali austrieci și ruși. Părerile sunt contradictorii în privința eleganței la dans și a agilității participanților: fostul consul britanic la București, William Wilkinson, are numai cuvinte de reproș la adresa stângăciei boierilor incomodați, spune el, de hainele lor greoaie. Dimpotrivă pictorului Sir Robert Ker Porter bărbatii i se păreau deosebit de grațioși atunci când își lepădau giubelele și își îșlicelau, rămânând doar într-o vestă roșie peste anteriul colant, strâns cu splendorul șal de cașmir.

Nelipsiții dandy ai oricărei epoci își permiteau unele

Marele ban Grigore Brâncoveanu

libertinaje în privința vestimentației. Astfel, după răscoala lui Tudor Vladimirescu din 1821, printre tinerii de neam se lansase o modă voinicească, ostentativă, ce arbora un costum de melanj arnăuțesc și panduresc. Ei se îmbrăcau cu poturi, mintean sau cepchen, pe cap își puneau tarabolos, iar în brâul lat înflegeau pistoale și iatagane. Cumintele port al coconilor studioși de altădată, care nu ieșeau din vorbele părinților, rămăsese undeva în urmă, ca lanțurile rupte ale robiei. Această frondă față de criteriile rigide ce impuneau costumul, cât și ignorarea sorgintelor nobile printr-un comportament frust, agresiv, bătaios se înscria pe linia romantică lansată de Lord Byron care, prin existența lui aventuroasă, devenise idolul tineretului. Pe la 1820-1825 unii juni îmbrăcaseră chiar „haine nemțești”, cu frac albastru cu nasturi de metal strălucitor,

vestă și cămașă albă cu guler mult înălțat pe obrazul ras. Exasperat de puternica și alarmanta intruziune a modei apusene în Valahia, Grigore Vodă Ghica a dat o ordonanță la 27 iulie 1827 prin care toți cei ce o adoptaseră erau somați să renunțe la ea în termen de trei zile, altfel expunându-se la „aspră pedeapsă”. Această decizie voia să reîntărească prestigiul tot mai scăzut al demnităților ce semnificau ierarhia socială, fapt ce s-ar fi repercutat și asupra luxului exorbitant al familiilor boierești, constrânse astfel la sobrietate. O „democratizare” a veșmântului era de neconceput încă, atâtea vreme cât starea unui boier se citea de departe prin culori, blănuri și mărimea îșlicului ce impuneau dozarea plecăciunii și a respectului cuvenit.

Plictisitele din iatace

Delicatele jupăne și jupănițele sprincenate acordau și ele mare atenție veșmintelor. Își pierdeau mult timp sulemenindu-se, încondeindu-și ochii și

Marele boier Iordache Filipescu

Alexandru Suțu Vodă

sprâncenele, colorându-și unghiile în roșu – fapt ce-l uimea pe generalul conte Alexandre de Langeron. Părul bogat și lung era lăsat despletit și în el se prindeau flui și stele de mărgăritare și nestemate. Uneori capul era acoperit cu mici fesuri de catifea oranj, vișinie sau violetă, cusute cu fir prin care erau împletite perluțe. Ciucurele greu, de fir auriu, atârna pe o parte. Alteori, pe creștet era prins un ornament în formă de taler, din carton acoperit cu mătase ori catifea și brodat.

În interior, pentru comoditate, femeile purtau o bluză subțire de borangic numită ciupag, peste care îmbrăcau un cepchen de catifea. Șalvarii erau de rigoare, cu sau fără fusta pusă pe deasupra. Rochiile erau largi și ample, fără talie și le permiteau să stea turcește pe divan. Și în această privință părerile sunt împărțite: contele de Langeron detestă aceste rochii care lasă posibilitatea pântecelui să

iasă, dizgrațios, în afară, în vreme ce prințul de Ligne le găsește foarte plăcute pentru ochi căci, în lejeritatea și transparența lor, evidențiază formele armonioase ale trupurilor feminine de o rară frumusețe în Valahia și Moldova.

Domnițele erau încălțate cu papuci de catifea cusuți cu fir și perle și înzorțonați cu pampoane de mătase. Dacă cine știe ce vizită urgentă le obliga să părăsească iatacul și să treacă ulița, peste papucii aceștia erau trași alții, cu talpă de lemn, înaltă, care le ferea de noroiul din ogradă și dintre bărnele podului Mogoșoaiei sau al altei artere pe care se afla casa. Acești papuci de lemn, numiți nalân, semănând mult cu cei japonezi, erau sculptați cu sidef și aveau barete de catifea ornamentate cu broderii de fir. Bogate bijuterii le înconjurau gâtul, mâinile și brațele. Centuri cu paftale de diverse mărimi și din cele mai variate materiale le împodobeau mijlocul. Din aur și argint, filigranate,

Paharnicul G. Cotofeanu

gravate și bătute, cu plăci de sidef sculptate în relief plat cu motive zoomorfe sau fitomorfe, aceste paftale erau obiecte de valoare ce se transmiteau din generație în generație, la fel ca și cerceii, colierele, brățările și inelele.

Neglijate de soții și tații lor – ce se îndeletniceau numai cu discuții politice ticluind intrigi care să le aducă înălțarea în rang sau conspirând împotriva domnitorului și a Sublimei Porți, jupănele și jupănițele duceau o viață plicticoasă, închise în iatacurile lor și, visătoare și melancolice, tânjeau după pasiuni puternice, mistuitoare. Se îndeletniceau cu brodatul, croșetatul, cu preparatul dulceții și al conservei de legume pentru iarnă. Când se întâlneau mai multe, fumau și beau cafele la fel ca bărbații și se lăudau cu ultimele achiziții în materie de îmbrăcăminte. Dintotdeauna, acest subiect a fost și va rămâne cel mai important în conversația feminină. Existența era mult mai simplă și mai tihnită atunci, astfel că aveau nu numai un timp apreciabil în selectare, dar și sume substanțiale pentru procurarea celor mai bune materiale care să fie adaptate poziției și averii purtătoare.

Mai mult decât astăzi atunci veșmântul nu era doar un acoperământ necesar al corpului, ci un element cu valoare eminamente estetică și de mesaj ce nu putea fi ignorat de nimeni și era înțeles de toți, indiferent de cultură și de statut social. ■

Străvechi orașe rusești

SUZDAL

MIOARA NANU

Nu puține sunt popoarele care păstrează cu sfințenie moștenirea culturală a strămoșilor lor – adevărată „carte de vizită” căutată întotdeauna de amatorii de frumos din lumea întreagă. Este și cazul străvechilor orașe ce formează așa-numitul „Inel de aur” – tezaurul arhitecturii naționale ruse: zece orașe cu monumente de o frumusețe greu de egalat, reflectând specificul și originalitatea artei ruse vechi.

Între ele Suzdalul, aflat la aproximativ trei ore de mers cu mașina sau cu trenul de Moscova, distanță parcursă printr-o regiune frumoasă, cu peisaj caracteristic zonei centrale a Rusiei. Intrând în oraș, ai impresia că te întorci cu două secole în urmă. Suzdalul a avut șansa de a rămâne în afara construcțiilor industriale și a modernizărilor. A fost construit de-a lungul a opt secole, supraviețuind invaziilor străine și incendiilor.

Suplețea pietrei

Așezarea a fost pentru prima dată atestată documentar în anul 1024, în *Letopisețul Levrentiev*. Dar nu există locuitor din Suzdal care să nu încerce să te lămurească că locul are o istorie mult mai veche. În prima jumătate a secolului XII, Suzdalul a fost „cetate de scaun” a cnezatului Rostovo-Suzdal, care l-a avut ca prim cneaz pe Iuri Dolgoruki. Din secolul XIII, devine capitala independentă a cnezatului Suzdal. În 1238, năvălirile tătare au distrus aproape în întregime așezarea. Locuitorii au reconstruit-o, dar Suzdalul a fost nevoit să se supună Moscovei în anul 1392. Pierzându-și importanța politică, a devenit un centru religios al Rusiei.

În 1967, Suzdalul a fost declarat oraș-rezervație, oraș-muzeu, precum și centru turistic.

Ferit în acest fel de orice ingerință arhitectonică a secolului nostru (numără patruzeci de mănăstiri și biserici), el permite parcurgerea în câteva ore a decenii și veacuri de istorie a poporului și a artei rusești. Lăcașurile de cult alcătuiesc un ansamblu impresionant prin varietatea și suplețea formelor unui material atât de dur cum este piatra.

Nucleul istoric al așezării este valul de pământ al Kremlinului (din rusescul „kreml”, „cetate”, „fortăreață”), înălțat în secolul XI, cu cea mai veche clădire, catedrala „Nașterea Maicii Domnului” (1222-1225). Prin cele cinci cupole ale sale, de un albastru intens, pe care strălucesc stele aurii, catedrala domină întreaga panoramă. Aproape concomitent cu înălțarea acestui lăcaș religios au fost realizate și masivele porți metalice de intrare în el, cunoscute sub

denumirea de „Porți de aur” – monument unic al străvechii arte rusești aplicate. Toate motivele și desenele, gravate în aur, au rezistat în mod miraculos atacurilor tătare. Numeroasele legende țesute pe această temă explică fenomenul prin misterioasele virtuți ale porților, ca și prin colaborarea cu puterile divine!

Lângă catedrală se găsește cea mai mare clădire laică din oraș, fostă reședință a arhiepiscopilor locali. Construită într-o perioadă fastă, de avânt economic și comercial, la sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII, ea se prezintă ca un ansamblu armonios îmbinat cu clădirile înălțate anterior pentru episcopi (secolul XV), prin priceperea constructorilor locali de a da complexului o înfățișare unitară. În prezent, aici funcționează filiala Muzeului Vladimiro-Suzdalski, care prezintă istoria orașului din cele mai vechi timpuri: *Krestovaia palata* – construcție pentru festivități, cu interior din secolul XVII, precum și expoziția de pictură veche rusă, unde sunt expuse icoane din secolele XIII-XVII, multe ale unor renumiți pictori din Costroma.

Solomonîa nu-și îngroapă fiul

Mănăstirea Pokrovski, deși poate fi considerată un reușit model al stilului arhitectonic local din secolul XVI, are multe similitudini cu arta moscovită. Pe vremuri, își câștigase un trist renume: loc de surghiun pentru femeile de viță

nobilă, devenite, la un moment dat, „incomode” din „rațiuni de stat”. Era cel mai uzitat mijloc de a scăpa de ele, pentru a fi „înlocuite” cu rivaletle lor mai norocoase. Aici s-a sfârșit destinul tragic al Xeniei Godunova, aici a fost trimisă la călugărie, devenind „mireasa Domnului”, Evdochia Lopuhina, prima soție a țarului Petru cel Mare. Vizitatorul privește impresionat chiliile reci și apăsătoare ale călugărițelor. În aer mai stăruie încă strigătele disperate ale țarinei Solomonîa Saburova, soția țarului Vasile III, cea care s-a opus cu înverșunare călugăriții forțate, pe motiv că nu poate face copii. În mănăstire a născut un copil, ca și Irina Glinskaia, cea de a doua soție a țarului Vasile III. Țareviul a fost botezat Ivan și a devenit mai târziu Ivan IV, supranumit cel Groaznic.

Dacă succesiunea la tronul Moscovei era asigurată, existența copilului Solomonîei constituia o amenințare prevestitoare de lupte interne. Cum zidurile mănăstirilor știu să tacă și să păstreze multe taine, imediat s-a răspândit zvonul că fiul Solomonîei a murit. El a fost îngropat la Suzdal. Prin anii '60, directorul de atunci al Muzeului de Istorie, Alexei Varganov, a avut ideea să cerceteze mormântul. La deshumare s-a descoperit un mic sicriu, în interiorul căruia se găsea o păpușă de lână, îmbrăcată în straie bogate.

Varganov a emis ipoteza că, pentru a-și salva copilul, Solomonîa l-a încredințat spre creștere

Biserica Nikolsk din Glotovo (1766)

Casa de negustori de la începutul veacului XIX

unor oameni simpli. La Muzeul de Istorie din Suzdal se păstrează portretul Solomoniei, pictat de un anonim, iar alături stă păpușa de lemn îmbrăcată în veșminte bătute cu pietre prețioase. Legende spun că atunci când fiul Solomoniei a crescut, s-a făcut haiduc. Numele său – Kudeiar – a devenit cunoscut în toată Rusia, iar faptele sale curajoase pentru apărarea dreptății și a oamenilor nevoiași au pricinuit multe necazuri țarului Ivan cel Groaznic.

Mănăstirea Spasso-Efimievski, din secolul XVI, cu cele 12 turnuri ale sale și cu zidurile de apărare de până la opt metri și jumătate înălțime, aduce mai mult cu o fortăreață. De altfel, destinația ei a fost la un moment dat cea de închisoare pentru „disidenții” politici și religioși care atentau la puterea țaristă. Aici a fost înmormântat decembristul F.P. Șahovskoi și tot aici Ohrana țaristă intenționa să-l închidă și pe scriitorul Lev Tolstoi. Pe teritoriul acestei mănăstiri se găsește mormântul cneazului D.M. Pojarski (1578-1642), unul dintre conducătorii luptei poporului rus împotriva intervențiilor polonă și suedeză de la începutul secolului XVI.

În apropiere de Suzdal, pe marginea râului Kamenka, a fost deschis în aer liber un Muzeu al arhitecturii în lemn și al modului de viață la

sat, ce aduce întrucâtva cu Muzeul creației populare din Dumbrava Sibiului de la noi. Aici au fost transferate din diferite locuri din regiunea Vladimir biserici, mori de vânt, case-monument, care și-au păstrat înfățișarea inițială, specifică arhitecturii rusești în lemn. Reține atenția bisericuța Nikolsk (1766), adusă în 1960 din satul Glotovo, care prin personalitatea și frumusețea sa, prin armonia formelor și inventivitatea decorațiunilor, rivalizează cu cele mai reușite exemplare în piatră din Moscova, Kiev, Novgorod sau Vladimir.

Intrând în casele țărănești autentice, construite cu un secol sau două în urmă, ai prilejul să constăți ordinea și disciplina ce domneau în familia țăranului, preocuparea pentru a avea un loc de primire a oaspeților (așa-numitul „krasnii ugolok”), grija pentru hrana familiei prin confecționarea artizanală a diferitelor obiecte. De la cele mai mari: plug, grapă, butoaie, căruțe, până la linguri, blidare și chiar jucării. Toate confecționate din lemn!

Locuitorii de astăzi ai acestei așezări patriarhale și-au ales și o stemă deosebit de inspirată a orașului: Ea redă cele mai caracteristice particularități ale istoriei locului prin imaginea unei păsări semețe și puternice – vulturul cu coroană pe cap. ■

Blitz... Concurs

Trimiteți până la data de 1 martie 2001 răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*. Concursul nu are talon.

Care era suprafața Bucureștilor la începutul lui 1951?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna decembrie 2000 este:

a) Petru I

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de d-na Valentina Hedeș, din com. Budești, jud. Bistrița-Năsăud.

UNDE PĂMÂNTUL ATINGE CERUL

Ecclesia Abbatiae Westmonasteriensis este istoria în piatră și marmură a Angliei, a vieții politice și culturale, a marilor fapte de vitejie. Acolo își dorm somnul de veci, în sarcofage de marmură, regi și regine, ostași și conducători de oști, înalți prelați.

Scriitori, geologi, avocați, diplomați, astronomi, oameni politici sunt înmormântați sub dalele abatei, avându-și statuile sau plăcile lor comemorative.

Catedrala Westminster este unul dintre cele mai vestite și mai vizitate locuri din Anglia. Aici au fost încoronati, după 1066, toți regii și reginele (în afară de Eduard V și Eduard VII) și a fost locul de înmormântare al acestora.

Deși istoria Westminsterului nu este cunoscută decât de pe vremea lui Eduard Confesorul (1042-1066), originile sale sunt mai vechi. Numele de Westminster este amintit într-un document din secolul X, ca un loc ce inspira teamă și respect. Se mai văd și acum urmele unei mănăstiri sau biserici ale cărei fundații, după cum spune legenda, au fost puse de Sebert, regele Saxoniei de răsărit (mort în 516), pe care ar fi ridicat-o la îndemnul lui Melitus, primul episcop al Londrei. Mormântul lui Sebert - făcut din grija călugărilor în 1308 - poate fi văzut și astăzi. Colaboratoarea noastră doamna BEATRICE KISELEFF a adaptat acest articol din revista britanică History Today.

Eduard Confesorul a ridicat catedrala pe o insulă de pe Tamisa, numită Westminster Eyot (cunoscută înainte sub numele de Thorney Island). Pentru a supraveghea mai bine lucrările, el a construit un palat lângă mănăstire.

Primele cinci seacuri ale existenței sale (din secolul XI până în XVI), palatul Westminster a fost reședința regelui. În ultimele două secole din cele cinci (1376-1547), capitulul (sala mare) mănăstirii era locul de întrunire al Camerei Comune-

lor. În această perioadă au fost îngropați în mănăstire opt regi și regine. Până atunci aici nu fusese înmormântat decât Eduard Confesorul. Astfel a fost cimentată legătura dintre Biserică și Stat.

De la mijlocul secolului XVI, regii nu au mai locuit la Westminster, ceea ce a atras mari transformări. Palatul regelui a devenit Casa Parlamentului, iar la Whitehall (Sala albă), alături de puterea legislativă, s-a instalat și puterea executivă, unde se află și astăzi.

Din clădirile construite în perioada lui Eduard Confesorul nu a mai rămas aproape nimic. Probabil că fuseseră ridicate temporar locuințe pentru monahi și călugări, unde puteau să mănânce și să lucreze până la terminarea mănăstirii. Clădirile definitive nu au apărut decât după o sută de ani. O bună parte dintre ele mai pot fi văzute și astăzi: dormitoarele călugărilor, foarte bine conservate, un zid al sălii de mese cu arca-dele sale normande, precum și peristilul (culoarul străjuit de

Piatra de mormânt a Eroului Necunoscut

coloane) întinecat, prin care treceau călugării dintr-o parte în alta a mănăstirii. S-au mai păstrat și trei arcade ale capelei Sf. Caterina, ca și o parte a infirmeriei.

Viața întregii comunități se desfășura în jurul bisericii, care se afla în partea de nord a clădirilor monahale. Era o biserică foarte mare, în stilul predominant pe atunci în Franța, numit stil normand, în Europa fiind cunoscut sub numele de stil provensal. Planul inițial se deosebea foarte puțin de acela al bisericii actuale, doar transeptul (spațiu transversal pe naos, alcătuit de brațele imaginare ale planului în formă de cruce) fiind mai îngust. Probabil că avea un turn central. Sanctuarul ocupa un spațiu considerabil, având altarul în centru. La est de altar se afla mormântul Confesorului.

Din cauza îmbolnăvirii regelui, sfințirea a trebuit să fie amânată din ziua de Crăciun a anului 1065, cum fusese programată. Regele a și murit la

5 ianuarie 1066. Nu se știe dacă încoronarea succesorului său, Harold, a fost făcută în catedrală, dar aceea a lui Wilhelm Cuceritorul, duce de Normandia, care, a survenit după numai 12 luni, a avut loc în catedrală, în ziua de Crăciun.

Lă mai puțin de 200 de ani de la înălțarea edificii, Henric III l-a demolat și reclădit, din marmură. Din punct de vedere structural actuala biserică este așa cum a plănuț-o Henric III, deși nu există nici o latură exterioară care să nu fi fost refăcută. În fiecare parte a clădirii se află nișe și statui, toate după gustul lui Henric III. El este considerat, dintre regii englezi, cel mai mare constructor și patron al artelor.

Construcția mormântului Confesorului a mai dăinuit o vreme, până în 1268, când a fost înlocuită cu monumentul pe care-l vedem astăzi. Acesta este în stil italian, bogat împodobit cu mozaicuri și chivoturi (relicve auriate) și este una dintre marile minunății ale acestei catedrale. Alturi de mormânt era altarul și, la vest de altar, marea platformă pe care se efectua încoronarea.

Pe latura de est a mormântului se afla o capelă mică a Fecioarei, deasupra căreia Henric VI a

dispus să fie ridicată o altă capelă – susținută de arcade și ornată din plin cu statui. Imediat dedesubt se află mormântul tatălui său, Henric V. În capelă au fost expuse, până la Reformă, principalele relicve din catedrală: capul Sfântului Benedict, un dinte al Sfântului Athanasius (fals), unele veșminte ale apostolului Petru și o cingătoare a Sfintei Fecioare Maria.

La vest de acest mare grup de morminte regale se află altarul principal. Abia după construirea capelei lui Henric V călugării au ridicat amvonul, în care sunt săpate în piatră scene din viața lui Eduard Confesorul, pentru ca pelerinii, care treceau pe acolo, să cunoască mai multe despre viața regelui.

Naosul (încăperea principală) se întinde acum pe 12 arcade, dintre care cinci au fost completate pe vremea lui Henric III (sau a lui Eduard I), pe la mijlocul secolului XIV. Arcadele din partea vestică, precum și turnul, nu au fost

Naosul catedralei

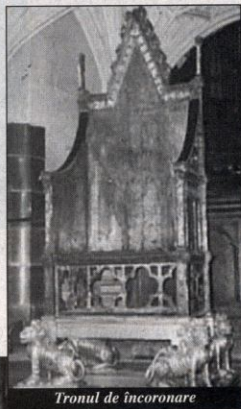
Nu s-au mai făcut decât două importante completări: Henric VII a dăruit capela Fecioarei din aripa estică și a început ridicarea unei capele care-i poartă numele și care este o capodoperă. O bună parte din jumătatea estică a capelei este opera italianului Pietro Torrigiani. Fațada vestică a fost imaginată cu două mari turnuri care nu au fost terminate decât în anul 1745, datorită eforturilor vicarului Joseph Wilcocks, episcop de Rochester. Mormântul acestuia din naos are o reprezentare a bisericii văzută dinspre nord-vest, iar fereastra dinspre vest, viu colorată, poartă înscrisă, cu cifre mari, data executării acestei lucrări, 1735. De atunci nu s-a mai construit nimic.

acoperişului. Pe pereți mai pot fi văzute și acum urmele frumoaselor picturi, iar pardoseala din ceramică viu colorată a fost protejată, până în secolul XIX, de o podea suprapusă, din lemn. Geamurile de la ferestre, grav avariate în timpul celui de-al doilea război mondial, au fost înlocuite, iar acum, cele vechi, purtând însemnele heraldice ale lui Henry de Reyns (meșterul zidar al lui Henric III), alternează cu cele ale lui Henry Yvele (meșterul zidar care a reconstituit naosul).

Chapter House a adăpostit Camera Comunelor de pe vremea lui Eduard I până la sfârșitul domniei lui Henric VIII. Tot aici, în spatele unei uși grele de stejar, ferecată cu șapte lacăte, se află Camera Artoforului, pe vremuri numită Capela Arto-

forului, unde în secolul XIV s-a mutat trezoreria mănăstirească. Artoforul, păstrat aici, este o cutie în care se află monedele standard, din aur și argint, cu care sunt comparate în fiecare an monedele de pe piață.

Clădirea mănăstirii Westminster a fost ocupată din 1065

Tronul de încoronare

Capela lui Henric VII

de clerici. În 1540, a fost desființată mănăstirea. Din 1560 până azi ea este lăcașul unei biserici, fiind numită mănăstire numai prin tradiție. Călugării de pe vremuri erau benedictini, așa că trăiau o viață supusă unor reguli bazate pe indicațiile lui Benedict, întemeietorul comunității (în jurul anului 530, la Monte Cassino în Italia). Își petreceau vremea cu

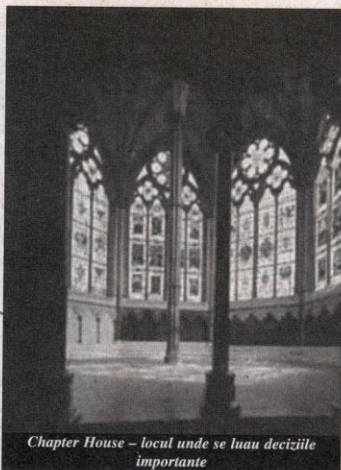
slujbele din timpul zilei și al nopții, citind sau scriind, ocupându-se cu grădinaritul și ieșind în afara incintei pentru rezolvarea treburilor mănăstirești sau ale regalității.

Deși nu aveau avere personală, călugării dispuneau de banii obținuți din administrarea averilor mănăstirești. Unii erau trimiși la studii la Oxford. Bătrânii probabil că-și petreceau ultimii ani ai vieții în infirmerie, care se afla – și se mai află încă – în micul schit.

Conducerea treburilor mănăstirești îi revenea starețului, care avea numeroși slujitori și o gospodărie. Colegiul, care administra clădirea și unele proprietăți, era compus dintr-un vicar și 12 episcopi. Timp de aproape 140 de ani (1666-1802) vicariatul a aparținut episcopatului de Rochester.

Efectul schimbării mănăstirii în biserică evanghelică: a devenit locul unde era reprezentată, cu pompă, istoria națiunii. Acest lucru s-a făcut însă treptat. Până în 1820, biserica era ca o capelă de colegiu, fiind vizitată mai mult de arheologi și arhitecți. În timpul serviciului divin publicul nu avea voie să intre decât cu acordul vicarului.

Din vremea Elisabetei I, arcadele au început să fie ocupate, în afara familiei regale, și de cei din rândul nobilimii, care au ridicat monumente impunătoare, unele de o rădă frumusețe. Din secolul XVII,

Chapter House – locul unde se luau deciziile importante

nobilimii i s-au adăugat și marii poeți englezi. Primul dintre ei a fost Geoffrey Chaucer, culmea ironiei, nu pentru că era autorul cărții *Povestirile din Canterbury*, ci pentru că lucrase ca funcționar în Palatul Westminster. Totuși, inscripția de pe mormântul lui consemnează că a fost poet. Abia după 150 de ani, pe vremea înfloririi literaturii engleze, i-a fost dedicat un magnific monument. Spencer, John Dryden, Alfred Lord Tennyson, Robert Browning și mulți alții i-au urmat lui Chaucer în colțul rezervat poezilor.

Din secolul XVIII au fost înmormântați la Westminster și oameni distinși, din alte sfere de activitate. Alături de dr. Johnson, scriitorul, se află prietenul său Garrick, actorul, apoi Camden, istoricul și, în naos, Tompion, ceasornicarul. Muzicienii își au și ei colțul lor, în spatele despărțurii nordice

a corului, alături de vechea orgă.

Multe dintre monumentele comemorative au fost ridicate mult după moartea persoanei respective, cum e cazul lui Byron căruia, deși a murit în 1824, i s-a ridicat un monument abia în 1969. Întârzierea s-a datorat faptului că era homosexual. Lui Shakespeare, înmormântat la Stratford-upon-Avon în 1616, abia în 1740 i-a fost dedicat un monument la Westminster. Mulți scriitori obscuri, celebri la vremea lor, au rămas doar prin monumentele de la Westminster, dovadă a faimei de care se bucurau.

Tot aici se află și bustul lui Milton, înmormântat la St. Giles. Deși au trecut mai bine de o sută de ani de la moartea lui Dickens, scriitorul celor dezmoșteniți, de pe mormântul lui niciodată nu lipsește o ghirlandă de flori.

Cenușa multor oameni de știință a fost adusă în vremea noastră în jurul mormântului lui Isaac Newton, cum ar fi memorialul lui Charles Darwin și, de curând, al australianului Howard, baron Florey (m. 1968), care a contribuit la promovarea penicilinei, după ce a fost descoperită de Fleming. Nici soldații și marinarii nu au fost uitați, de când au fost înmormântați aici amiralul Nelson și Wellington, învingătorul lui Napoleon.

Pentru Marea Britanie, Westminster înseamnă peste o mie de ani de istorie și civilizație, care fascinează pe oricine are privilegiul de a vizita acest sanctuar. ■

CAROL AL XII-LEA – UN RĂZBOINIC AL NORDULUI

Din atăția împărați ai Romei, ai Sfântului Imperiu, din atăția sultani, califi, papi și regi, sunt puțini cei ale căror nume și viață merită a fi reținute și, respectiv, povestită; restul se găsește în tabelele cronologice. Un astfel de personaj este și Carol al XII-lea, regele Suediei.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, Suedia avea o populație de aproape 4

milioane de locuitori. Regele suedez stăpânea un ținut cu mult mai mare decât cel de astăzi, întinzându-se din Finlanda și Livonia (regiune istorică ce cuprindea teritoriul actual al Letoniei și al Estoniei, capitala fiind Riga), până chiar pe teritoriul german – în ducatul Bremen și o bună parte din regiunea Pomeraniei. Era o țară întinsă și bogată.

MIHAI CONRAD

Din căsătoria regelui Carol al XI-lea cu Ulrica-Eleonora, fiica regelui Danemarcei, se naște la Stockholm, la 17 iunie 1682, Carol, moștenitorul tronului suedez. Educația primită este cea obișnuită. De timpuriu, tânărul este atras de cai, de exercițiile violente, demonstrând o voință și o rezistență fizică excepționale. Și-a însușit limba franceză și latină, pe ultima vorbind-o curent. Avea doar 11 ani când își pierde mama, tatăl murind patru ani mai târziu. Carol devine rege la ... 15 ani.

Regența unui consiliu condus de bunica sa, Edviga-Eleonora de Holstein, văduva lui Carol al X-lea, nu-i convine și o va îndepărta la numai câteva luni, instaurând o domnie absolutistă. S-a

încoronat în decembrie 1697, la Stockholm, și nu la Uppsala, ca majoritatea regilor Suediei începând din secolul XVI. Și-a luat singur coroana din mâinile arhiepiscopului, iar la sfârșitul ceremoniei s-a avântat pe roibul său cu o mișcare atât de năvalnică, încât coroana i-a zburat de pe cap.

Orașele cad unul după altul

Tinerețea și lipsa de experiență a regelui îi incită pe vecini la reluarea sau acapararea de teritorii. Se naște astfel coaliția saxono-danezo-rusă, care va genera apoi „marele război nordic”.

Dacă la începutul domniei, Carol era aproape indiferent la problemele țării, la 18 ani,

comportarea i se transformă brusc: la o parte distracțiile tinereții, numai războiul contează...

Prima sa acțiune a fost însă una de ajutor dat ducelui de Holstein, atacat de danezii lui Frederic al IV-lea (1699-1730). Ea se soldează cu un tratat de pace avantajos pentru Carol și finiește ducatului prieten (1700). În acest timp, intră în scenă și un alt adversar de proporții al regelui suedez, Petru I al Rusiei (1682-1725), supranumit „cel Mare”. Oastea rusă asediază orașul Narva (pe teritoriul actual al Estoniei). În condițiile grele ale lunii octombrie, cu ger și zăpadă, apărătorii orașului au rezistat până la apariția flotei suedeze de 200 de vase, în noiembrie.

La primul atac al armatei nordice, rândurile soldaților

ruși s-au spart în debandadă. Însuși Carol lupta călare în fața oamenilor săi. În focul luptei, calul i-a fost omorât. Un glonte rătăcit, fără să-l rănească, s-a oprit în faldurile complicatului său guler. Semn divin, s-au grăbit unii să-l catalogheze!

Generalii, ruși Dolgoruki, Golovkin și Fedorovici se predau, fiind primiți cu multă politețe de regele învingător. Soarta părea să-i suradă.

În primăvara următoare, Carol și-a îndreptat atenția și spre cel de-al treilea adversar, August al II-lea, Elector de Saxa, ales rege al Poloniei (1697-1704, 1710-1733). El atacă Polonia înainte ca August să primească ajutoare rusești, conform tratatului încheiat între ei și Petru I. Bătălia a avut loc lângă Riga, pe râul Dvina. Cum vântul sufla de la nord spre

sud, Carol ordonă apărinderea unor cantități mari de paie umede, pe care le încarcă în bărci. Fumul a redus la zero vizibilitatea, așa că armata venită din Saxonia pentru a-și ajuta electorul, devenit și rege al Poloniei, este repede învinsă. Adversarii nu au putut observa nici locul, nici momentul trecerii suedezilor peste râu. După victorie, Carol își adună ostașii și a înaintat spre nord, înspre capitala ducatului Curlandei, Mittau, neîntâmpinând nici urmă de rezistență, orașele predându-i-se unul după altul.

După stingerea dinastiei vestite a Jagellonilor (1572), statul polonez devenise o

republică nobiliară („Rzeczpospolita Polska“). Dieta, după victoria lui Carol, se înversună împotriva lui August al II-lea și votă alegerea unui nou conducător. Electorul de Saxa încearcă să-și apere tronul, dar intervenția lui Carol, ajuns la 5 mai 1702 la porțile Varșoviei, grăbește sfârșitul. Ciocnirea dintre cei doi are loc în iulie același an, lângă Kliszow, între Varșovia și Cracovia. Chiar dacă armata saxonă era aproape de două ori mai numeroasă decât cea suedeză, victoria a fost de partea celei din urmă. În

protectorul său acordându-i și fondurile necesare pentru refacerea țării și a armatei. Într-o ciocnire în forță între cele două oști ale actualului și fostului rege al Poloniei, Stanislas are câștig de cauză, iar în octombrie 1705, împreună cu soția sa, Charlotta Opalinska, este încoronat – la Varșovia (era o excepție deoarece regii Poloniei erau încoronați la Cracovia).

Visul Poltavei

Între timp, profitând de neatenția suedezilor, Petru cel

Mare asediază și cucerește Narva, în august 1704, oraș situat prea aproape de recenta sa creație – Sankt Petersburg.

Luptele dintre August, fostul rege al Poloniei, și Carol al XII-lea continuă, devastând orașe și

„Victoria de la Poltava a fost o nenorocire pentru Rusia; ea a atras după sine două secole de mari tensiuni, distrugerii, aservire și alte și alte războaie. Înfrângerea de la Poltava a fost salvatoare pentru suedezi; pierzându-și pofta de a mai lupta, ei au devenit poporul cel mai înfloritor și mai liber din Europa“.

(Aleksandr Soljenitin)

sfârșit, Suedia se putea bucura de pace...

Cum în primăvara anului 1704, dieta poloneză declarase tronul vacant, un sfătuitor al lui Carol încearcă să-l convingă să preia tronul polonez. Răspunsul regelui suedez a intrat în istorie: „Îmi face mai mare plăcere să ofer o coroană decât să o iau“... Și astfel, mult disputata coroană ajunge la un aproape necunoscut, pe numele său – Stanislas Leszczyński, remarcat de Carol al XII-lea în timpul lucrărilor Dietei, drept un tânăr blând, înțelept, cu „o figură de băiat cuminte“.

Prietenul regelui suedez este ales rege în iulie 1704,

zone întinse ale Poloniei. Silindul și adversarul să se retragă spre Cracovia, Carol reușește chiar să cucerească Saxonia, baza militară și politică a lui August. Văzându-se înfrânt chiar și pe teritoriul patriei sale, acesta semnează renunțarea la tron în favoarea lui Stanislas. Războiul se putea considera încheiat, dar altul bătea la ușă...

După o perioadă de „relaxare“ spartană, tânărul rege suedez părăsește Saxonia, în septembrie 1707, în fruntea unei armate de 43 000 de oameni. Ducea cu el un tezaur impresionant, alcătuit din dările plătite de fiecare oraș

ocupat. Din Polonia i se alătură o altă forță de 20 000 de oșteni, iar din Finlanda – una de rezervă, de 15 000. Direcția era clară – Rusia.

În septembrie 1708 s-a dat o primă luptă lângă Smolensk. Alături de suedezi lupta și hatmanul ucrainean Mazeppa (de origine poloneză), visând la independența Ucrainei.

Până acum, Carol nu cunoscuse înfrângerea. Prima i se va arăta în bătălia de lângă orașul Lesno, aici rămânând în mâna rușilor 8 000 de care cu alimente, îmbrăcăminte și într-un teaur al armatei suedeze. Sorții nu se mai arătau atât de binevoitori...

Iarna anului 1708-1709 a fost foarte geroasă. Armata suedeză se reducea doar la 24 000 de oameni flămânzi și suferind de frig. „Generalul iarnă” învinsese. În aceste condiții, Carol ia legătura, prin emisari, cu sultanul otoman, smulgându-i promisiunea vagă a unui ajutor armat împotriva rușilor. Ion Neculce nota astfel nerespectarea promisiunii otomane: „Turcii și tătarii tot cu minciuni l-au purtat pe Cifed și nu i-au mai dat ajutor”.

Carol, în fruntea suedezilor și a polonezilor, asediază orașul ucrainean Poltava, la sud-vest de Harkov. Orașul se apăra cu vitejie așteptând sosirea armatei ruse de 70 000 de oameni, conduse de țarul

Petru, oștire, de data asta, bine echipată, ordonată, disciplinată, după modelul văzut de țar în Occident. Acum suedezi nu îl mai au în frunte nici pe regele lor. Rănit de glonte în laba piciorului, el a comandat de pe ... brancardă.

Bătălia de la Poltava, una dintre cele mai importante din întregul secol, a avut loc la 8

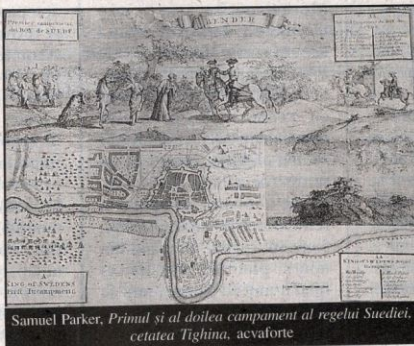
fostul rege al Poloniei, de cedarea întregii Livonii. Încet-încet, incendiul european stârmit de suedezi se stinge.

Sfătuitorul lui Carol, contele Piper, moare și el, în detenție, la Moscova. Regele suedez pierduse într-o singură campanie fructul a nouă ani de războaie. Visul Poltavei se transformase în adevărat coșmar.

Învinsul, însoțit de numai 500 de oameni, fuge timp de cinci zile spre sud, intrând pe teritoriul Imperiului otoman, condus pe atunci de sultanul Ahmed al III-lea (1703-1730). Atinge Nistrul și se oprește în orașul Tighina, cu dorința de a se stabili aici. Cu toate că era creștin, învins și fugăr, regele

Suediei este primit destul de bine de Înalta Poartă. Rana îi este îngrijită de cei mai buni medici și i se pune la dispoziție, în afara orașului, un splendid cort, unde au fost cazați toți însoțitorii lui. Între timp moare și hatmanul Mazeppa, de bătrânețe, la vârsta de 70 ani. Carol este din nou singur...

Și în Polonia situația se schimbă. Domnia de circa cinci ani a lui Stanislas Leszczyński a luat sfârșit prin întoarcerea regelui August. Însăși Suedia era acum atacată. Regele Danemarcei debarca în fruntea unei armate de 17 000 de oameni, dar este învins de populația care s-a ridicat ca unul împotriva invadatorului.

ieulie 1709. Carol și-a împărțit armata în două, ca să-i atace pe ruși din flanc, dar țarul trimisese pe credinciosul său prinț Menșikov cu un corp de oaste pentru a împiedica joncțiunea. După lupte sângeroase, armata suedeză a fost distrusă și Carol silit să fugă.

Marea fugă

Dezastrul a fost total. Zecile de mii de prizonieri suedezi au fost trimiși să populeze Siberia (*Magazin istoric*, nr. 5/2000), iar cazacii lui Mazeppa au fost executați până la unu. Țarul a cucerit Viborgul și Carelia de la finlandezi, condiționând viitorul ajutor pentru August,

Viața sedentară nu era deloc pe placul lui Carol, ce pândea orice posibilitate de reaprindere a flăcării războiului. A crezut că se ivește ocazia odată cu bătălia de la Stănilești, din iulie 1710, dintre Petru cel Mare, aliat cu Dimitrie Cantemir, și oastea otomană. Plecând de la Tighina în mare grabă, Carol ajunge la Iași abia după încheierea ostilităților și a tratativelor de pace.

Cu toate insistențele sale, turcii refuză deschiderea unui nou conflict cu rușii. Era considerat inoportun. Până la urmă, pentru a înceta cu atâtea insistențe belicoase, lui Carol i se aprobă solicitarea de a se întoarce acasă cu o suită de 7 000 de oameni. Temându-se să călătorească prin Polonia și simțându-se jignit că era invitat cam dur să părăsească teritoriul otoman, el se decide să mai rămână. Se ajunge astfel la adevărate scene de violență între oamenii lui și otomanii ce primiseră ordin să-l evacueze.

În februarie 1713, Carol împreună cu prietenul său, fostul rege al Poloniei, Stanislas, făcut și el prizonier, este trimis spre Adrianopol și

instalat de armata otomană într-un mic oraș, Demotica, unde va și rămâne, uitat, în pline frământări politice de la Poartă, timp de 11 luni. În sfârșit, convoiul suedez de întoarcere acasă a pornit la 1 octombrie 1714. Carol a trecut prin Târgoviște, unde și-a părăsit suita turcească, continuându-și drumul aproape singur prin Ungaria, Moravia, Bavaria, spre Germania de Nord. După această cursă, la 21 noiembrie 1714, a ajuns în portul baltic Stralsund, unde a fost primit cu respect de generalul comandant. Aici a trebuit să i se taie cizmele, pentru că nu se mai descălțase de 14 zile. Acest adevărat periplu s-a remarcat și în anul 2000, convoiul suedez atingând din nou și plaiurile noastre, el fiind primit cu pâine și sare de orașele prin care a trecut fugarul rege nordic.

Sfârșitul ilustrului cap încoronat a fost în aceeași linie a vieții sale zbuciumate. Reîntors într-o Suedie sărăcită și golită de bărbați, iar pe deasupra amenințată din toate părțile, Carol ordonă mobilizarea unei armate, impune

biruri grele și contractează împrumuturi înrobitoare. Nimic nu trebuia preocupat pentru a-și salva țara.

Dar, spre surprinderea întregii Europe, în loc să și-o apere, el trece la atac, plecând în martie 1716 cu 20 000 de oameni spre Norvegia, dorind să realizeze cucerirea întregii țări în numai câteva luni. A trebuit să renunțe, din cauza apropierea unei armate daneze. A revenit în octombrie 1718. Armata sa număra acum 60 000 de ostași. Parcă se reîntorceau timpurile de glorie. Dar puțin după începerea asediului celui mai important punct fortificat – orașul Fredrikshald (astăzi Halden), în seara zilei de 30 noiembrie 1718, în timp ce dădea ordine unei baterii de tunuri, primește un glonte în tâmpla dreaptă. Mâna dumnezeiască nu a mai fost deasupra sa.

Astfel s-a sfârșit Carol al XII-lea, la vârsta de 36 de ani și jumătate. În Suedia se putea instala pacea. Pe care o va regăsi și regele ei, înmormântat în biserica Riddarholmen, un adevărat Panteon național. ■

Orașul Stockholm în secolul XVIII

ARHIVA MITROHIN

„Printre sectarieni [credincioși] există ideea preconcepută că orice sprijin acordat autorității, inclusiv KGB-ului, constituie un mare păcat – o trădare. Nu există nici un fel de încredere în umanismul cekiștilor“.

Iuri Andropov comunica cele de mai sus într-o conferință cu ofițerii din subordinea sa,

în anul 1975. Evident, el nu era dispus să ducă analiza până la capăt, cel puțin în fața unei asemenea audiențe. Dispunea însă de suficiente date – inclusiv furnizate de serviciile aliate, mai ales de cel din Polonia – pentru a avea o imagine clară asupra încrederii și speranței tot mai mari cu care populația statelor comuniste privea Biserica.

Am publicat în numărul trecut al revistei *Magazin istoric*, în exclusivitate, un text al cercetătoarei din Federația Rusă, Tatiana Volokitina, privind „redescoperirea“ Bisericii de către Stalin și utilizarea acesteia în politica externă a statului sovietic. Am ales pentru ultimul episod al amplei prezentări pe care am consacrat-o cărții lui Vasili Mitrohin – scrisă împreună cu Christopher Andrew, *The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West* (Arhiva Mitrohin., KGB în Europa și Occidentul), apărută în 1999, la Allen Lane, The Penguin Press, Londra – capitolul consacrat implicării KGB în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Rusă cu credincioșii săi și cu celelalte biserici.

Dacă în domeniul relațiilor externe amestecul Primului Directorat Principal (spionajul extern) este de înțeles, el nu ar fi trebuit să se ocupe și de credincioșii statului sovietic. Dar pe fondul sporii nemulțumirilor, „ilegali“ au fost antrenați în acțiunea de supraveghere a Bisericii.

La începutul anilor '60, Hrușciov declanșase o nouă campanie contra Bisericii.

Multe dintre lăcașurile redeschise au fost închise. Aproape jumătate dintre parohiile ortodoxe au fost desființate. O directivă a KGB din 1961 cerea: „În cele două academii ecleziastice ale Patriarhiei din Moscova și cele cinci seminarii teologice studiază până la 600 de persoane. Acest lucru trebuie să fie folosit în interesul KGB. Trebuie să ne infiltrăm oamenii printre studenții din aceste centre de învățământ astfel încât, în viitor, ei să poată interveni în evoluția evenimentelor în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse și să fie capabili să îi influențeze pe credincioși“.

Peste un an, șeful celui de al doilea Directorat Principal, generalul Oleg Mihailovici Gribanov, cel care răspundea de securitatea și contrainformațiile interne, raporta că în ultimii doi ani reușise să infiltreze „agenți de încredere“ în poziții de conducere în Patriarhatul Moscovei, în diocesele catolice, în Biserica gregoriană armenescă, ceea ce – spera el – va permite în curând îndepărtarea „autorităților bisericești reacționare și sectare“ care mai rămăseseră.

În 1961, Biserica Ortodoxă Rusă a primit acceptul autorităților sovietice de a adera la Consiliul Mondial al Bisericilor. Evident, reprezentanții Patriarhului la reuniunile Consiliului erau, cel mai adesea, „agenții Altar, Sviatoslav, Adamant, Magistrul, Roșcin și Zemnogorski“. Agentul Adamant era Mitropolitul Nikodim al Leningradului. Oamenii KGB au reușit în decursul anilor să împiedice orice discuție serioasă în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor privind persecutarea credinței în țările blocului sovietic. Nikodim a blocat un document al Consiliului prin care se critica invadarea Cehoslovaciei în 1968.

Christopher Andrew – căci lui trebuie să îi aparțină pasajul respectiv – are un comentariu interesant referitor la colaborarea dintre oamenii Bisericii și cei ai KGB, pe care îl reproducem în continuare. „Ar fi simplist și nedrept să îi considerăm pe toți agenții și susținătorii KGB din Biserica Ortodoxă și din Consiliul Mondial al Bisericilor carieristi cinici, lipsiți de credință adevărată, chiar dacă o asemenea

caracterizare s-ar potrivea totuși unei minorități dintre ei. Cea mai mare parte a preoților ruși ortodocși au crezut probabil că nu aveau altă opțiune decât să accepte unele dintre cererile securității statului. Unul dintre cei mai cunoscuți preoți disidenți, din anii '70, părintele Dmitri Dudko, declara mai târziu: «Sută la sută dintre clerici au fost forțați să colaboreze într-o anumită măsură cu KGB și să ofere informații: altfel, ei ar fi fost lipsiți de posibilitatea de a sluji într-o parohie».

Totuși, o minoritate a reușit să reziste tuturor presiunilor exercitate de către KGB. În decembrie 1991, cu puțină vreme înainte de destrămarea Uniunii Sovietice, ultimul adjunct al președintelui KGB, Anatoli Oleinikov, spunea într-un interviu că „15 până la 20% dintre preoții abordați de KGB au refuzat să colaboreze”. Aceeași înțelegere o arată Christopher Andrew și față de informatori, în general. „Comportarea informatorilor, în cele mai multe dintre cazuri, nu trebuie judecată cu asprime. Cei ce refuzau să ofere informații se aflau în situația de a se confrunta cu reaua-voință a KGB-ului, manifestată față de ei și de familiile lor”.

Părintele Gleb Iakunin a comis, în decembrie 1976, ofensa cea mai gravă la adresa autorităților sovietice din perioada Brejnev: a creat Comitetul creștin pentru apărarea

drepturilor credincioșilor din U.R.S.S. Alături de el s-au aflat ierodiaconul Varsonofi și un avocat, Viktor Kapitanciuk. Comitetul acționa în colaborare cu Grupul de monitorizare Helsinki. Un raport găsit de Mitrohin în arhiva Primului Directorat Principal

Vreme de 70 ani, regimul comunist sovietic a făcut absolut tot ce era posibil pentru a smulge credința din sufletele noilor oameni sovietici. La sfârșit, ea era cel puțin la fel de tare ca în primul an al comunismului. Dărâmarea bisericilor, omorarea preoților, gulag-ul, lecțiile de învățământ politic și ateismul științific, informatorii și procesele trucate – toate acestea nu au servit la nimic. Trufia a trebuit să se smerească.

consemna: „Comitetul dispune de o rețea extinsă de corespondenți printre fanaticii religioși; ei sunt principala sursă de informații despre situația credincioșilor din U.R.S.S. pentru cei din afară. Pentru a crea o schismă în Biserica Rusă Ortodoxă și a pune bazele unei noi organizații creștine care să adopte poziții antisovietice, Comitetul creștin a lansat o campanie menită să compromită clerul loial statului sovietic, considerat nepotrivit să aplece interesele credincioșilor”.

Spre consternarea KGB, la începutul anilor '80 fuseseră publicate în Occident 11 volume, însumând 1 189 pagini de text, documente obținute de Comitet.

Într-un ordin dat la 28 septembrie 1978 de KGB se arăta: „Sub pretenția grijii pentru libertatea credinței și drepturile credincioșilor în U.R.S.S., serviciile imperialiste de informații și centrele antisovietice din străinătate organizează sabotajul ideologic, având ca obiectiv subminarea unității morale și politice a societății sovietice și subminarea bazei sistemului socialist”.

Campania KGB contra disidenților din cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse a atins punctul culminant în anii 1979-1980. Au fost arestați liderii, inclusiv Gleb Iakunin. Principalul succes obținut a fost convingerea părintelui Dmitri Dudko să declare, în iunie 1980, la postul de televiziune, că regretă activitatea sa.

Pe lângă infiltrarea „ilegalilor” în rândurile credincioșilor disidenți, Primul

Directorat Principal s-a ocupat și de principalul său domeniu de activitate, aflat dincolo de hotarele U.R.S.S. La începutul anilor '70, preoții – care erau și agenți – trimiși de Patriarhatul Moscovei în Canada au studiat registrele parohiilor comunităților ucrainene și românești în căutarea unor identități care

Biserică demolată în anii '30

ar fi putut fi folosite de „ilegalii” sovietici.

Cea mai mare îngrijorare o provoca Moscovei activitatea Vaticanului, chiar și înainte de alegerea lui Karol Wojtyła ca Papă. În iulie 1967, ofițeri superiori ai direcțiilor de spionaj din serviciile de securitate est-europene s-au întâlnit la Budapesta pentru a discuta măsurile ce trebuia luate în vederea „discreditării Vaticanului și a sprijinitorilor săi și măsuri pentru exacerbarea diferențelor dintre Vatican și țările capitaliste”. La propunerea delegației KGB, toți participanții – cu excepția delegației române – au convenit că era necesar să intensifice „munca împotriva Vaticanului în strânsă legătură cu cea desfășurată contra Inamicului Principal [denumirea dată S.U.A. de către KGB]”.

Președintele KGB, Iuri Andropov, îi considera pe uniții ucraineni – ortodocșii uniți cu Roma – drept vârful de lance al ofensivei Vaticanului contra U.R.S.S. Un raport al Primului Directorat Principal din 1968 i-a întărit suspiciunea. Potrivit acestuia, Secretariatul de Stat al Vaticanului elaborase un plan menit să sfărâme unitatea U.R.S.S. și îl însărcinase pe adjunctul secretarului de stat, cardinalul Giovanni Benelli, să îl pună în aplicare. Ideea era reluată într-un document din 1969: „Oamenii Bisericii distribuie literatură de propagandă bisericească, laudă modul de viață occidental, atăță sentimentele naționaliste în

rândul popoarelor din Republicile sovietice și sădese neîncrederea între oamenii sovietici față de instituțiile statului și față de partid”.

KGB a colaborat cu serviciul de securitate ungar (AVH) în acțiunea de cultivare a unui membru al Congregației

cubaneză. S-a pus din nou la cale un plan extrem de ambițios pentru penetrarea Vaticanului.

KGB a pierdut războiul împotriva Bisericii. În octombrie 1989, Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției declara: „Uniții nu vor fi niciodată legalizați în țara noastră”. Până la sfârșitul anului exact acest lucru se întâmpla. Iar Roma îl recunoștea ca șef al Bisericii catolice din Ucraina pe episcopul Sterniuk, principalul opozant al KGB.

În 1991, un an după ce i-a succedat

lui Pimen ca Patriarh, Alexei II s-a disociat – el și Biserica Ortodoxă Rusă – de „declarația de loialitate” față de sistemul sovietic făcută de Mitropolitul Sergi în 1927. La sfârșitul anului, când dezintegrarea U.R.S.S. devenise un fapt evident, Alexei II a spus că „Rusia a suferit de o boală gravă, sub forma comunismului”.

În februarie 1975, a avut loc o nouă conferință a serviciilor de securitate est-europene, la care România nu a mai participat. A fost prezentă o delegație

lată-ne ajunși la sfârșitul prezentării acestei cărți impozante, de 1 000 pagini. Un volum realizat cu profesionalism, din toate punctele de vedere. Cu o serie de repetiții, care îți pot crea senzația că fiecare capitol a fost redactat separat, fără ca întreaga carte să fie recitită. Repetiții utile însă, atunci când ai de parcurs atâtea pagini.

Pentru prima oară în istoria spionajului, un ofițer al unui serviciu secret trădează, luând cu el o cantitate impresionantă de documente. Nu în original – așa ceva ar fi

Obsesia conspirației mondiale s-a manifestat și în domeniul credinței. În loc să se concentreze asupra problemelor interne și a nemulțumirilor tot mai numeroase ale oamenilor, liderii de la Kremlin vroiau să identifice planurile Inamicului Principal, americanii, și ale Vaticanului concepute pentru distrugerea „bastionului păcii”.

Yves Montand și Simone Signoret, în vizită la Moscova

fost imposibil – ci sub forma unor ample notițe, copiate pe parcursul a peste zece ani.

Atunci când a apărut, cartea a stârnit un ecou puternic. I s-au consacrat recenzii și comentarii. Imediat s-a pus și problema credibilității care se putea acorda unei asemenea surse. Mosco-

va a negat, inițial, existența între foștii ei angajați a vreunui colonel cu numele Vasili Mitrohin, care să fi lucrat la Arhiva Primului Directorat

Principal. Au apărut și în presa noastră semnalări, unele greșite – poate pentru că erau făcute după surse intermediare, poate din alte motive –, după care s-a așternut uitarea. Rămâne de văzut dacă cel de-al doilea volum, anunțat de Christopher Andrew, va provoca tot atâta interes.

Doar o parte a notelor aduse de Mitrohin au fost puse la dispoziția lui Christopher Andrew. Dintre acestea, doar o parte au putut fi folosite în carte. Și nu integral. Serviciile secrete britanice – și altele alese de acestea – au încă de lucru. Chiar și atât de „periate”, documentele publicate ne oferă o imagine

convingătoare a ceea ce a fost spionajul sovietic, de la crearea CEKA și până aproape de desființarea KGB. Un serviciu care a obținut indiscutabile succese, dar a înregistrat și evidente eșecuri. Dacă ar fi să înținem cont doar de faptul că blocul sovietic, cu aliații săi est-europeni, nu mai există am putea să spunem că a pierdut bătălia finală cu „Inamicul Principal”. Dar în lumea oglin-

zilor mincinoase a spionajului este riscant să faci asemenea afirmatii.

O întrebare însă nu poți să nu îți pui. Ce rol joacă serviciile secrete și, în cazul nostru, cât a influențat Primul Directorat Principal politica externă a U.R.S.S.? Judecând

A existat un adevărat Vasili Mitrohin? Notițele pe care le-a luat de pe documentele spionajului sovietic sunt reale? Cât de mult a dezvăluit Christopher Andrew din secretele lui Mitrohin?

după cartea pe care am prezentat-o, până în anii '50 (și mai ales în perioada celui de al doilea război mondial) a putut pune la dispoziția liderilor sovietici documente importante privind intențiile politice ale Washingtonului și Londrei. Și, desigur, a obținut secretul bombeii atomice, reușind (și cu sprijinul, explicit sau tacit, al savanților de la Los Alamos) să restabilească echilibrul terorii pe plan mondial. Din deceniul al șaptelea, spionajul sovietic pare să fi asigurat mai ales secrete tehnologice – pe care

Dincolo de răspunsurile la întrebările de mai sus, lectura cărții te ajută să înțelegi mai bine de ce s-a prăbușit sistemul comunist.

însă industria sovietică s-a dovedit incapabilă să le exploateze integral – și să fi contribuit la consolidarea paranoiei conducătorilor de la Kremlin. Rămâne de văzut dacă Occidentul și Vaticanul au elaborat vreodată un plan coerent pentru prăbușirea sistemului sovietic. Surpriza, chiar lipsa de pregătire manifestate imediat după 1989 nu păreau mimate. Dar chiar

dacă un asemenea plan a existat, prăbușirea comunismului s-a datorat în primul rând inadecvării sale. Nu întâmplător am ales pentru acest ultim episod ofensiva contra credinței și eșecul ei.

Atunci când sistemul s-a prăbușit, nu au mai existat alianțe și prietenii între foștii luptători socialiști de pe „frontul din umbră” – cum le place să se numească. După prăbușirea Zidului Berlinului, ofițerii și

agenții serviciului de securitate din R.D.G. (cel mai credincios aliat al KGB), au sperat în protecția Moscovei. La 22 octombrie 1990, Markus Wolf, vestitul conducător al spionajului est-german, i-a scris lui Gorbaciov: „Am fost prietenii voștri. Am purtat pe piept multe dintre decorațiile voastre. S-a spus că am avut o deosebită contribuție la asigurarea securității voastre. Acum, când trecem prin momente grele, sper că nu ne veți refuza ajutorul vostru”.

Markus Wolf îi cerea să negocieze o amnistie pentru STASI, înaintea de a-și da acordul pentru reunificarea Germaniei. Ceea ce Gorbaciov nu a făcut. „A fost – nota, cu amărăciune, Wolf – ultima trădare a sovieticilor față de prietenii lor est-germani, a căror activitate, vreme de patru decenii, a întărit influența sovietică în Europa”.

Nu vă faceți iluzii. Markus Wolf știa foarte bine că în lumea spionajului nu există prietenii. ■

**Prezentare de
Dorin MATEI**

N.F.S. Grundtvig

N.F.S. GRUNDTVIG - UN VIZIONAR SCANDINAV

În Europa primei jumătăți a secolului XIX omenirea se îndepărta periculos de valorile creștine. Poziția omului devenea mai importantă decât a lui Dumnezeu. Valul de descoperiri și invenții tehnice din secolul anterior (Magazin istoric, nr. 10/2000) îi crease omului

iluzia că nu mai depinde de natură. Spațiul scandinav nu era nici el ocolit de astfel de fenomene. Împotriva unui pan-europenism agresiv declanșat de Napoleon prin tăvălugul războaielor sale, se ridica

„spiritul nordic“. El îmbina armonios elementele păgânismului viking cu cele creștine. Acțiunea începută în 1796, când se naștea o adevărată mișcare culturală și politică, sub egida nou createi „Societăți literare scandinave“, a dus în câteva decenii la o apropiere accentuată între Danemarca, Norvegia și Suedia.

Printre cei care au înțeles necesitatea apărării și punerii în valoare a moștenirii culturale nordice a fost și genialul creator al literaturii pentru copii, danezul H.C. Andersen (1805-1875). Basmele sale nemuritoare exploatează din plin mitologia scandinavă, dar fac apel și la valori creștine. Un poem scris de marele povestitor în 1830, începea astfel: „Noi nu formăm decât un singur popor, noi ne numim scandinavi.“

NICOLAE SACALIȘ

Cel care a dat o nouă strălucire „spiritului nordic“ a fost un contemporan și conațional al lui Andersen, umanistul N.F.S. Grundtvig (1783-1872), o figură polivalentă, pastor protestant, istoric, filosof, poet, pedagog și om politic. Prin opera sa scrisă, cât și prin activitatea practică, a fost cunoscut și apreciat și la noi, încă din perioada interbelică. Mărturie stau cuvintele sociologului Dimitrie Gusti (1880-1955), între altele părintele Muzeului Satului din București: „Grundtvig poate fi socotit, cred, printre cei mai mari reformatori sociali, creând o cultură specială potrivită anume pentru poporul său.“ Gusti l-a luat drept model în teoriile sale pedagogice, privind politica culturii și cea a statului cultural.

La botez Grundtvig căpăta trei prenume, provenind din tot atâtea civilizații (Nikolaj – greacă, Frederik – germană, Severin – latină). Energica sa mamă îl învăța încă de la vârsta de 4 ani să citească. Tot un personaj feminin, Malene Jensdatter, bătrâna slujnică a familiei, îi insufla dragostea pentru frumusețea și misterul folclorului danez. Lectura cărților din biblioteca părintească îi trezea de timpuriu interesul pentru istorie și mitologie, în general, pentru istoria bisericii și a reformei lutherane, în particular.

De la vârsta de 6 ani, începea studiul limbii latine, sub îndrumarea unui profesor angajat de părinți. Între 9 și 15 ani, instrucția sa se desfășura tot în particular, la Thyregod,

în familia unui pastor care-i devenea preceptor. El i-a pus la dispoziție cu generozitate părintească biblioteca sa solidă. Venea astfel în contact, printre altele, și cu o serie de cărți recente și valoroase, cu conținut politic radical.

Între 1798-1800 urma studiile secundare la școala latină, de pe lângă catedrala din Aarhus. La absolvirea finalizată cu bacalaureat avea o solidă formație greco-latină. Desăvârșirea studiilor se încheia în 1803, anul absolvirii Institutului teologic din Copenhaga.

Sentimentala Anglie

Necesitatea de a-și câștiga existența, îl determina, în martie 1805, să se angajeze preceptor la castelul unor nobili din insula Langeland. Urma să-l instruiască pe băiatul acestora, în vârstă de 7 ani, pe lângă experiența pedagogică dobândită, făcea și o răvășitoare pasiune pentru mama copilului, Constance Steensen de Leth, cu 6 ani mai mare. Dragostea nepotrivită – cum o considera el – îi cauza puternice muștrări de conștiință. Cu o voință susținută, i se sustrăgea după 3 ani, refugiindu-se în studiu intens și încercări literare. După propria mărturisire, Constance a fost „cea care i-a zdrobit inima“.

În 1808 se producea debutul său literar, cu proza alegorică *Bal mascat în Danemarca*, care era o critică dură la adresa unor realități daneze din primul deceniu al secolului XIX. Afirmarea literară și științifică survenea în același an, când publica *Mitologia nordică*, devenind cunoscut și în Suedia și spațiul german.

În primăvara lui 1810 părăsea Copenhaga la rugămintea tatălui, și el pastor protestant, care îl chema să-i preia parohia. La hirotonisire, susținea în fața episcopului o predică care a stârnit polemici aprinse în lumea clericală. Făcea imprudența de a o publica după câteva săptămâni, fapt care îl va costa anularea dreptului de a predica.

La 28 de ani se logodea cu Elisabeth (Lise) Blicher, fiică de pastor, cu 4 ani mai mică, care îi va deveni soție câțiva ani mai

târziu. A fost conform propriei mărturisiri „mireasa tinereții, care timp de 40 ani, din care șapte înainte de a face legământul în altar, iubitoare, a împărțit timpuri bune și timpuri rele, și cel mai adesea timpuri rele“.

Nefericitul prilej al morții tatălui în 1813 îi permitea o reîntoarcere dorită în Copenhaga.

În 1815 lua decizia de a renunța la preoție (ministeriat – în lumea protestantă), revenind asupra hotărârii în 1821, odată cu ridicarea interdicției de a predica.

A publicat, între 1816-1819, periodicul *Dannevirke*. Folosea subiecte diverse pe teme istorice pentru trezirea conștiinței danezilor. Dintr-o importantă putere nordică în timpul *Uniunii de la Kalmar*, când avusese o strânsă legătură economică, politică, militară cu Suedia (1397-1523) și Norvegia (1397-1814), Danemarca ajunsese între anii 1807-1815 la o culme a umilinței. Mai întâi, între 2-5 septembrie 1807 Copenhaga se aflate sub tirul nimicitor al marinei de război engleze. Urmase confiscarea flotei comerciale și militare danezo-norvegiene. La scurt timp, a fost antrenată într-un război de 6 ani, care i-a opus alianța dintre Anglia și Suedia. Peste această nenorocire s-a suprapus criza

Mica sirenă, simbolul Copenhagăi

Constance Leth, „cea care i-a zdrobit inima“

monetară. Încheierea conflictului militar prin pacea de la Kiel a adus cedarea Norvegiei către Suedia. La toate acestea s-a adăugat și presiunea diplomatică a Angliei și Rusiei, care s-a făcut simțită în 1815 la Congresul de la Viena. Era pusă în discuție însăși existența monarhiei daneze.

După revenirea în viața clericală, Grundtvig a avut sub oblăduire timp de un an o parohie din apropierea satului natal. Apoi, între 1822-1826, era numit vicar al bisericii Saint-Sauveur din selectul cartier Cristianstavn, din Copenhaga. Era și o perioadă deosebită a vieții sale familiale, soția aducând pe lume primii doi copii: Johan, în 1822 și Svend, în 1824. În 1827 venea pe lume și ultimul vlăstar din acest mariaj, o fiică, botezată Meta.

În 1825 publica pamfletul *Replica bisericii* ca răspuns adresat profesorului de teologie de la *Universitatea din Copenhaga*, Henrik Clausen. Cel din urmă scrisese o lucrare științifică privind doctrinele catolică și protestantă. Polemica aprinsă dintre cei doi se solda cu eticheta de „anticreștină“ pusă de Grundtvig scrierii și cu un proces pierdut de acesta. Sentința includea pe lângă sancțiuni materiale și interdicția pe viață, de a publica fără viza poliției. Măsura era totuși anulată în 1837.

În 1818 un ajutor de 600 rigsdaler acordat cu bunăvoință de regele Frederik VI îi permise înțemeierea unei familii. Peste nouă ani, în urma unei audiențe la același monarh, primea susținerea pentru a studia în Anglia. Urma să traducă vechi manuscrise anglo-saxone, care ar fi putut avea legătură și cu istoria și cultura daneză. Între 1829-1831 a efectuat trei călătorii, de câteva luni fiecare. Pentru posteritate, scopul inițial al periplului englez rămâne în umbra altor două consecințe ale sale. Pe de o parte, cunoașterea nemijlocită a liberalismului individualist englez i-a permis să construiască o critică a acestuia, care, alături de cea făcută raționalismului iluminist francez, au dus la cristalizarea unei noi teorii. A numit-o „concepția nordică a libertății“. În esență, aceasta are în vedere corelația care trebuie făcută între libertatea individului și angajamentele sale de a se îngriji și de bunăstarea semenilor. Impactul acestei teorii altruiste cu accente creștine în reformarea societății daneze a fost deosebit, încă din perioada vieții autorului.

Pe de altă parte, Anglia a însemnat o nouă filă în viața sa sentimentală. La o serată londoneză desfășurată în iunie 1830 într-un cerc de medici și diplomați, o cunoștea pe Clara Bolton, soția medicului viitorului premier britanic Benjamin Disraeli. După 14 ani încă îi dedica poeme. Influența Clarei e vizibilă în *Mitologia nordului în stil alegoric* (1832), dar mai ales în cea mai ambițioasă lucrare istorică a sa, *Îndrumător de istorie* (1833-1843), un tratat de istorie universală.

Cererea făcută de Grundtvig, în 1831, pentru crearea unei comunități religioase libere în cadrul bisericii statului, primea refuzul hotărât al autorității clericale. Numirea sa în 1839, la sugestia unei înalte autorități, ca pastor al unui azil de bătrâne sărace din Copenhaga, îi permitea să devină animatorul comunității religioase liber create în jurul său și supusă bisericii statului. Această îndatorire a păstrat-o până la sfârșitul vieții.

Din nou sufletul îi era tulburat în 1843, în fața unei nemțoaice tinere și cultivate, cu care a purtat discuții îndelungi și savante timp

de cinci zile, de dimineața până seara. Chiar dacă numele ei nu a ajuns până la noi, despre aceasta Grundtvig spunea simplu că „l-a reîntinerit pe moșneag“. De altfel în același an apărea un poem pasional dedicat iubirilor cu care nu a ajuns în fața altarului și intitulat *Femeile drăgălașe*. Ele erau „trei femei cu surâsuri dulci, care l-au rănit cu săgeata lui Eros și pe care nu le va uita în veci“, iar pentru două dintre ele își îngăduia să le ofere „un sărut pe mână și pe gură, din adâncul inimii“.

Creatorul universităților populare

În 1844 se materializa un proiect, expus de Grundtvig încă din deceniul al doilea, în *Dannevirke*. Era vorba despre inaugurarea primei școli superioare populare din lume, la Rodding, în Schleswig-ul de nord, printr-o mare adunare populară, avându-l pe Grundtvig invitat de onoare. Acțiunea era un răspuns dat mișcării tineretului universitar german din Kiel, începută la 1830 și revendicând revenirea sub stăpânire germană a ducatelor Schleswig și Holstein cu populație majoritară germană, dar aparținând de secole danezilor. Noul sistem de învățământ se dezvolta viguros și, de la 35 cursanți în 1844, se ajungea ca, în 1881, o șesime din tineretul țării să fie inclusă. Se consemna chiar implicarea financiară a statului prin Ministerul Bisericii și Educației.

Anul 1848, care marca transformarea țării printr-o nouă revoluție pașnică într-o monarhie constituțională, reprezenta și intrarea lui Grundtvig pe orbita marii politici. Statutul său de personalitate culturală larg recunoscută în țară și nu numai, îi permitea să devină unul dintre cei mai respectați membri ai nou creatului Parlament. Timp de mai multe legislaturi, până în 1859, făcea parte din Camera Deputaților (*Folketing*). Apoi, la venerabila vârstă de 83 ani, devine pentru scurt timp membru al Senatului (*Landsting*).

Perioada când a intrat în viața politică a coincis cu îmbolnăvirea gravă a soției. Tot atunci, debuta legătura sa cu Fru Marie Toft

(născută Carlsen), reprezentanta unei familii de veche stirpe nobiliară, cu 30 ani mai tânără. Relația s-a concretizat printr-o căsătorie în 1851, la doar 6 luni de la stingerea primei soții. Și Marie era la a doua căsnicie, iar din prima avea o fiică, Haralda. Averea considerabilă pe care Grundtvig o dobândea prin căsătorie îi asigura o existență lipsită de griji financiare pentru tot restul vieții.

Cuprins de un nou suflu tineresc și de inspirație poetică, scria în 1852 poemul fluviu *Syd-Seeland*, în care dominau trei teme: dragostea pentru Marie, oamenii și locurile copilăriei și amenințarea Germaniei asupra Danemarcei. Această perioadă senină se încheia abrupt în 1854, prin dispariția Mariei. Pe lângă tristețea soțului, lăsa în urmă și doi copii. Unul dintre ei era un băiat, Frederik Lange, devenit cleric și folclorist în S.U.A.

Așteptările celor din jur de a vedea un Grundtvig neconsolat etern, sunt din nou înșelate după patru ani. De această dată, aleasa era Asta Reedtz (născută Krag-Juel-Vind-Frijs), provenind și ea dintr-o veche familie aristocratică. Era cu 43 ani mai tânără și aducea cu sine pe cei trei copii din prima căsătorie. Asta îi dăruia în 1860 o fiică, botezată în cinstea tuturor soțiilor Asta Marie Elisabeth. La puțin timp după eveniment, îi dedica poemul *Astei mele*, în care descria

Biserica din Udby, unde tatăl său era pastor

sugestiv stările de spirit încercate în cele trei căsnicii. Dacă prima soție îi fusese ca „o soră“, dându-i un sentiment profund „idilic“, pe a doua o simțise ca pe „o mamă“, într-un climat „romantic și viteaz“. Celei din urmă îi era rezervată comparația cu „o fiică“, iar conviețuirea cu aceasta devenea „un basm cu zâne“.

Zilele în care avea parte de satisfacția primilor pași ai Astei Marie Elisabeth erau și cele ale unei împliniri pe cât de onorante, pe atât de neașteptate pentru ilustrul gânditor. După o viață de contestatar al ierarhiei eclesiastice, era numit de regele Frederik VII în fruntea bisericii daneze, ca episcop. Era un miracol demn de basmele lui Andersen, în care „rățușca cea urâtă“ se metamorfoza în „lebedă“.

În 1864 asista cu neputință și amărăciune la pierderea ducatelor Schleswig și Holstein

în urma unui război scurt, care opusese țării sale alianța dintre Prusia și Austria.

Se stingea la 2 septembrie 1872, cu 6 zile înainte de a împlini 89 ani. Ceremonia funebă de la biserica Saint-Sauveur din Copenhaga se transforma într-un eveniment de proporții naționale. Conform ultimei sale dorințe, își doarme somnul de veci într-un cochet cimitir de țară, la jumătatea drumului dintre Copenhaga și satul natal, având-o alături pe cea de a doua soție. Asta i-a supraviețuit până în 1890.

Chiar dacă de la trecerea sa în eternitate a trecut un timp considerabil, în Danemarca rămâne un personaj legendar. Pentru țările anglo-saxone în special, el reprezintă în primul rând creatorul sistemului universităților populare, model preluat de acestea pe scară largă în cursul secolului XX. ■

TULCEA - UN MUZEU SEMICENTENAR

Vernisarea expoziției *Monumenta Romaniae Vaticana*, în după-amiaza zilei de 18 ianuarie 1996, în Saloon Sixtin al Bibliotecii Apostolice din Vatican (*Magazin istoric*, nr. 1/1996), eveniment la care am avut bucuria să particip, nu avea să fie decât primul act dintr-o suită de manifestări cultural-științifice. Prin strădania organizatorilor – și se cuvine să-l amintim în primul rând pe autorul expoziției, prof. dr. Ion Dumitriu Snagov – versiunea românească a expoziției a parcurs un impresionant itinerar, poposind de-a lungul a patru ani în importante centre ale spațiului românesc: București, Ploiești, Blaj, Oradea, Sighet, Cluj, Timișoara, Chișinău, Iași, Brașov, iar în 26 octombrie 2000 s-a oprit în sălile expoziționale ale Muzeului de Arheologie din Tulcea.

Trebuie să mărturisesc că, pe unde am însoțit-o, această expoziție nu a fost nicăieri mai acasă ca în această străveche vatră de creștinism românesc pe care o reprezintă Dobrogea. Și e firesc. Multe din exponatele aflate în sălile muzeului, dar și celelalte vestigii arheologice de proveniență creștină – în primul rând Basilica paleocreștină de la Niculițel – extind în mod fericit aria de cuprindere și înțelegere a mărturiilor documentare depistate de prof. I. Dumitriu Snagov în bibliotecile și arhivele Vaticanului.

Și cred că n-a fost o simplă coincidență, dar expoziția a poposit la Tulcea într-un sfârșit de an care marca o jumătate de secol de existență a muzeului din localitate, devenit în 1993 Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea. Un amplu volum ieșit de sub teacurile tiparului chiar în ajunul des-

chiderii expoziției (*Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare*) debatează cu evocarea drumului parcurs de instituție. Textul este semnat de dr. Gavrilă Șimion, cel care a avut un rol determinant și, vreme de 45 ani, a condus cu pasiune, curaj și competență muzeul semicentenar.

În scurtul răgaz cât ne-a fost gazdă, colegul dr. Victor H. Baumann – director adjunct al Institutului de Cercetări Eco-Muzeale – ne-a semnalat și alte volume: *Dobrogea și arta plastică*, o foarte interesantă monografie, *Așezări rurale antice în zona gurilor Dunării*, precum și o culegere de comunicări susținute în cadrul celui de al III-lea simpozion român-elvețian cu tema *Viața rurală în provinciile romane: sate și vilae*, desfășurat la Tulcea între 8 și 15 octombrie 1995.

Marian ȘTEFAN

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

La începutul lui 1951, suprafața Capitalei este de 25 666 hectare, cu 16 milioane metri pătrați de străzi. Pentru curățenia orașului lucrează 1 000 de măturători, 100 autocamioane, 20 perii cu tracțiune hipo, 15 autogunoiere, 20 autostropitori, 205 căruțe, 1 100 tomberoane.

Să vedem însă ce consemna presa acestor luni. Este cel dintâi an din cei prevăzuți pentru realizarea primului Plan Cincinal.

Scânțiea, din 3 ianuarie, menționează că încă din prima zi a noului an, muncitorii, țărani, intelectuali au „pornit pe un front larg o uriașă bătălie – bătălia Planului Cincinal”.

Este lansat la Comitetul Cinematografiei primul jurnal cinematografic al cincinalului. Sunt prevăzute să fie realizate 490.

Tot *Scânțiea* notează că în multe întreprinderi „prelucrarea Planului Cincinal se face de mântuială”, cum ar fi la „Vestitorul”, la „Dorobanțul”, la „Atelierele CFR București”, la cele din Cluj etc.

Nici presa din unele regiuni nu contribuie la popularizarea obiectivelor Cincinalului. D. Turcuș, în *Contemporanul*, din 12 ianuarie, scrie despre ziarul conștanțean *Dobrogea Nouă*, unde „în cadrul redacției s-a creat o atmosferă nesănătoasă”. La fel, publicațiile clujene *Turda Nouă* și *Lupta Jioului* „nu se ocupă pe larg de problema alfabetizării și a combaterii misticismului”.

În alte părți (fabrica de încălțăminte „Liberitatea”, Arad), pentru realizarea Cincinalului este folosită și... bătaia, arată *Scânțiea tineretului*, din 3 ianuarie și, respectiv, 21 februarie. Pentru că un tânăr muncitor nu a realizat „lucru de cea mai bună calitate – și asta nu din vina lui”, maestrul său l-a luat la bătaie „cu o rangă de bronz”. Bătăușul a fost „îndepărtat din fabrică”.

Se deschide Expoziția cercetărilor arheologice efectuate în anii 1949-1950. Prof. univ. Gh. Ștefan, decanul Facultății de Istorie din cadrul Universității „C.I. Parhon” din Capitală, menționează, în *Scânțiea* din 6 ianuarie, că „s-au făcut săpături în 20 localități”.

Printre descoperirile importante, sunt cele privind cultura Cucuteni de la Hăbășești-Roman, unde a fost scos la iveală „pentru prima dată în țara noastră un sat întreg datând de pe timpul societății primitive”.

La Grădiștea Muncelului, a fost descoperită „cea mai mare cetate dacică pe care o cunoaștem”, precum și „incinta sacră a dacilor, conștând din 4 sanctuare și un aliniament”.

Pe marginea Expoziției, Geo Bogza publică în *Flacăra* din 6 ianuarie un *Poem arheologic*, din care reținem: „La Balta Veche, în Mehedinți, podoabele de bronz descoperite anul trecut reconstituie trupul unei femei, așa cum a fost așezată în mormânt: cu brațări în mâini și la picioare, cu un colier la gât, cu paf-tale rotunde pe sâni; iar în celelalte morminte, de jur-împrejur, atât de multe săbii și lănci de

O noutate pe străzile Capitalei – troleibuzul

fier, încât locul acela, cu forța din totdeauna a descoperirilor arheologice, evocă așezarea unor neînblânziți războinici în mijlocul cărora o femeie, conștientă de frumusețea și farmecul ei, ducând la maximum cochetăria acelei vremi, va fi stărnit vârtejul cine știe căror pasiuni“.

Aici, la Balta Veche, au fost descoperite de-a lungul anilor mai multe necropole, datând din paleolitic și până în secolul al VII-lea.

Și tot o știre din domeniul istoric. Începând cu 27 ianuarie, Arhivele Statului trec din subordonarea Ministerului Învățământului Public la Ministerul de Interne.

La Casa Prieteniei Româno-Sovietice are loc un simpozion consacrat Premiilor Internaționale ale Păcii; vorbesc Boris Caragea, Marcel Breslașu, Camil Petrescu și Victor Iliu.

Institutul de Cercetări Agronomice găzduiește Conferința pe țară cu reprezentanții secțiilor agricole ale Sfatului Popular regional, iar la Uniunea Centrală a Cooperativelor de Cămin, Ștefan Voitec, președintele CENTROCOOP, îi îndeamnă pe directorii regionali din întreaga țară „să-și intensifice munca de valorificare a produselor țărănești și să lupte din toate puterile pentru asigurarea bunei aprovizionări a orașelor și centrelor muncitorești“.

(Viața Capitalei din 13 februarie).

Ședința lărgită a conducerii Confederației Generale a Muncii, de sub președinția lui Gh. Apostol, dezbate sarcinile sindicatelor pentru realizarea Planului Cincinal, a Planului de electrificare și Campaniei pentru încheierea contractelor colective pe 1951.

Tarife CFR apărute în *Monitorul Oficial* din 10 ianuarie (un exemplar de ziar costa 10 lei): de la București – la Timișoara,

3 260 lei; Arad, 3 330; Satu Mare, 3 405; Oradea, 3 360; Târgu-Mureș, 2 400; Galați, 1 440; Constanța, 1 600.

Iată și câteva prețuri la încălțăminte, publicate în *Monitorul* din 23 ianuarie: cisme din piele de bizon, 4 662 lei; bocanci bizon, 1 812 lei; galoși bărbătești, 650 lei; șoșoni bărbătești, 1 792; cisme de damă, 1 886; opinci, între 408 și 738.

Cotidiene bucureștene. Se fac reînscriseri pentru ridicarea articolelor raționate (pâine, zahăr, ulei, îmbrăcăminte, încălțăminte, ș.a.). Șoferul care a provocat un grav accident de circulație în intersecția Mihai Bravu-Dristor este condamnat la moarte.

Încep lucrările de amenajare a Parcului de odihnă și cultură Herăstrău.

Toți deținătorii de căruțe și animale de tracțiune sunt obligați să se înscrie, între 1 și 15 februarie, la sediile raioanelor. Neprezentarea în termen este considerată act de sabotaj.

Sunt în curs de finisare cele două săli de sport din vecinătatea lacului Floreasca. Într-una este un bazin de înot, cu dimensiunile de 33/16 m, în cealaltă au fost amenajate terenuri de volei și baschet.

Direcția Radioficării a Administrației Poștelor și Telecomunicațiilor realizează, în premieră în România, o instalație de traducere simultană în șase limbi.

Lângă Cișmigiu se deschide magazinul „Spicul“ al Ministerului Industriei Alimentare, centru de desfacere a produselor făinoase.

La Brașov (Orașul Stalin, în 1951) se desfășoară a IX-a ediție a Jocurilor Mondiale Universitare de iarnă. Pentru această competiție, Poiana este dotată, între altele, cu un teleferic care o leagă de

vârful Cristianul Mare. A fost construit după proiectele a doi absolvenți ai Institutului de Exploatarea și Industrializarea Lemnului din București – Petre Bedrosache și Filip Calafates. Capacitatea de transport – 130 persoane pe oră, o cursă durând 6 minute.

Jocurile se deschid la 28 ianuarie. Participă concurenți din România, U.R.S.S., Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, Polonia, Germania, Austria, Anglia, Belgia, Suedia, Danemarca, Norvegia și Finlanda.

Trimisul special al ziarului *Scânteia tineretului*, Teodor Mazilu, menționează, într-un reportaj din 29 ianuarie, că, printre participanți, se află „numeroși studenți din țările capitaliste care au trebuit să înfrunte multe greutăți din partea guvernelor reacționare pentru a se întâlni aici”.

Mihai Bără devine campion mondial universitar la slalom special.

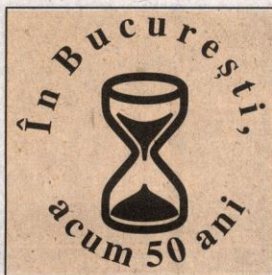
La patinaj artistic-băieți, concurează Mircea, fiul lui Mihail Sadoveanu, academician, vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, clasat pe locul patru. „La sfârșitul concursului – consemnează un reportaj din revista *Stadion*, din 25 februarie – Mircea Sadoveanu s-a înapoiat în rândul tovarășilor săi de echipă, vădit emoționat.

– Ce-i cu tine, Mircea? Ce s-a întâmplat?, l-a întrebat antrenorul.

– Am fost mai emoționat ca niciodată. Să vezi ce mi s-a întâmplat. Când m-am dus în mijlocul patinoarului și am salutat publicul, pe cine crezi că am văzut în tribună? Pe tatăl meu și atunci era normal să fiu așa de emoționat”.

Câteva informații culturale, din paginile *Contemporanului*. Se înființează Teatrul de Stat de Operetă.

În unele cinematografe (Marconi, Tim-puri Noi, Triumf) „colectivele de conducere manifestă un cendamanibil dispreț negusto-

resc față de oamenii muncii”, vânzând preferențial biletele.

Într-o întâlnire cu reprezentanți ai Comitetului de Radio, ascultătorii de la Uzinele „Grivița Roșie” solicită să se transmită mai multe comentarii prin care să fie lămurii „asupra problemelor internaționale”, „să se dea sfaturi medicale preventive și curative”, „mai multă muzică populară și ușoară în programe mai lungi și să se facă

prezentări care să explice conținutul de idei al lucrărilor de muzică simfonică”.

Revista *Cum vorbim* este criticată pentru că a publicat o recenzie la volumul lui Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, apărut la Moscova, în care recenzentul „trece sub tăcere principala scădere a lucrării – și anume faptul că autorul repetă bazele reacționare ale lingvisticii idealiste a lui [Ferdinand de] Saussure [creatorul școlii lingvisticii franceze – n.n.]”.

Apare volumul II din *Lexiconul tehnic român*. Cuprinde 8 863 termeni, cu definițiile în limbile rusă, franceză, germană, maghiară și engleză.

Dincolo de lumea reflectată în ziare, există o alta. Câți dintre cititorii din 1951 aveau cunoștință de dramele care se consumau în temnițele regimului? Uneori, nici familiile celor închiși nu mai știau de soarta lor.

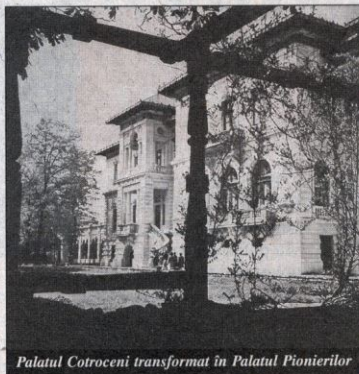
Iată, de exemplu, doar câteva nume de foști demnitari, arestați și care în intervalul anilor 1950-1953 și-au găsit sfârșitul în închisori: Constantin Angelescu, 1950, Sighet; Sever Bocu, 1951, Sighet; Gh. Brătianu, 1953, Sighet; generalul Henry Cihoski, 1950, Sighet; Daniel Ciugureanu, 1950, Spitalul din Turda; Tancred

Constantinescu, 1951, Sighet; Ion Costinescu, 1951, Sighet; Gh. A.C. Cuza, 1950, Aiud; Al. Lapedatu, 1950, Sighet; Mihail Manoilescu, 1950, Sighet; Iuliu Maniu, 1953, Sighet; Ion Manoilescu-Strunga, 1951, Sighet; Istrate Micescu, 1951, Aiud; D. Munteanu-Râmnic, 1950, Sighet; Ion Pelivan,

Deprinzând secretele radiofoniei

1954, Sighet; Nicolae Polizu-Micșunești, 1951, Jilava; Dori Popovici, 1950, Sighet; Ion Popovici, 1951, Sighet; Albert Popovici-Tașcă, 1951, Sighet; Radu Portocală, 1952, Sighet; general Ion Râșcanu, 1952, Sighet; Nicolae Samsonovici, 1950, Sighet; Gheorghe Tașcă, 1951, Sighet; Aurel Vlad, 1953, Sighet. (Datele au fost luate din lucrarea istoricilor Ion Mamina și Ioan Scurtu, *Guverne și Guvernanți. 1916-1938*, București, 1996).

Palatul Cotroceni transformat în Palatul Pionierilor

O mărturie desprinsă din cartea *Martor într-o țară încâtușată*, de Dan M. Brătianu (publicată în colecția *Biblioteca Sighet*, a Fundației Academiei Civice, editor Romulus Rusan) despre sfârșitul lui Gheorghe Polizu-Micșunești, rudă cu avocatul și deputatul național-tărănist amintit mai sus.

„Îmi era văr primar și a fost un altul din cei cinci membri ai familiei mele omorâți de comuniști. Fusesse prins în flagrant delict, remițând documente în Grădina Botanică unui funcționar al Ambasadei Marii Britanii. După judecarea lui de către Tribunalul militar a fost băgat la Jilava, într-o celulă de la redusă rezervată condamnaților la moarte. Fu scos de acolo în iarna 1951 și întins cu fața în jos, pe o brancardă.

Subofițerul Iamandi, binecunoscut pentru cruzimea sa, l-a împușcat cu pistolul în ceafă. Iamandi a fost auzit după aceea spunând altui gardian: «A sângerat ca un porc!».

Am folosit termenul de asasinat, deoarece Gheorghe Polizu-Micșunești a fost condamnat la moarte pentru înaltă trădare și executat pentru transmiterea unor informații englezilor, care în fapt erau aliații rușilor și

faceau parte din Comisia de Armistițiu. Pe cine a trădat el?

Vreo cincisprezece ani mai târziu, fiica lui a avut nevoie de actul de deces. Nu l-a putut obține decât cu mari dificultăți și a fost obligată să angajeze un avocat în acest scop.

Mama lui Gheorghe Polizu-Micșunești a trăit până la vârsta de 99 ani. Nu putea crede că fiul ei nu se va mai întoarce și îl tot aștepta“.

Să încheiem cu aceste gânduri

despre critica de artă ale lui Camil Ressu, într-un interviu cu Radu Bogdan, publicat în *Flacăra* din 17 februarie. „De obicei, critica începe în felul următor: cineva remarcă: personajul portretizat nu are o expresie psihologică corespunzătoare; că nu e suficient de însuflețit, de hotărât etc. Altcineva face observația că nu există vreun element în imagine din care să reiasă că este vorba de un muncitor cu o calificare precisă.

Se găsesc atunci unii care sugerează artistului să pună modelului un instrument în mână: o rangă, un clește etc. Alții se leagă de faptul că muncitorul respectiv nu este surprins în cadrul muncii sale.

În sfârșit, ce să-ți spun, se discută tema sub o mulțime de aspecte, încât eu stau și mă întreb: ce rost au toate acestea, când autorul tabloului dovedește că habar n-are de pictură? Eu constat că el nu știe cum se desenează un braț, că nu e în stare să construiască o figură, că pur și simplu n-a învățat suficient ca să poată realiza ceea ce singur își propune, dar încami-te să țină seama de recomandările tematice ale celorlalți“.

Gânduri cu valabilitate nu numai pentru critica de artă... ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Sediul Sovrompetrol de pe Bulevardul Bălcescu, fost I.C. Brătianu

SPIONUL UNU ȘI JUMĂTATE

Repede mai trece veacul... Pare ne-verosimil că de la nașterea lui Richard Sorge, nume de le-gendă al spionajului, s-au scurs 105 ani. Pentru cei care nu au auzit totuși de Sorge, să spunem doar că-meritul principal al agentului sovietic aflat la Tokio a fost acela de a fi informat Moscova că japo-nezii nu vor declara război U.R.S.S. până în primăvara lui 1942, ceea ce i-a permis lui Stalin să disloce din Extre-mul Orient 26 de divizii. 16 dintre ele au luptat pentru apărarea Capitalei, în toamna și iarna lui 1941, câștigând înfruntarea cu Wehrmachtul.

Cu gândul la Sorge, Stalin, într-un cerc restrâns, afir-mase că serviciul de informa-ții militare dispunea la Tokio de un spion a cărui eficiență făcea cât un corp de armată, dacă nu cât o armată întreagă. Ceea ce nu l-a împiedicat pe „tătuc” să sacrifice un aseme-nea om. Sorge a fost spânzu-rat în închisoarea Sugamo, la 7 noiembrie 1944.

Încă din 28 decembrie 1940, din surse Richard Sorge, Kremlinul afla că „Germania și-a concentrat la granițele de răsărit, inclusiv în România, 80 de divizii”, iar la 20 iunie 1941, că „ambasadorul ger-man Ott mi-a spus că răz-boiul dintre Germania și U.R.S.S. este inevitabil”.

Ignorarea acestor in-formații a fost o gafă atri-buită lui Stalin. Un Sorge viu putea deveni un peri-col pentru mitul tătucului salvator al patriei. Așadar, el trebuia eliminat. Afirmația aparține profesorului japonez Kaidzi Kasama, participant la un recent simpozion desfășurat la Moscova, în organi-zarea Institutului de istorie militară al Ministerului Apărării din Federația Rusă și Centrului nipono-rus de cercetări istorice, reuniune consacrată exclusiv personali-tății spionului sovietic. Există încă pete albe în activitatea lui Richard Sorge. Dovadă că la Moscova s-a hotărât să aibă loc și următorul colodivui Sorge, la Beijing.

„Activitatea lui Sorge a început în-Extremul Orient – scria generalul MacArthur – dar nu s-a încheiat la Tokio. El a dat informații de valoare unică despre războiul din China, despre situația din Manciuria, despre politica internă și externă a Germa-niei, Japoniei, Italiei, S.U.A., Marii Britanii, despre situația din Indochina”.

Întrucât spionajul german a folosit informațiile sale, emise de la Tokio, Sorge a fost considerat un agent dublu. Walter Schellenberg a sus-ținut că șeful lui, Reinhard Heidrich, știa despre legătu-rile lui Sorge cu Moscova,

despre trecutul lui comunist, dar continua să-l folosească drept o sursă prețioasă. El a furnizat Berlinului – scrie Schellenberg – prognoze precise și informații de ca-litate.

Este de înțeles reacția negativă a autorităților germane la arestarea spionului de către poliția niponă. Serviciile secrete germane nu au mai dispus de un bun in-formator la Tokio.

Dar dacă Moscova știa că Sorge lucrează și pentru Berlin, Berlinul nu știa că el continua să lucreze și pentru Moscova. Așadar, au tras con-cluzia participanții la reuniu-ne-a Sorge, „am putea să nu-l considerăm un spion dublu, cum îndeobște se afirmă, ci un spion unu și jumătate”. „Nu a existat nici un singur caz când Sorge să fi încercat să inducă în eroare serviciile secrete germane, scria Schel-lenberg. Dacă ar fi făcut-o, l-am fi lichidat.”

Berlinul l-a crezut. Nu și Moscova. Drept răsplată că a salvat-o, l-a lăsat să piară. Mitul era mai puternic decât realitatea. ■

F. DOLGHIN

DIN ISTORIA CALENDARULUI

An solar sau an...		Vechi polițai		Noembrie (pop.)		Au „construit” un calendar la Sarmizegetusa		Semilună!
Calendar apărut în sec. XVI		Personaj principal				Peril!		
Parte din zi				A (se) înălța				
Din popor!				A studia				
			Constantin Mavrocordat			A socoti zilele, anii etc.		Are loc la 21.III și la 23.IX
			Corect					
Calendar apărut în anul 46 î.e.n.								
Câmpie							Străbate Parisul	
Sec!								
		Vechi popor din Italia						
		Instrument de măsură						
	Paradis				Mehedinți (abr.)			
	Teacă				Ani cu 366 de zile			
				O sută la un leu				
				Un tip încurcat!				
Vechi și „Nou” în vogă!			Despot					
Epocă			Leopardul zăpezilor					
O dispariție temporară								
							A predestina	
	Zonă de răspândire					Miron Costin		
	„Nou”					Retipărit puțin!		
		Gheorghe Lazăr		Ondulat				
				Petre Țuțea				
Anda!								
Au folosit primul calendar în 4241 î.e.n.								
Are loc la 21.VI și 22.XII								

Dumitru CIREAȘĂ

DIALOG CU CITITORII

ÎNȚĂLNIRE CU REVISTA

Din cauza capriciilor vârstei, nu am dat nici o atenție *Magazinului istoric*, preocupările mele fiind specifice primilor ani ai adolescenței, ne scrie **DAN-GABRIEL MOMAN**, din com. Independența, jud. Galați, elev la Școala Normală „Costache Negri”, din Galați. Când aveam puțin timp liber, mai citeam câte o carte cu specific istoric. Așa l-am cunoscut pe Nicolae Iorga (*Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*), însă mi-a fost greu să-l înțeleg, din cauza vârstei.

În urmă cu câțiva ani, găsisem la bunicul meu un exemplar din *Magazin istoric*, însă era prea deteriorat, așa că nu l-am luat în considerare. Apoi, am aflat de la profesorul meu de istorie din școala generală că este o revistă foarte bună și că d-lui are întreaga colecție.

Cum, de aproape un an jumătate, preocuparea mea a devenit istoria, am considerat că este necesar să citesc și să mă informez.

De curând, am fost tentat să cumpăr revista dvs., pentru că, pur și simplu, îmi sărise în ochi văzând-o pe rafturile unui chioșc de ziare. Am cumpărat-o, am citit-o și am fost satisfăcut.

În încheierea scrisorii sale, Dan-Gabriel ne mărturisește că ar dori să găsească în paginile noastre mai multe articole pe teme de istorie veche.

DIN SUECIA

Am primit din Suedia nr. 238-240/2000, din cel de-al 21-lea an de apariție al revistei Curierul românesc (editor responsabil **SILVIA CONSTANTINESCU**), publicație trimestrială.

În paginile ei, articole pe teme de politică contemporană, istorie veche, cultură, informații culturale, prezentări de cărți. Între altele, un articol despre Carol XII, cu amintirea trecerii sale prin Țările Române.

Colaboratorul nostru, dl. Ion Calafeteanu, scrie despre conviețuirea românilor și evreilor în anii interbelici, care „nu a cunoscut nici un moment de criză”.

Mulțumiri și urări de succese.

PREȘEDINTELE FONDATOR

DL. ȘTEFAN MÂNDRU, din București, abonat al revistei de la primul număr, ne împărtășește aceste curate gânduri: Regret din suflet că domnul Cristian Popișteanu ne-a părăsit prea devreme, la 67 de ani. Dar mă bucur mult când văd că este Președintele fondator al Fundației Culturale *Magazin Istoric*, pentru că revista dvs. luminează mințile la toți cititorii.

„BONAPARTIST”

Mi-a plăcut nespuse de mult – ne comunică **DL. ȘTEFAN STĂCULESCU**, din Târgu Cărbunești – articolul *Toată lumea m-a iubit*

și m-a urât, din *Magazin istoric*, nr. 9, septembrie, 2000.

Fiind „bonapartist”, așa cum glumește un coleg, m-ar interesa să mai publicați articole legate de viața și opera lui Napoleon, el fiind nu numai un mare strateg, ci și un mare administrator al Franței și, implicit al lumii. Doar el a introdus pentru prima dată cartea de muncă ș.a.

„COLUMNA”, LA BUZĂU

DL. ing. IOAN STOICESCU STOICA, din cadrul Cercului de istorie „Columna” Brașov, filiala Buzău, ne scrie despre activitatea acestuia, în anul trecut, 2000.

Între altele, se fac eforturi pentru organizarea unui Muzeu al personalităților buzoiene.

Correspondentul nostru desfășoară și o meritorie activitate publicistică în paginile ziarelor locale Muntenia și Viața Buzăului, semnalând volumul Oamenii de ieri, oameni de azi: Buzău-Râmnicu Sărat de Valeriu Nicolescu și Gh. Petcu, evocând cei 150 ani de la nașterea lui Eminescu și a pictorului Ion Andreescu (1850-1892), propunând unele plăci comemorative dedicate unor evenimente și personalități din trecutul Buzăului, prezentând doi amirali din Marina Militară Română născuți în acest oraș, Ion Murgescu (1846-1913) și August S.T. Roman (1892), sau conturând portretele unor „mecena” locali, clerici sau laici (episcopii Dionisie Romano,

DAR DUBLAT

Impresionat de numărul mare de scrisori de mulțumire sosite pe adresa redacției de la cei care au beneficiat de cele 100 abonamente oferite anul trecut, președintele de onoare al Fundației Culturale *Magazin Istoric*, prințul Dimitrie Sturdza, a hotărât să mărească numărul lor la 200.

Așadar, 200 de cititori fideli ai revistei *Magazin istoric* vor primi în acest an revista acasă. Redacția le-a trimis, fiecăruia, câte o scrisoare în care le anunțăm darul oferit. Reînnoim rugămintea ca în cazul în care din diferite motive nu primesc abonamentul, să ne sesizeze imediat acest lucru pentru a putea interveni operativ și a remedia orice deficiență. În așa fel încât bucuria să le fie deplină.

În numele cititorilor, mulțumim președintelui nostru de onoare pentru cadoul atât de binevenit.

DIALOG CU CITITORII

Chesarie Căpătână, lexicografii Ion Costinescu, C. Canella, scriitoarea Constanța Marina Moscu, s.a.).

Să nu uităm - scrie corespondentul nostru într-un articol publicat în Vocea Buzăului, din 12 decembrie 2000 - că oame-nii de cultură ce au trăit și trăiesc în Buzău, împreună cu susținătorii și protectorii, sunt eroii viitorului templu buzoian intitulat Muzeul personalităților buzoiene, care a fost prezentat prin articole și anunțuri în ziarele Vocea Buzăului, Muntenia și revista de cultură istorică Magazin istoric.

PRINTRE LAPONI

DI. LUCIAN SOTA, din București, citind în nr. 9-11/1998 însemnările memorialistice inedite ale Alexandrinei Fălcoianu (1867-1951), ne trimite alte câteva pagini - rămase nepublicate până acum - din notațiile acesteia din timpul unei călătorii, din august 1912, în Danemarca, Suedia, Norvegia.

Iată câteva fragmente despre laponii întâlniți în apropiere de Polul Nord.

„Aceștia sunt nomazi, vin în toți anii din Suedia cu 3 000 reni care pasc licheni pe munții dimprejur. Întrebăm pentru ce au toți ochii bolnavi și ni se spune că, neavând coșuri, corturile lor sunt în veci pline de fum. Vara locuiesc în corturi de pânză prin munți, iar iarna se întorc în Suedia.

Locuințele lor sunt de piatră, dar au tot forma corturilor, focul în mijloc cu o gaură sus pe unde iese fumul, pe jos împrejur blăni de ren pe care se culcă, agățate de tavan uneltele de bucătărie. Ei nu trăiesc decât din renii lor, cu blana lor fac haine, carnea o vând sau o mănâncă.

Pe vaci le mulg de două ori pe săptămână, luând un lapte gros ca smântâna cu gust tare, din care fac brânză; în fine, din coarnele lor fac linguri.

Azi au fost vestiți de venirea noastră și și-au adus marea cireadă la obor. Ei ne dau chiar o reprezentație, prinzând un ren cu lațul.“

RECTIFICARE

DI. GEORGE NUȚIU, din București, posesor al colecției complete Magazin istoric, ne semnalează că, la rubrica Dialog cu cititorii, din nr. 10/2000, s-a strecurat o eroare: comuna Homorag, unde a fost dezvelit un monument închinat eroilor, se află nu în jud. Bistrița - cum dintr-o greșală de transcriere a apărut - ci în jud. Bihor, la câțiva kilometri de Salonta.

Facem cuvenita rectificare, cu mulțumiri atentului nostru cititor.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Continuă să ne sosească sesizări de la cititorii care ne reclamă neprimirea unor numere din re-

vista noastră la care sunt abonați.

Regretabile aceste neplăceri. În colaborare cu cei care se ocupă de difuzare ne străduim să înlăturăm asemenea nedorite situații.

Prin promptitudinea și soliditatea OFICIILOR JUDEȚENE DE POȘTĂ CLUJ, NEAMT, BUZĂU, HUNEDOARA, MEHEDINȚI, s-au rezolvat reclamațiile abonaților, aceștia intrând în posesia numerelor pe care nu le primiseră și pentru care plătiseră abonamentul.

Insistăm, în continuare, pentru rezolvarea altor semnalări primite de la cititori.

CIVICA

DIRECȚIA TRADIȚII, EDUCAȚIE ȘI SPORT DIN MINISTERUL DE INTERNE editează această nouă publicație, cu titlul de mai sus, al cărei prim număr a apărut în noiembrie 2000 (director - Constantin Codîță, redactor șef - Nicolae Rotaru, secretar de redacție - Aurelian Titu Dumitrescu).

Clio este prezentă în pagini dedicate unor miniștri - personalități ale vieții culturale, științifice și politice românești, Muzeului Național al Poliției Române, ultimului foisor de foc al Capitalei, activității miniștrilor a lui Octavian Goga, italianistului Al. Marcu (1894-1955), din ale cărui însemnări în dețenție am publicat și noi pagini inedite în nr. 4/1998.

MONITOR STRATEGIC

„Revista de studii de securitate și apărare“ - cum se subintitulează - această nouă publicație în câmpul presei românești este editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM).

În cel de-al doilea său număr - și primul într-o frumoasă formă grafică - revista publică lucrările mesei rotunde cu tema Identitatea Europeană de Securitate și Apărare. Oportunități de cooperare pentru România, desfășurată în ziua de 3 noiembrie 2000, în organizarea ISPAIM.

Adresăm colegiale felicitări colectivului redacțional și urăm drum lung publicistic Monitorului strategic.

CONTENTS (Romanian History) E. Cioran Self-pride and Civilisation • Sybille Manu-Chrissoveloni Why we left Romania • S. Angelescu Anticomunist Resistance in Dobrogea • Al. Oșca The Warsaw Treaty behind Closed Doors • D. Hincu Gheorghe Brătianu at Berlin in 1936 • D. Preda Romanian-Polish Relations (1933-1939) • A.V. Boas da Mota The Romanian House from Rio de Janeiro • M. Radnev Professor Emil Condurachi (II) • P. Turlea Nicolae Iorga versus Carol II (II) • C. Rădulescu-Motru Recollections from 1949 (III) • F. Popescu A Conjugal Triangle: Șt.O. Iosif-N. Negru-D. Anghel • A.S. Ionescu The Way Romanians dressed at the End of the XIXth Century • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) E. Cioran Orgueil et civilisation • Sybille Manu-Chrissoveloni Pourquoi est-ce que j'ai quitté la Roumanie? • S. Angelescu La résistance anticomuniste en Dobroudja • Al. Oșca Les coulisses du Pacte de Varsovie • D. Hincu Gheorghe Brătianu à Berlin en 1936 • D. Preda Relations roumano-polonaises (1933-1939) • A.V. Boas da Mota La Maison Roumaine de Rio • M. Radnev Le Professeur Emil Condurachi (II) • P. Turlea N. Iorga défie le roi Carol II (II) • C. Rădulescu-Motru Souvenirs de 1949 (III) • F. Popescu Un triangle conjugal: Șt.O. Iosif-N. Negru-D. Anghel • A.S. Ionescu Comment s'habillaient les Roumains à la fin du XIXe siècle • I. Lăcustă A Bucarest, il y a un demi-siècle

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Е. Чоран Высокомерие и цивилизация • С. Ману-Криссовелони Почему я покинула Румынию? • С. Анджелиску Протикокоммунистическое сопротивление в Добрудже • А. Ошка За кулисами Варшавского Договора • Д. Хинку Георг Брătianу в Берлине 1936 г. • Д. Предя Румынско-польские отношения (1933-1939 гг.) • А.В. Боас да Мота Румынский Дом в Рио-де-Жанейро • М. Раднев Профессор Эмиль Кондураки (II) • П. Турля Н. Йорга пренебрегает каролом (II) • К. Рăдулеску-Мотру Воспоминания 1949 г. (III) • Ф. Попеску Супружеский треугольник: Шт.О. Йосиф, Н. Негру, Д. Ангел • А.С. Ионеску Как румыны одевались в конце XIX в. • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) E. Cioran Hochmut und Zivilisation • Sybille Manu-Chrissoveloni Warum verlass ich Rumänien • S. Angelescu Der antikommunistische Widerstand in der Dobrudja • Al. Oșca In den Kulissen des Warschauer – Vertrages • D. Hincu 1936 – Gheorghe Brătianu Besuch in Berlin • D. Preda Die rumänisch-polnischen Beziehungen (1933-1939) • A.V. Boas da Mota Das Rumänische Haus in Rio de Janeiro • M. Radnev Professor Emil Condurachi (II) • P. Turlea N. Iorga trotz Carol II (II) • C. Rădulescu-Motru Erinnerungen – 1949 (III) • F. Popescu Das eheliche Dreieck Șt.O. Iosif-N. Negru-D. Anghel • A.S. Ionescu Wie sich die Rumänen am Ende des XIX. Jahrhundert kleideten • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) E. Cioran Orgullo y civilización • Sybille Manu-Chrissoveloni Por qué he salido de Rumanía • S. Angelescu La resistencia anticomunista en Dobrucha • Al. Oșca Entre los bastidores del Tratado de Varsovia • D. Hincu Gheorghe Brătianu en Berlín en 1936 • D. Preda Relaciones rumano-polacas (1933-1939) • A.V. Boas da Mota La Casa Rumana de Río de Janeiro • M. Radnev El profesor Emil Condurachi (II) • P. Turlea N. Iorga desafia al rey Carol II (II) • C. Rădulescu-Motru Recuerdos de 1949 (III) • F. Popescu Un triángulo conyugal: Șt.O. Iosif-N. Negru-D. Anghel • A.S. Ionescu Cómo vestían los rumanos a finales del s. XIX • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 10 000

敬新林
趙子龍氏供養

新婦
趙子龍氏供養

趙女小
趙子龍氏供養

